

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra dějin umění

Jana Laubová

Architektura Jihlavy 1900 – 2009

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracovala samostatně,
s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci, dne 6. prosince 2009

Děkuji profesoru PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc. za odborné vedení práce, poskytování rad a motivace.

Obsah

1) Úvod	5
2) Modernizace Jihlavy v 19. století	7
3.1) Společnost, správa a hospodářství 1900 – 1918.....	11
3.2) Urbanismus a stavební vývoj 1900 – 1918	13
3.3) Vybrané stavby 1900 – 1918	18
4.1) Společnost, správa a hospodářství 1918 – 1930	24
4.2) Urbanismus a stavební vývoj 1918 – 1930	26
4.3) Vybrané stavby 1918 – 1930	31
5.1) Společnost, správa a hospodářství 1930 – 1945	38
5.2) Urbanismus a stavební vývoj 1930 – 1945	39
5.3) Tvorba Bohuslava Fuchse pro Jihlavu	43
5.4) Další vybrané stavby 1930 – 1945	53
6.1) Společnost, správa a hospodářství 1945 – 1970.....	63
6.2) Urbanismus a stavební vývoj 1945 – 1960	65
6.3) Vybrané stavby 1945 – 1960	71
6.4) Urbanismus a stavební vývoj 1960 – 1970	75
6.5) Vybrané stavby 1960 – 1970	80
7.1) Společnost, správa a hospodářství 1970 – 1989	83
7.2) Urbanismus a stavební vývoj 1970 – 1989	85
7.3) Vybrané stavby 1970 – 1989	92
8.1) Společnost, správa a hospodářství 1989 – 2009	97
8.2) Urbanismus a stavební vývoj 1989 – 2009	99
8.3) Vybrané stavby 1989 – 2009	104
9) Bydlení jako základní kámen v utváření městského celku – jeho hlavní trendy v Jihlavě ve 20. století	110
10) Závěr	116
11) Poznámkový aparát	120

12) Summary	131
13) Anotace	133
14) Prameny a literatura	134
15) Adresář staveb	146
16) Seznam příloh	151
17) Přílohy	155

1) Úvod

Jihlavskou architekturou se zabývají historici umění již několik desetiletí. Jejich zájem se nejprve pochopitelně upínal k výzkumu starších slohových epoch, jejichž stavebnímu dědictví nelze upřít významné postavení v kontextu celého státu. V posledních letech ovšem začala přitahovat pozornost také donedávna nedotčená látka dějin jihlavské moderní architektury. Za prvotní komplexní studii v tomto bádání se dá považovat Stavebně historický průzkum jihlavské zástavby 19. a začátku 20. století od inženýrky Baštové ze Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, který obsahoval popisy domů a návrhy jednotlivých objektů do památkové ochrany.¹

V roce 2005 jsem se zabývala v rámci postupové práce souvislým vývojem jihlavské architektury první poloviny 20. století, na niž navázal i dílčí příspěvek do publikace *Slavné vily kraje Vysočina*, která zahrnovala také sedm staveb z Jihlavy.² Výrazný posun v mapování vývoje architektury Jihlavy přineslo nedávné vydání knihy *Jihlava*,³ která obsahuje přínosné statě Jiřího Kroupy o architektuře Jihlavy od počátků její historie až do první poloviny 20. století a průkopnický text Petra Vorlíka o architektuře od roku 1945 do roku 2009.

Předkládaná práce se snaží navázat na dosavadní výzkum a posunout jeho hranice zase o kousek dál. Klade si za cíl systematicky a v chronologických etapách popsat stavební a urbanistický vývoj Jihlavy ve dvacátém století s přesahem do současnosti, tedy do roku 2009. Také usiluje o předložení uceleného adresáře staveb, které architektonicky přesáhly dobový průměr nebo jinak výrazně vybočují z naznačené linie. Adresář obsahuje kromě úplné adresy také autora

návrhu, původní účel a dobu realizace stavby. Pokud se jednalo o zakázku soukromého charakteru, uvádím i stavebníka.

Stěžejní kapitoly doplňuje úvodní stať o architektonickém vývoji v průběhu 19. století, kterou shledávám za nezbytnou pro úplné porozumění následnému období. Pojednání o tvorbě architekta Fuchse pro Jihlavu tvoří vzhledem k jeho většímu objemu samostatnou podkapitolu. V textu předcházejícím závěru se pokouším pojmenovat hlavní urbanistické tendence ve vztahu k otázce bydlení. V závěru rekapituluji poznatky celé práce a zachycuji charakteristické rysy jednotlivých period v souvislosti nejenom stavební a urbanistické, ale i z hlediska památkové ochrany. Vývoj památkové péče v Jihlavě je průběžně zachycen také v dílčích kapitolách jako neoddělitelná součást vývoje místní architektury.

Práci předcházela přímý průzkum staveb, při němž jsem se držela v dnešních hranicích obce Jihlavy i s dalšími průběžně připojovanými obcemi v jejím okolí. Do dílčích period je proto někdy zahrnuta i stavba, která vznikla mimo tehdejší hranice města, avšak dnes je již jeho součástí. Písemné, plánové i fotografické prameny jsem čerpala hlavně ze Státního okresního archívu Jihlava, dále z archívu Stavebního úřadu Jihlava a z Oddělení dějin architektury a urbanismu Muzea města Brna. Prošla jsem tématické články v odborných časopisech i v denním tisku. Archív jihlavského Stavoprojektu se bohužel v ucelené formě nezachoval, o to cennější pro mě proto byla přímá svědectví jeho bývalých zaměstnanců. Údaje jsem takto mohla srovnávat především se vzpomínkami mého otce Františka Lauba a Dany Vařílkové z jihlavského stavebního úřadu, za což oběma patří můj velký dík. Za projevenou ochotu a pomoc děkuji také Petru Dvořákovi z Okresního archívu v Jihlavě a Jindřichu Chatrnému z Muzea města Brna.

2) Modernizace Jihlavy v 19. století

Město Jihlava, ležící nad stejnojmennou řekou uprostřed Českomoravské vrchoviny, se pyšní bohatou minulostí. Od konce čtyřicátých let 13. století je proslavila těžba stříbrných rud, která přilákala horníky, obchodníky a řemeslníky z celé Evropy. Význam těžby stříbra poklesl ke konci 14. století, hospodářský vývoj města však již zajišťovaly obchod a řemeslná výroba. Od této doby se rozhodujícím odvětvím na tři století stalo soukenictví. Velký požár v roce 1523 sice zničil většinu města, nutnost stavebních obnov ovšem urychlila nástup renesančního slohu. Okupace švédskými vojsky způsobila další drastický impuls k nové výstavbě - tentokrát ve slohu barokním. Následná etapa hospodářského rozvoje se uskutečňovala znovu ve znamení sukna. Soukenictvím se živily tisíce lidí ve městě a okolí až do konce 18. století.⁴

Zrušení jihlavské pevnosti a následné boření bastionové fortifikace od roku 1783 vyvolalo pozvolné rozšiřování předměstské zástavby. Konturu města nicméně nadále vytyčoval starý hradební systém a po obvodu někdejší fortifikace nevznikla výhodná okružní spojnice tak, jako tomu bylo v mnohých ostatních městech. Malý tlak na rozšiřování města byl patrně způsoben jednak hospodářským útlumem, vyvrcholeným hlubokou krizí soukenictví ve druhé třetině 19. století, ale také faktem, že stávající město disponovalo dostatečnou velikostí.

Pozvolný ekonomický rozjezd od druhé poloviny 19. století zajistil oproti jiným lokalitám opožděný příchod průmyslového podnikání. Tradice soukenického odvětví se nadále pěstovala v několika soukromých továrnách, z nichž ostatní významně převyšoval Löwův vlnářský podnik v Heleníně a Malém Beranově, jehož majitelé patřili k podnikatelské elitě celé monarchie.⁵ Největším

zaměstnavatelem ve městě se od sedmdesátých let 19. století stala státní tabáková továrna. Konjunkturu města bezesporu posílilo napojení na železniční trať Praha-Vídeň v roce 1869 a roku 1887 další dráha do Veselí nad Lužnicí s budovou městského nádraží.⁶

Teprve až zboření všech zbývajících městských bran v letech 1845 až 1849 přineslo zásadní impuls ke stavebnímu rozšiřování za hranicemi starého města. Předměstí se velmi zvolna začínalo formovat ve třech hlavních směrech – severně, severozápadně a západně od hradeb, v čemž hrál nemalou roli příznivý terén a důležité procházející silnice. V malé míře se zástavba šířila i směrem na jih, převážně kolem Koželužského potoka. Severní předměstí se jmenovalo Špitálské dle umístění lazaretu a pozdější nemocnice, západní Matiční, neboli Panenské, a jižní neslo název Brtnické podle sousední obce. V údolí kolem říčky Jihlávky na východní straně byl ponechán prostor pro lesopark, nazývaný Heulos. Domy vyrůstaly v souvislejší linii kolem cesty ze severní Křížové brány, vedoucí ke Špitálskému předměstí do Havlíčkovy ulice, a kolem Žižkovy ulice jakožto hlavní tepny Matičního předměstí. Postupně přibývala zástavba také ve Fibichově, Dvořákově a Vrchlického ulici.

Středověké hradby byly současně probourány v Benešově ulici, která se tak plynule napojila na ulici Žižkovu, díky čemuž byla zachována západní brána Matky Boží. Proražení hradeb v Husově ulici, která příčně propojovala celou severní stranu vnitřního města, umožňovalo od roku 1868 výhodné napojení dosud téměř nezastavěné severozápadní lokality. V rámci počínající urbanistické koncepce navázal v roce 1891 na tuto část nově založený park s kostelem svatého Ducha na místě bývalého hřbitova. Opodál se nacházela městská nemocnice na Tolstého ulici.⁷ Roku 1860 byl mezi Vrchlického a Jiráskovou ulicí zřízen městský pivovar s neogotickou

novostavbou a malou biedermeierovskou zahradou.⁸ Na křížení Husovy a Dvořákovy ulice vyrostl do roku 1878 německý evangelický kostel v neogotickém stylu podle projektu Aloise Netsche.⁹ Vznikající síť ulic v severozápadní části navázala na již existující ulice Dvořákovu a Vrchlického s barokními a klasicistními domy a na alejovou cestu – dnešní ulici Jana Masaryka. Hlavní hřbitov byl přemístěn na západní okraj města.

V návaznosti na zavedení Česko-moravské transverzální dráhy a dobudování městského nádraží na severním okraji města v roce 1887 vznikl ještě téhož roku „*první regulační plán moderního města*“.¹⁰ Jeho stěžejním motivem se stalo vytvoření severojižní osy (dnes třída Legionářů), která by přímo propojila střed města s nádražím i městskou nemocnicí. V roce 1891 se pro tento účel přistoupilo k proražení hradeb v Palackého ulici. Osu podle plánu kolmo protála ulice Tolstého, která byla vedena na další nově regulovanou část - Josefské náměstí (dnes náměstí Svobody). Zde podle předpokladů kolem roku 1892 vyrostl Besední dům – hlavní sídlo českého kulturního života - a další nájemní domy s historizující fasádou.¹¹ Na třídě Legionářů řízeně vzniklo i pohledově dominantní křížení pěti ulic s reprezentativními budovami, které charakterizovaly nárožní válcové věžičky - rondely. Jako první zde vyrostla víceúčelová budova školy s městským muzeem a lidovou knihovnou od vídeňských architektů Heinricha Clause a Moritze Hinträgera. Od roku 1890 ji v ulici Jana Masaryka doplňovala sousedící budova gymnázia od Josefa Karáska.

Z dalších významných veřejných budov lze uvést židovskou synagogu, vybudovanou v románsko-maurském slohu mezi lety 1862-1863 v dnešní Benešově ulici podle projektu stavitele Eduarda Rathauského, synagoga ovšem již roku 1939 neušla nacistickému

ničení.¹² Od roku 1888 probíhala na Brněnském kopci stavba donucovací pracovny, pozdější léčebny pro choromyslné.¹³

Národnostní napětí bohužel ovlivňovalo klima Jihlavy již mnohem dříve než s vypuknutím druhé světové války. Podíl na tom nesl rychle stoupající počet české menšiny a také fakt, že si Češi postupně vydobývali zastoupení i ve vyšších sociálních vrstvách. V roce 1890 tvořilo české obyvatelstvo přibližně 17 procent z celkového počtu téměř 24 tisíc Jihlavanů - 19 325 zastupovali Němci, 4 117 Češi a 1 497 Židé.¹⁴ Zámožnou buržoazii přesto i na sklonku 19. století ve většině tvořili Němci nebo němečtí Židé a městské zastupitelstvo sestávalo výhradně z Němců, což bezesporu mělo vliv také na zadávání významných stavebních zakázek německým projektantům a stavitelům.

3.1) Společnost, správa a hospodářství 1900 – 1918

Ačkoliv česká menšina při sčítání lidu v roce 1910 překročila dvacetiprocentní hranici,¹⁵ její snahy o důstojné soužití ve městě narážely na odpor radnice, kde Němci zaujímali veškeré výkonné pozice. Byl to právě rychle rostoucí počet Čechů, který na opačné straně vyvolával pocit ohrožení německého jazykového ostrova, neboli „*Iglauer Sprachinsel*“, do kterého se kromě Jihlavy řadilo ještě několik okolních obcí. Jihlavští Němci proto vyvíjeli velké úsilí o připojení tohoto území k Rakousku. Ztížené prostupnosti práv Čechů navíc nahrával fakt, že Jihlava se vyznačovala od roku 1865 zvláštním statutem, který opravňoval městský úřad k řízení města bez politických kompetencí okresního hejtmanství, s přímou kontrolou místodržitelství v Brně.¹⁶ Svědectvím o nepřiměřené kontrole může být příklad školství, kde se radnice povážlivě dlouho bránila otevření české obecné školy a střední školu nepovolila až do převratu roku 1918 vůbec. I přesto se podařilo prosadit několik českých aktivit, například obnovené vycházení *Jihlavských listů*, které od roku 1902 pravidelně tvořily protiváhu německým novinám *Sonntagsblatt* a časopisu *Mährischer Grenzbote*. I přes tyto překážky se ale pestrý kulturní život, nastartovaný od pádu Bachova absolutismu, vyvíjel nadále ve všech směrech v obou národnostních táborech.

Hůře na tom byla ekonomická situace. Hospodářská zaostalost Jihlavy se nadále prohlubovala. Do města přicházeli většinou živnostníci s malými podniky, a naopak tovární instituce se nadále objevují velmi ojediněle. Skutečně prosperující zůstala pouze státní tabáková továrna a několik soukenických podniků v okolních obcích, především Löwova výroba v Malém Beranově a Heleníně.

Hospodářský propad předchozího období dovršila první světová válka. S jejím příchodem se veškeré dosavadní nacionální napětí vyostřilo, záhy však na všechny obyvatele dolehl katastrofální

nedostatek potravin, odvod stále více mužů na frontu a růst počtu zraněných.¹⁷

3.2) Urbanismus a stavební vývoj 1900 – 1918

Období od počátku 20. století do první světové války představuje první výraznou stavební vlnu v rozšiřování města mimo hranice středověkých hradeb. Velký posun prodělalo především západní a severní předměstí, kde se v podstatě stabilizovala urbanistická kompozice nových sídelních čtvrtí. Jejich rozvržení předcházelo několik dílčích regulačních plánů, žádný z nich se ovšem nedodržel do důsledku. Rozšiřování města si ale udržovalo ve své přirozenosti proporcionální vyváženost – na prstencovou blokovou zástavbu ve středu města a jeho blízkém okolí pozvolna začaly narůstat čtvrtě s rodinnými domy a vilami v duchu zahradních měst.

Kompletní regulační plán celého města si radní nechali zhotovit už v roce 1896 od liberecké firmy Bechmann a Strádal.¹⁸ Tento plán byl posléze s malými odchylkami dodržen. Autoři předpokládali, že se město bude rozšiřovat do všech tří hlavních předměstských zón a postupně se propojovat. Kolem městských hradeb navrhovali ponechat volný pás zeleně na místě někdejšího opevnění. Volné parkové zóny nakonec vznikly pouze lokálně na severní a západní straně, i tak ovšem šlo o pokrokovou myšlenku, jak ji vidíme aplikovanou například v Olomouci nebo v Brně.

Na třídě Legionářů se pokračovalo v budování reprezentativních staveb, které dodnes představují nejucelenější secesní soubor v Jihlavě. Regulaci tohoto dílčího úseku ještě s Bezručovou ulicí měl na starosti stavitel August Österreicher.¹⁹ Na protějších rozích křížení s Tolstého ulicí si postavili nájemní domy v neobarokním stylu dva jihlavští stavební podnikatelé – Ignaz Lang a Josef Kubička. Oba domy nesou nárožní rondely, čímž umocňují monumentální výraz široké ulice, stoupající od městského nádraží. Josef Kubička dodal projekt ještě na další rohový nájemní dům na zmiňovaném křížení ulic – dům pro podnikatele Karla Bondiho, přímo naproti jeho vlastnímu

domu. Tentokrát opustil historizující předlohy a pustil se do originálního zpracování pomocí geometrických secesních prvků a výrazně barevných keramických obkladů na fasádě. Nechybí opět nezbytný rondel. Dům byl dokončen roku 1911. Čtvrtý roh zaplňoval areál městské nemocnice, kde již v roce 1901 přibyl chirurgický pavilon a sousední infekční pavilon s kaplí od Hugo Skaldy.²⁰

Ve stejné době vznikala opodál v Tolstého ulici monumentální stavba Justičního paláce, jejímž zpracováním byli pověřeni jihlavští stavitelé pod dohledem vrchního inženýra ministerstva vnitra Friedricha Geilhofera. Její neobarokní „oděv“ připomíná státní vídeňské budovy z téže doby. Proluku mezi Langovým domem a muzejní částí německé chlapecké školy v roce 1908 vyplnila dívčí měšťanská škola. Projekt stavby, čerpající inspiraci ze severské neorenesance, zhotovil jihlavský stavitel Kajetán Malnati. Neorenesance se uplatnila i na fasádě další školní stavby - dívčího lycea v Křížové ulici, dokončeného roku 1910. Touto novostavbou byla ukončena intenzivní výstavba školních budov, situovaných na Špitálském předměstí.

Stavební činnost neutichala ani v dnešní ulici Jana Masaryka na někdejší alejové cestě. V její východní části vznikl ucelený blok nájemních domů ve stylu kolísajícím mezi historizujícím a secesním stylem. Na opačné straně, naproti budově gymnázia, byla do nezastavěného pásu kolem hradeb vsazena novostavba kina Reform (dnes kino Dukla) od architekta Clemense Kattnera. V jejím sousedství již roku 1902 vyrostla vila velkorysých proporcí, kterou navrhl architekt Ladislav Novotný v duchu počínající secese.

Na Matičním předměstí přibývaly nájemní domy v ulicích kolem pivovaru, tedy v Dvořákově, Jiráskově, Vrchlického a Mahlerově ulici. Nadále se zaplňovaly výluky v Žižkově a Fibichově ulici, převážně vilami

a rodinnými domky. Ostrůvek nízkých domků vyrostl Na Hliništi, nazývaném Ziegelgrund. Několik nájemních domů s historizující fasádou vzniklo i na Brtnickém předměstí v ulici Znojenské a U Koželuhů nebo v prolukách ulic starého města. Pod projekty obytných domů a vil jsou opakovaně podepsáni jihlavští stavitelé – podnikatelé. K nejúspěšnějším v této době patřili Kajetán Malnati, příslušníci rozvrstvené rodiny Langů (Ignaz, Josef, Gustav a Emanuel), dále Josef Kubička, Vincenz Zeizinger a Arthur Corazza.

Utváření předměstí příliš viditelně nenarušil rozvoj nových průmyslových podniků, jelikož nebyl nikterak výrazný a také proto, že příchozí podnikatelé usidlovali výroby do starších, již zrušených továrních objektů, jako byly areály v Heleníně, Malém Beranově, Dřevěných Mlýnech nebo nad řekou Jihlavou ve Starých Horách. Z inženýrských staveb jde například o stavbu elektrárny v Havlíčkově ulici z let 1907-1908, případně výrazně pohledově exponovaný železniční most nad Jánským údolím z roku 1909.

Za pozornost stojí osobnost Karla Löwa, který po svém otci převzal vedení provozu tehdy již renomovaného vlnářského podniku v Malém Beranově a Heleníně a zajistil mu rostoucí prosperitu až do sklonku svého života (1930). Nedávná studie Jindřicha Vybírala poukazuje na souvislost Löwova henčovského sídla s anglickým architektem Charlesem Francisem A. Voyseym, věhlasným představitelem hnutí Arts&Crafts, kterému Löw údajně nechal vypracovat několik projektů včetně plánu na rozměrnou vilu.²¹ Vybíral se domnívá, že se podle Voyseyho projektu realizovaly hospodářské části předtím, než Löw své rodinné sídlo přemístil z Henčova do Helenína. I zde projevila průmyslník svoje záliby v anglické kultuře, když nechal k tovární budově roku 1919 přistavět neogotické vilové křídlo s rytířským sálem.²²

Nejzajímavější průmyslovou stavbou z daného období je bezesporu továrna na obuv firmy Aldstadt v Havlíčkově ulici 58. Šlo patrně o první jihlavskou stavbu s rovnou střechou. Vznikla v roce 1912 podle projektu vídeňského architekta Ernsta Epsteina. Novátorský prvek si ovšem sympatie příliš nezískal, protože budově záhy přibyla nástavba s valbovou střechou. Další podniky vyrůstaly v blízkosti vodních zdrojů u Koželužského potoka v Tovární ulici nebo na druhé straně města ve Srázné ulici. Zde si nechal mezi lety 1909 a 1910 postavit obytný dům s továrnou na výrobu kartónů Richard Weissenstein (dnes tiskárna). Dům se vyznačuje oválnými arkýři a jemným geometrickým dekorem, podtrženým výraznou barevností. Nedaleko ve stejné ulici brzy nato usadil svoji výrobu další podnikatel Alois Neumann. Obě stavby vyprojektoval Arthur Corazza, architekt a stavitel, jehož působení v Jihlavě bylo krátké, zato však velice plodné a věhlasné. Podle Corazzova projektu vznikla v letech 1912-1913 také továrna s obytnou budovou Josefa Nägeleho ve Znojenské ulici č. 64 (dnes přestavěna).

Arthur Corazza (*1883) přišel do Jihlavy z Jablonce nad Nisou v roce 1906. Zpočátku učil na německé škole, ale v roce 1908 již získal koncesi na stavitelskou činnost a odstartoval poměrně strmou kariéru. Jeho první jihlavskou zakázkou byl nájemní dům Edmunda Hosse ve Vrchlického ulici. Následovaly projekty jmenovaných továren, včetně vlastního rodinného a firemního sídla. Byl autorem i prováděcím stavitelem prvního jihlavského kina Elite z roku 1911, které později ustoupilo stavbě Masarykových jubilejních škol. Jeho profesní úspěchy završila lukrativní zakázka pošty a spořitelny na Masarykově náměstí.²³ Hned po válce Corazza prodal dům a s rodinou se uchýlil do Ústí nad Labem a později do Liberce.²⁴ Jeho náhlý odchod mohly vyvolat konzervativní tendence jihlavské klientely,

která přestala inklinovat k architektovu specifickému stylu, který Jiří Kroupa zařadil do proudu „moderního baroku“, neboli snahy o vymezení se vůči pozdnímu historismu moderními formami.²⁵

Dalším úspěšným předválečným stavitelem byl Vincenz Zeizinger (*1873). Jeho nejproslulejší dílo představuje Grandhotel s bohatým fasádním dekorem. Se stavitelovým jménem se také pojí dvě romantické letní vily na kopci Rudný v Lesnově na severním konci dnešní Jihlavy. Na místě dosud stojí jeho vlastní vila s vyhlídkovou věží z roku 1910. Podepsán je také jako stavební dohlášitel a inženýr obytného domu pro zaměstnance koželužské továrny Wilhelma Budischowského, která vyrostla podle projektu Josefa Roučky v sousedství továrny u řeky Jihlavy při silnici na Polnou. Také Zeizingerovi se na konci války přestalo profesně dařit. Na počátku války ještě navrhl a řídil stavbu kina Edison v Havlíčkově ulici (zbouráno 1961), ale v roce 1924 definitivně přenesl sídlo své firmy do Německé Libiny v okrese Šumperk a v Jihlavě ponechal pouze firemní pobočku.²⁶

3.3) Vybrané stavby 1900 – 1918

Grandhotel, Husova 1, čp. 1328. 1904-1906.

Vincenz Zeizinger.

Vinzenz Zeizinger, „vyučení zednický mistr z Jihlavy“, navrhl a realizoval od roku 1902 velké množství jihlavských staveb, především nájemních domů a vil. Jeho nejvýznamnější dílo ovšem představuje nárožní impozantní budova Grandhotelu kousek od hlavního náměstí. Velkorysý objekt měl zahrnovat hotel a zároveň jeho vlastní dům. Zpočátku se jmenoval Central, ale ještě během výstavby jej majitel přejmenoval na Grand.

Jde o třípatrovou budovu s nárožní věží kruhového půdorysu, čili rondelem, který přibližně polovinou předstupuje rohové průčelí do ulice. Mělké rizality po stranách rondelu jsou zdůrazněny obloukovou atikou i masivnějším štukovým ornamentem. V každém ze tří hlavních pater je užitá odlišná bohatá dekorace na fasádě, přičemž převažují florální a geometrické motivy. Objevují se ale i klasicistní tvary věnců stylizovaných do okenních šambrán v horním patře rondelu. Ve stavebním projektu najdeme na střeše nároží umístěnou sochu triumfujícího Merkura, která však nebyla nikdy realizována. Stylizované rostlinné tvary se zachovaly i na původních svítidlech v interiéru. V poslední fázi výstavby Zeizinger pozměnil projekt v křídle podél Komenského ulice a ve střední ose zde nechal vestavět ještě kavárenský sál se zimní zahradou. Dispoziční řešení se v zásadě drží pokročilých principů tím, že veškeré příslušenství je umístěno v zadním, méně cenném dvorním traktu, přičemž neztrácí přímé světlo. Hluboké pokoje s jedním oknem jsou situovány v předním traktu do ulice. Apartmány v rozích budovy obohacuje velký salón o pětí oknech v nároží.

Stavba se svým věžovým nárožím zařazuje do celé řady jihlavských domů, módy přelomu století, která se inspirovala vídeňskými domy poslední třetiny 19. století. Dynamický dekor, užitý na fasádě v sestupném řazení, napovídá o určitém symbolickém

záměru autora, čemuž by nasvědčovala i nerealizovaná socha na vrcholu stavby. Stavba se výrazným tvaroslovím i dobou vzniku řadí do rané fáze secese.

**Vila Albine a Vinzenze Zeizingerových, Smrčenská 111, Jihlava
- Lesnov, čp. 3421. 1910.²⁷**

Vincenz Zeizinger.

Městská část Lesnov, která je pozůstatkem dnes již neexistující samostatné obce Bukovno, leží asi čtyři kilometry severně od centra Jihlavy na jižním svahu kopce Rudný. Jeho vrch zdobila romantická rozhledna od Kajetána Malnatiho (1907- 1940, v pořadí již druhá), která se v 19. století stala oblíbeným cílem nedělních rodinných výletů jihlavských Němců. Některým se místo zalíbilo natolik, že si zde postavili letní sídlo. Oblíbeným se pro tento účel stal typ zděného domu s dřevěnou verandou a vyhlídkovou věží, který měl obyvatelům přinášet požitky z výhledu do okolí. Malebnost vilkám dodávaly i hrázděné štíty a řezbářský dekor verandy a vyhlídky. Dřevěné části však časem vlivem přestaveb zmizely.

Dům Vinzenze Zeizingera byl v pořadí již druhou stavbou, kterou v letní kolonii úspěšný jihlavský stavitel vybudoval. První sídlo z roku 1905 za tři roky prodal a pro svůj další dům si vyhlídl osamocený pozemek na nedaleké planině. Vilu zdobily podobné dřevěné doplňky jako ostatní stavby, dnes jsou však nahrazeny zděnými. Na fasádě se navíc střídalo kyklopské zdivo v přízemí s bosovaným v patře věže, místy byl užit i kachlový obklad. Dnes jsou všechny zdi prostě omítnuty a nakoso postavenou věž kryje plechová zvonová stříška.

Vedle Zeizingerovy vily se z celé kolonie nejlépe dochovala vila Karola stavitele Ignaze Langa, i zde ovšem dřevěnou verandu nahradil zděný přístavek.

Spořitelna, Křížová 1, čp. 1338. 1912-1913.

Arthur Corazza, projekty 1910, 1912.

Stavební zásahy se na počátku století nevyhnuly ani historickému středu města. Budova spořitelny vyrostla na severní straně hlavního jihlavského náměstí, v přímém sousedství novostavby pošty. Oba domy vznikly na místě Dietrichsteinského paláce, ve kterém sídlil nejprve Krajský úřad a posléze Krajský soud. V roce 1910 vešlo v platnost rozhodnutí o stavbě objektu, který bude sloužit zároveň finančnímu krajskému ředitelství i poštovnímu a telegrafnímu úřadu. Na místě byla nejprve mezi lety 1910 a 1912 postavena budova pošty a posléze přibyla spořitelna. V literatuře se obě stavby připisovaly právě Arthuru Corazzovi, ačkoliv průkazné prameny o projektantovi pošty chybí. Corazza je na druhou stranu s jistotou prokázán jako autor spořitelny.

Mohutnou hmotu zvenku člení stupňovitý rizalit s markýzou nad balkónem a hlavním vstupem z náměstí, který je vytažený nad korunní římsu do štítu s hodinami a zvonovou střechou. Do nároží je vsazen polygonální arkýř. Z boku stavby v Křížové ulici boční fasáda elegantně ustupuje dovnitř hmoty budovy vchodem pro zaměstnance, který je se schodištěm ukryt pod mírně konvexně vyklenutým rizalitem. Vchod je navíc zdůrazněn bohatým štukovým dekorem s původním kováním. V mezipatrech čtyřramenného vnitřního schodiště se dodnes zachovala černobílá mozaiková podlaha.

Právě díky bohatému prolamování fasády, které architekt ovšem pečlivě odvozoval z vnitřního rozvržení a fungování domu, a dále i pro vyvážené použití tvarosloví florální a geometrické secese, považují stavbu spořitelny za nejlepší dílo celé Corazzovy jihlavské kariéry.

Vila Arthura Corazzy, Jiráskova 7, čp. 2106. 1912.²⁸

Arthur Corazza, projekt 1912.

Četné zakázky přiměly architekta Corazzu k rozhodnutí, aby se s rodinou natrvalo usadil v Jihlavě. Vlastní rodinný dům pojal opravdu velkoryse. Podle projektu jde o obytnou a hospodářskou budovu a skladiště s dílnou. Dvě křídla obytné budovy půdorysně tvořily tvar písmene L. Na dům navazovalo křídlo hospodářské, čímž vznikl na jihozápadě mezi trakty a zahradní ohradní zdí malý dvůr s arkádovým podloubím na vnitřní straně. Vila směřuje hlavním schodištvým vstupem a dvěma segmentově vypouklými rizality do Jiráskovy ulice. Dům charakterizuje hlavně vysoká mansardová střecha s mnoha vikýři, která je však dnes opticky rozdělena vrchní keramickou krytinou a spodním plechovým pásem. Dům pokrývá v přízemí kamenná bosáž. Okna doplňovaly dřevěné okenice. Interiér protkával labyrint chodeb a schodišť, propojujících všechna křídla.

Typ rodinného bydlení, mezi které se řadí i Corazzova vila, byl od počátku století hojně prosazován zejména v německém prostředí a v Jihlavě přetrval až do konce dvacátých let. Vlivy lze spatřovat v soudobé architektuře, která se často vyskytovala právě v severních Čechách, odkud Corazza pocházel.²⁹

Noví vlastníci domu Paul a Zdena Kalouskovi nechali v roce 1933 statek přestavět na samostatné bytové jednotky jihlavským

stavitelem Emanuele Langem. Výrazné změny doznala postupem času i celá venkovní fasáda.

**Rakousko-uherská banka, Palackého 46, čp. 1606. 1913-1914.
Louis Glaser, projekt 1913.**

Rakousko-uherská banka byla první institucí tohoto typu v Jihlavě, když v roce 1901 otevřela svoji pobočku ve Steinově ulici 27 (dnešní Palackého). Brzy prostory starého domu provozně nedostačovaly, a tak vedení banky zažádalo o projekt na novou budovu v domovském sídle ve Vídni. Zpracováním plánu byl patrně pověřen architekt Louis Glaser, který v té době pracoval na vedoucím postu stavební kanceláře Oesterreichisch-ungarischen Bank. Jako prováděcí stavitel je v dokumentech zmiňován jihlavský architekt a stavitel Gustav Lang.

Novostavba vyrostla v místech nedávno prorazených hradeb, na hranici starého města a severního předměstí. Severní stranou areál přiléhá k části ponechané zdi zbořeného opevnění. Jde o dvoukřídlou třípodlažní nárožní budovu se zadním dvorem a zahradou. Hlavní vstup a zároveň vjezd do dvora je umístěn v levé části průčelí v Palackého ulici. Fasádu plasticky vytváří pásová bosáž ve vyvýšeném přízemí, dále v rizalitu úžlabkové pilastry vysokého řádu do výšky dvou pater a na bočních kolmých osách opět bosáže střídané s hladkou omítkou. Zajímavou hru světla a stínu na fasádě umocňuje decentní secesní ornament v osách oken a vysoký reliéf se symboly hojnosti a ochrany majetku v mohutném tympanonu nad korunní římsou.

Přízemní podlaží z většiny zabíral soukromý byt a patra sloužila pro potřeby bankovní pobočky. V chodbách interiéru se dosud

nacházejí okna s barevnou výplní, zůstalo i kovové zábradlí, mozaiková podlaha a mramorové obložení, vše ve stylu doznívající vídeňské secese. Velkou část dvora zaplnila pozdější přístavba s kanceláři a osobním výtahem.

4.1) Společnost, správa a hospodářství 1918 – 1930

Teprve dva dny po vyhlášení samostatné Československé republiky se také v Jihlavě ustanovil národní výbor. Německé správě trvalo ještě další měsíc, než odstoupila z vedení města a na její místo

nastoupil vládní komisař. Jihlavští Němci nesli politické změny pochopitelně velice těžce, doslova přes noc ztratili své rozhodující postavení a ocitli se v područí státu vedeného českou většinou. Přes četné počáteční střety, vyvolávané oběma stranami, se s novou situací postupně vyrovnávali. V červnu roku 1919 se udála na delší dobu poslední národnostní srážka s oběťmi na životech, averze mezi oběma stranami však přetrvávala i v dalších desetiletích.

Oprávněné české zájmy musely být od této chvíle naplňovány. V průběhu dvacátých let postupně získala česká část obyvatelstva těsnou početní většinu,³⁰ české úřady, školy a instituce dosáhly potřebných prostorů a zdrojů a veřejný život se tak rychle počesťoval. Nemalou roli v posílení českého živlu ve městě sehrálo připojení obce Dřevěné Mlýny k Jihlavě v roce 1923. Srovnávající se početní rozložení se přímo odrazilo i do obecních voleb a do následného zastoupení městského zastupitelstva. Již roku 1925 získali Češi celkem 22 mandátů oproti šestnácti německým, a tím pádem i právo na zvolení prvního českého starosty.³¹ V roce 1928 Jihlava ztrácí své postavení statutárního města.

Změny v Evropě zamíchaly také s jihlavským průmyslem. Do problémů upadla tradiční soukenická odvětví, když jim spolu s monarchií zmizeli i tradiční odběratelé. Naproti tomu se ve dvacátých letech ve městě rozšířily pletařské podniky a objevily se i první strojírenské továrny. Útlum slibně se rozvíjejícího průmyslu bohužel přinesla ke konci dvacátých let světová hospodářská krize, kterou nepřežilo několik kožedělných provozů včetně obuvnické továrny Humanic. Ostatní podniky pozastavily provoz a masově propouštěly své zaměstnance.

4.2) Urbanismus a stavební vývoj 1918 – 1930

Ve dvacátých letech zaznamenala Jihlava vůbec největší stavební rozvoj v celé dosavadní historii. Významný mezník roku 1918 zamíchal nejen občanskou společností, ale i jejími

architektonickými výtvoři. V první řadě vytvořil dokonalé podmínky ke vzniku mnohých novostaveb státních českých institucí. Nárůst počtu obyvatel a prosperující ekonomika zase pozitivně podmínily rychlý rozvoj předměstí do ucelených obytných čtvrtí zvětšující se aglomerace. Průvodním jevem se stala poměrně přísná separace stavebních zakázek podle národnosti stavebníka, a z toho plynoucího výběru architekta či stavitele. Pouze v jediném výjimečném případě byl projekt na státní budovu zadán německému architektovi, v ostatních případech se zakázky dostávaly do rukou výhradně českým autorům. Stejně se dělo i na druhé straně tábora u německých majitelů, často velmi majetných podnikatelů, kteří si zase nechávali navrhovat atraktivní vily a sídla firem od stavitelů ze „svých“ řad.

První významnou poválečnou stavbu představuje bezesporu Župní legionářský dům na hlavní třídě u městského nádraží. Společenský význam stavby, *„která posílí lid kraje jihlavského“*,³² potvrdil i prezident T.G. Masaryk, když na stavbu Legiodomu přispěl částkou 50 000 K.³³ S ovacemi vítali Jihlavané v roce 1925 také historicky první a dlouho očekávanou novostavbu české školy v Havlíčkově ulici. Velice zdařilé dílo vzniklo stavbou České eskomptní banky v Palackého ulici 53, kterou navrhl tým pražských německých architektů. Jako poslední se přiřadil k nejzajímavějším veřejným novostavbám dvacátých let i nový chirurgický pavilon od Karla Roštíka, vybudovaný v nemocničním areálu na Špitálském předměstí.

Rozvoj předměstí byl v základech předznamenán již před válkou a nyní nastal čas na jejich dokreslení. Funkci regulovaného plánování stavebního rozvoje města zastával v omezené míře jihlavský městský stavební úřad, a to hlavně formou územních plánů, které vydal pro několik dílčích částí města. Někdy se ovšem nařízení města různými

způsoby porušovala a výstavba leckde pokračovala nadále živelně, aniž by byl jakkoliv sledován jednotící urbanistický cíl. Na jednotnou a dodržovanou koncepci regulace města si Jihlava musela počkat ještě více než deset let.

K soukromým objednavatelům se nyní ve větší míře přidala nově zakládaná družstva a spolky. Ve stavebních snahách se velmi čile projevilo stavební družstvo Svobodný domov (*1919) a Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Rantířov a okolí (*1919). Posledně jmenované se zasloužilo o výstavbu kolonie rodinných domků na severozápadním okraji mezi ulicemi Zborovskou, Jiráskovou, Štursovou a Erbenovou. Vytyčená parcela čítala dvacet řadových a dva samostatné domky typového charakteru, určených pro obyvatelstvo středních vrstev. Autorem byl autor legionářského domu Jaroslav Dufka. Šlo v podstatě o první koncepčně propracované zahradní město v Jihlavě. Jeden ze samostatných domů získal i přednostu kanceláře jihlavského Krajského soudu Bedřich Zvach, který si nechal Dufkův návrh přepracovat u českobudějovického stavitele Františka Petráše.³⁴ V pozdějších letech se rantířovské družstvo soustředilo na výstavbu nájemních domů a úpravy starších domů.

Družstvo Svobodný domov nechalo postavit mezi lety 1920 až 1922 „*21 domků pro 120 českých obyvatel*“ severně od centra města mezi ulicemi Úprkovou a Nerudovou poblíž městského nádraží. Do velkého podniku se pustila také správa státní tabákové továrny, když nechala pro své zaměstnance zhotovit řadu nájemních domů na Štefánikově náměstí. V jejich šlépějích pokračovalo v protějším bloku stejně koncipovaných domů opět rantířovské družstvo.

Další výstavba již neměla takto organizovaný ráz. Významnou měrou šlo o individuální počiny, rozptýlené v poměrně soustředěném

okružním pásu kolem středu města, především ale v zónách tří původních předměstí. Na Špitálském předměstí v Tolstého ulici se ucelila uliční linie nájemních domů v jednotné domovní bloky. Kolem Jiráskovy ulice vyrostla řada domů v zahradách. Na Jiráskovu v mírném svahu v pravoúhlé síti navázaly další ulice v severozápadní lokalitě. V západním cípu města se zaplňovaly uliční řady mezi Žižkovou, Seifertovou a Telečskou ulicí a v ulici Fibichově jednoduchými řadovými a samostatnými domky v zahradách. Na Brtnickém předměstí se nadále rozšiřovala zástavba nízkých prostších domků ve Znojenské, Brtnické a v ulici U Větrníku. Podobně i na Kalvárii pokračoval růst chudších dělnických domků, paralelně se rozšiřovaly také Dřevěné Mlýny o nájemní domy a vícebytové vily.

V určité lokalitě se často objevuje několik domů od stejného stavitele, jak ukazuje příklad dvojice secesních vil v Telečské ulici od Konrada Weignera, dva domy na Bedřichově od tamního stavitele Johanna Schindlera nebo dvojice identických nájemních domů s půlkruhově završeným štítem v Jiráskově ulici od jihlavského architekta Franze Biedermanna. Jmenované domy v architektonickém provedení převyšuje projekt rodinného bydlení pražského architekta Richarda Goldreicha pro společníky firmy Klinenberger a spol.³⁵

V německé vilové architektuře vynikají tři domy zámožných stavebníků: vila lékárníka Richarda Inderky ve Fibichově ulici, vila továrníka Louise Seidnera na třídě Legionářů a vila Fritze Neumanna na Jiráskově ulici 16. První dvě spojuje jméno provádějícího stavitele Emanuela Langa a princip dispozičního řešení, odvozený z anglických rodinných sídel z 19. století. Stavba Inderkovy vily je pozoruhodná také svojí patentní krovovou konstrukcí *Oikos*.

Petr Dvořák jako první upozornil na ojedinělou stavbu v centru města, na rohu Benešovy a Věžní ulice. Jde o bývalé skladiště velkoobchodu s pleteným zbožím firmy bratrů Erwina a Richarda Goldreichových (dnes restaurace Na Hradbách). Architekt Richard Goldreich navrhl krátce před projektem na přístavbu skladiště pro bratrovu rodinu také obnovy dvou sousedních domů v Benešově ulici. Citlivou úpravou fasády skladiště v puristickém stylu se architektovi podařilo stavbu dokonale začlenit do okolní historické zástavby. Jiří Kroupa se o stavbě zmiňuje jako o jedné „z *prvních skutečně moderních staveb v Jihlavě vůbec*.“³⁶ Z inženýrských staveb stojí za povšimnutí ještě sýpka německého zemědělského družstva z roku 1927. Budova s atypicky tvarovanou střechou byla vybudována podle návrhu inženýra Johanna Theimera z Brna na pohledově dominantním místě v blízkosti pražské silnice.

Teprve nedávno vyšlo najevo, že do rozvoje Jihlavy zasáhl i věhlasný pražský architekt Osvald Polívka. Ve svém pozdním díle mezi lety 1929 až 1930 navrhl pro řád strahovských premonstrátů úpravy interiérů a vnějšku přízemí bývalého jezuitského konventu na Masarykově náměstí, jehož byl řád vlastníkem. Změny provedl v historizujících formách, za což sklidil lehkou kritiku od vedoucího Památkového úřadu v Brně Stanislava Sochora. Ten by raději uvítal na první pohled patrné moderní tvarosloví, které by se nedalo splést s původní památkou konventu.³⁷

4.3) Vybrané stavby 1918 – 1930

Župní legionářský dům, Legionářů 15, čp. 1471. 1923-1924.

Jaroslav Dufka, projekt 1923.

Československá obec legionářská se v poválečných letech přirozeně těšila velkému společenskému uznání a sympatiím ze strany českého publika. V roce 1921 se spojily dvě dosud samostatné skupiny legionářů v jeden celek, a tak zákonitě sílil požadavek na vytvoření nového sídla. Pro zpracování projektu na víceúčelový

objekt si obec vybrala jihlavského stavitele Jaroslava Dufku, který organizaci prokázal své tvůrčí schopnosti při úpravách předchozího místa setkávání jihlavských legionářů – hostince U Urbanů. Stavebního vedení se ujal inženýr Skorkovský.

Trojkřídlá nárožní budova zaujímala celý uliční blok ve svažitém terénu. Nacházel se v ní společenský sál, kino, restaurace, kavárna se zahradou, byty různé velikosti a kanceláře, konírny a garáže. Nižší střední trakt s hlavním vjezdem do dvora ustupuje v ose fasády bočních křídel vyjma vyvýšeného přízemí, které podepírají masivní sloupy a polosloupy s prstencovou bosází. Zde se za oblým nárožím domu nacházel zábavní sál, jehož okna architekt nechal zpracovat do pásu několika oktogonálně prolamovaných ploch. Výrazným prvkem se stala obloučková atika středního křídla, která se uplatnila i na rizalitech křídel bočních. Dekorační prvky byly původně zdůrazněny typickou barevností, která v průběhu let zanikla.

Pro dům, který měl bezesporu symbolizovat českou státnost a sílící národní identitu, se rozhodl architekt aplikovat stylové prvky, které v prvních třech letech s promyšleným myšlenkovým programem hlásal okruh pražských architektů v čele s Pavlem Janákem a Josefem Gočárem. Formální prvky „*národního slohu*“ mohl Dufka odvodit ze vzoru právě dokončené novostavby pražské Legiobanky od Josefa Gočára, která se do jisté míry stala hlavním manifestem rondokubismu. Nutno však připomenout, že v době dokončení jihlavského Legiodomu již zájem uváděných pražských architektů o tyto stylové formy ochaboval ve prospěch puristicko-funkcionalistických tendencí.³⁸

Dufka krátce předtím vypracoval návrh svého rodinného domu ve Fritzově ulici, který si dodnes uchoval zkosené hrany na přední fasádě, čímž dům mírně připomíná předválečné kubistické stavby.³⁹

Školní budova České školy národní, Havlíčkova 71, čp. 234. 1924 – 1925.

Jaroslav Oplt, projekt 1924.

Počátek výstavby první nové budovy české obecné školy se kvůli zdlouhavým jednáním o vhodné parcele zpozdil až do roku 1924, ačkoliv Ministerstvo veřejných prací na základě rozhodnutí Ministerstva školství a národní osvěty k tomuto úkolu vyzvalo město již v roce 1920. Konečně mohla být vypsána veřejná soutěž na projekt a stavební provedení budovy pro dvě české školy obecné a dvě české školy měšťanské, kterou vyhrál návrh architekta Oplta. Jaroslav Oplt byl v té době ředitelem vyšší průmyslové školy v Brně.⁴⁰ Z Brna byla v soutěži vybrána i firma Františka a Arnošta Valenty na stavitelské práce.

Budova školy sestává ze tří hlavních celků. Hlavní, největší a nejvyšší střední křídlo zahrnuje celkem dvanáct učeben, ředitelnu, kabinety i příslušenství. V příčné ose má umístěn hlavní vstup z jižní strany a drobné křídlo se sociálním zařízením a schodištěm ze severu. Tělocvična zabírá celé levé křídlo a byt „řídícího“ zase pravé. Přísně symetrickou dipozici podtrhují mohutné hladké rámy ostění všech oken a vstupních dveří, které zároveň představují jediný zdobný prvek celé stavby. Stavbu lze zařadit do konzervativního proudu architektury. Autor se nesnažil dosáhnout monumentálního působení, naopak si vystačil s prostými prvky a stavbu nechal působit

ve své „čistotě“ forem. Tím se přiblížil principům puristické architektury dvacátých let.

Česká eskomptní banka a úvěrový ústav, Palackého 53, čp. 1660. 1926-1927.

Karl Járar, Rudolf Hildebrand, Endler.

Pražská peněžní instituce si pro novou pobočku v Jihlavě vyhlédla parcelu přímo naproti dříve postavené Rakousko-uherské bance v Palackého ulici na okraji historického jádra. Projekt nové pobočky nechala zpracovat Karlem Járarem, který byl v té době domovským architektem Eskomptní banky. Architekt dříve vyučoval na německé technice v Praze a proslul jako projektant odvážných železobetonových konstrukcí.⁴¹ Na projektu s ním spolupracovali další dva architekti, kteří byli zaměstnaní v téže kanceláři.

Járar už měl v té době dostatečnou zkušenost s podobnými návrhy, a tak zajisté znal dobový trend v budování sídel bankovních i dalších institucí ve vznešeném neoklasicistním stylu architektonických forem, avšak s využitím materiálů a dílčích prvků ryze moderních. Járarovi se na jihlavské stavbě podařilo obě tyto složky propojit do velice originálního a přirozeně působivého celku. Při promýšlení čelního rizalitu s hlavním vstupem chtěl možná dosáhnout dojmu výrazně stylizovaného antického chrámu, soudě podle vrchního polopatra s okénky a polosloupky, které mohou vzdáleně připomenout reliéfní tympanon. Tento dojem umocňují také štíhlé polopilíře, které v patře opticky navazují na meziokenní výplně, jakoby podpírají překlad. Ve stavbě se tak harmonicky setkal nový klasicismus s modernistickým purismem.

Vila Louise Seidnera, Legionářů 24, čp. 1460. 1925-1926.⁴²

Adolf Foehr.

Projekt rodinného sídla svěřil německý průmyslník židovského původu Louis Seidner do rukou zkušeného pražského architekta Adolfa Foehra. Ten mu navrhl velkorysou vilu po vzoru anglických rodinných sídel, pro která je charakteristická vstupní hala s krbem a schodištěm do horních podlaží. Zároveň se však stavba navenek vyznačuje minimem zdobných prostředků a symetricky rozvrženými objemy s pěticí půlkruhových rizalitů na bocích a na východní straně do zahrady. Dům kryje mohutná mansardová střecha, s jakou jsme se setkali již dříve, například u vily Arthura Corazzy.

Hala Seidnerova domu byla až do patra pokryta dřevěným kazetováním, dřevěné bylo také schodiště se zábradlím, všechny dveře a krbový obklad. Z haly se pokračovalo dále do velkého salonu nebo do vedlejší jídelny. Pánský pokoj na jižní straně oddělovaly od haly prosklené posuvné dveře. Stejně najdeme také mezi jídelnou a salonem. K východní straně domu v přízemí přiléhala zimní zahrada, ze které se dalo dvojicí venkovních schodišť sestoupit do zahrady. V hlavních místnostech se opakuje dřevěný obklad.

Teprve nedávno se zchátralý dům díky novým majitelům dočkal citlivé rekonstrukce s ohledem na původní provedení, která stavbu zachránila před úplnou devastací.

Chirurgický pavilon, Legionářů 9, čp. 1470. 1926 - 1928.

Karel Roštík, Bohumír Čermák, projekt 1925.

Hlavní zásluhu na prosazení nové budovy chirurgického a gynekologického pavilonu v areálu „staré“ nemocnice na severním předměstí měl bezesporu tehdejší ředitel a primář chirurgického oddělení Vítězslav Horn (1893-1965). Tricetiletý ambiciózní lékař přišel do Jihlavy z Brna počátkem dvacátých let a brzy byl povýšen do funkce ředitele nemocnice. Netrvalo dlouho, než pozvedl regionální ústav na vysokou úroveň. Již od roku 1924 promýšlel Horn plány na obnovu nemocničního areálu. Byl to také on, kdo oslovil architekta Karla Roštíka z Prahy. Na interiérovém zařízení se podle dobového tisku podílel také Bohumír Čermák, který již v roce 1924 Hornovi pomáhal s vnitřním rozvržením primářova bytu nad vstupem do nemocničního areálu. Práce vedl stavitel Valenta. Jak uvedl samotný Horn, podřídili autoři vnitřní dispozici a vybavení pavilonu s chirurgickým a gynekologickým oddělením nejnovějším poznatkům lékařské praxe.⁴ ³ Budova byla chválena především po stránce nejmodernějšího vybavení a optimálního dispozičního rozvržení v lékařských kruzích a v prvních letech po slavnostním otevření v roce 1928 přijížděly i ze zahraničí na prohlídku četné návštěvy. Po stránce architektonických kvalit se pavilon řadí ke stavbám rozvíjejícím tradici vídeňské monumentální architektury Otto Wagnera.

Budova se skládá ze tří křídel řazených v podélné ose, přičemž na střední křídlo při severní straně v jeho příčné ose navazuje další křídlo. V tomto předsunutém křídle se nacházely operační sály, kterým dostatek přímého světla zajišťovala velká okna, vsazená do kaskádově odsazených pater. Prostorové řešení jižní vstupní a zadní severní fronty se od sebe výrazně liší: přední si zachovává sevřený blokový ráz, kdežto zadní strana v jednotlivých patrech předsunutého křídla ustupuje a ke střednímu křídlu přiléhají navíc dva

hluboké rizality. Roztříštěnosti hmot zadního traktu nahrává také různá velikost dílčích provozních jednotek. Čtyři podlaží jsou od sebe po celé fasádě oddělena výraznými kordovanými římsami. Nezastavěná místa třetího a čtvrtého patra zabírají terasy. Nad hlavním vchodem byl původně umístěn balkon, který později nahradila mohutná omítaná markýza.

V roce 2003 bylo celé lékařské oddělení přestěhováno do areálu „nové“ nemocnice a pavilon ztratil svoji původní funkci. Před třemi lety se přistoupilo k jeho kompletní přestavbě pro účely krajského soudu, při které se změnila vnitřní dispozice a zanikla původní plasticita fasád.

Nájemní domy státní tabákové továrny, Štefánikovo nám. 5, 6, čp. 1962, 1961☞ Malátova 4, 6, 8, čp. 1958, 1959, 1960☞ Mahlerova 5, čp. 1957. 1927 – 1930.⁴⁴

Vladimír Bolech, projekty 1927, 1929.

Nájemní domy, které nechala postavit státní tabáková firma pro své úřednické zaměstnance, představují asi nejucelenější a také architektonicky nejvydařenější celek z celého meziválečného období. Plány k domům vypracoval mladoboleslavský architekt Vladimír Bolech, který působil také v Praze.⁴⁵ Na stavebním vedení se podílel jihlavský inženýr Jaroslav Čeleda a posléze i pražský stavitel Král. Bolechův projekt o málo později převzal třebíčský stavitel František Brázda pro výstavbu nájemních domů v protějším bloku pro Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo Rantířov a okolí (Štefánikovo nám. 9, Malátova 7, čp. 1952, 1953. 1931-1932.). Jeho

zjednodušené přepracování ovšem již ztratilo na kvalitě svých předloh.

Na čelní fasádě domů se výrazně uplatňují zděné balkony ponořené do hmoty bloku a meziokenní plochy z neomítaného zdiva, které se v horizontálních pásech střídají s omítanou plochou. Pouze u dvou domů na Štefánikově náměstí se na průčelí uplatňují také bohatě prosklené rizality s vnitřními schodišti, které převyšují hlavní římsu. Uvnitř se nacházejí jednopokojové nebo dvoupokojové byty (kolem 25 m²) se sociálním příslušenstvím a kuchyní (kolem 12 m²) s balkonem.

Z domů je patrné, že architekt měl na zřeteli požadavky na skromnost a ekonomičnost více než estetiku výsledného díla. Takové sociální snahy by se daly přirovnat například k úsilí brněnského Jindřicha Kumpošta. Přesto dokázal vtisknout stavbě jisté kvality, jako bylo například využití pestrosti materiálů k ozvláštnění a optickému rozčlenění hmoty fasád.

5.1) Společnost, správa a hospodářství 1930 – 1945

Velká hospodářská krize se v Jihlavě naplno projevila od roku 1930 a trvala v podstatě po celá třicátá léta. Továrny ve velkém pozastavovaly výrobu, omezovala se pracovní doba a snižovaly mzdy. Na přelomu let 1932-1933 bylo ve městě evidováno 2000 nezaměstnaných. Proběhlo množství protestních demonstrací proti nedostatečným podporám.

V průběhu třicátých let se výrazně prohloubily také národnostní problémy. Hospodářský úpadek nahrával růstu extrémních nacionalistických hnutí. Roku 1934 v Jihlavě vznikla Henleinova Sudetendeutsche Partei (SdP), která svojí politikou nahradila o rok dříve zakázanou DNSAP a Heimatpartei. Její silná kampaň zapůsobila natolik, že ji v obecních volbách roku 1938 volilo 90% německého obyvatelstva a stala se nejsilnější stranou v zastupitelstvu.⁴⁶ SdP se programově snažila provokovat nesnášenlivost mezi Němci a Čechy a její agresivita se obracela i proti jihlavským Židům.

Březnová okupace roku 1939 odstartovala vlnu zatýkání, represí, zavírání českých škol, důslednou germanizaci a kruté odstraňování židovské komunity z města.⁴⁷ Dosavadní továrny přecházejí na zbrojní výrobu. Osvobození v květnu 1945 přineslo Jihlavě nejen vytoužený klid zbraní, ale také radikální změny ve skladbě obyvatelstva i majetkových vztazích po masivním odsunu všech německých obyvatel.⁴⁸

5.2) Urbanismus a stavební vývoj 1930 – 1945

Od druhé poloviny třicátých let začal konečně magistrát důsledně řešit otázku strategie rozvoje města. Jeho zájem podnítila mimo jiné dvě důležitá státní usnesení: nově přepracovaný zemský plán označil Českomoravskou vrchovinu za budoucí rekreační oblast, k čemuž bylo zapotřebí vybudovat po celém regionu odpovídající síť silnic, turistických cest, rekreačních zařízení a v neposlední řadě i zásobovacích služeb. Dalším motivem k úvahám o regulaci se v roce

1937 stal celostátní silniční plán, který zařadil dvě silnice vedoucí přes Jihlavu mezi hlavní státní komunikace. Městský úřad proto ve stejném roce vypsal veřejnou soutěž na generální regulační plán pro Jihlavu, kterou vyhrál známý brněnský architekt Bohuslav Fuchs. Z konečné verze plánu, které předcházely architektovy důkladně zpracované studie, řada diskuzí s magistrátem a přednáška pro veřejnost, se kvůli začínající válce již nepodařilo nic uskutečnit.

V roce 1940 zakreslil inženýr Leo Brünn do přehledového plánu silniční napojení Jihlavy na budovaný dálniční tah (dnes D1). Přivaděč je na něm veden ze severu od dálnice k jihu na Znojmo jednak pokrokovým vnějším okruhem z obou stran města, ale zároveň i hlavním tahem skrze jádro historického města. Silniční podklady zařadil profesor německé techniky v Brně Emil Leo do nově zpracovaného regulačního plánu pro Jihlavu, v němž kolem středu města vytyčil užité plochy v soustředných kruzích do všech stran, vyjma zalesněné východní části Heulosu a Březinových sadů. Ani z jeho projektu se ale kvůli postupující válce nestihlo mnoho zrealizovat.

Ačkoliv byl jihlavský průmysl po celá třicátá léta postižen hospodářskou krizí, stavební ruch se oproti masivnímu vývoji let dvacátých příliš nezpomalil. Přesto i na Jihlavu začal v průběhu třicátých let stále více dopadat problém s nedostatkem vyhovujících bytů. Přestože se předměstí nadále čile rozrůstala, šlo převážně o pozemkově a ekonomicky neúsporné zahradní jednorodinné domy, a naopak nájemní domy tvořily ve výstavbě pouze minoritní část. Záslužnou činnost v tomto smyslu vyvíjela bytová družstva. Na prvním místě je nutno znovu uvést Bytové družstvo Rantířov a okolí, které nyní pro své projekty nejčastěji využívalo služeb výše zmiňovaného stavitele Františka Brázdy z Třebíče. Z jejich spolupráce

vzešlo několik dvoupatrových činžovních domů s nakoso prolomenou fasádou v ose průčelí v ulici Na Vyhlídce u hlavního nádraží (1930-1931), dále dva nájemní domy na Štefánikově náměstí (1931-1932) a trojice vícerodinných domů při brněnské silnici. František Brázda mladší navázal na otcovu spolupráci s rantířovským družstvem při zakázce na nájemní domy v Havlíčkově ulici (1939-1940).

Ostatní výstavba se rodila na všech postupně srůstajících předměstích v duchu nevyřešené ideje „zahradního města“. Šlo většinou o typově standardní rodinné domy s užitím tradičních stylových prvků. Na severním okraji města takové domy nalezneme v ulicích Fritzově a Majakovského, Jiráskově, Erbenově, Štursově, Plukovníka Švece a Leoše Janáčka. Dále na sever za řekou se zahustila stávající zástavba v dosud nepřipojené obci Bukovno a domovní řada narostla kolem Zrzavého ulice na Bedřichově.

Na západním předměstí se zaplnily proluky stávajících ulic a vznikl celý blok nových domů mezi Seifertovou, Telečskou, Bratří Čapků a Mahenovou ulicí. Nejvýrazněji se rozvinulo jižní Brtnické předměstí, kde v návaznosti na Znojenskou a z ní vidlicově vybíhající Brtnickou silnici vznikla vilová zástavba na místech starých cest, v dnešní ulici Hany Kvapilové, Vojanově a U Dlouhé stěny. Firma Františka Brázdy v roce 1929 zakoupila v údolí u řeky Jihlávky, jižně od starého brněnského mostu, široký pozemek, který v průběhu dalších pěti let zastavěla typovými přízemními nebo jednopatrovými rodinnými domky. Na východním okraji města u Helenínské silnice byly malé domky budovány už od roku 1910 a jejich výstavba pokračovala až do konce třicátých let.

Kromě rodiny Brázdů přineslo v této době do vývoje Jihlavy svůj projektový podíl mnoho dalších tvůrců, kteří byli místní nebo pocházeli z blízkého okolí. Jako osobitý tvůrce se projevil Rudolf

Janko při zpracování projektu puristické stavby mlýnice na Bedřichově. Johann Schindler z Bedřichova v návrhu vily manželů Pollakových na Brtnickém předměstí zase jasně projevil své sympatie k funkcionalistické architektuře. Podobně na tom byl patrně i třeštský stavitel August Třeček, když projektoval vilu v Jiráskově ulici, formálně se ale touto stavbou přidržel puristických vzorů. Z dalších stavitelů za všechny uvedme alespoň Wilhelma Korntnera, třeštskou rodinnou firmu Podzimek a synové a stavitele Arnošta Valentu. V architektonickém zpracování však veškerou místní produkci výrazně překonaly stavby brněnských architektů Bohuslava Fuchse, Miloslava Kopřivy, Bedřicha Rozehnal, Bohumíra Čermáka a Antonína Pisinger. Z pražského okruhu s Jihlavou spolupracoval na významné zakázce Masyrykových jubilejních škol Alois Mezera a Rudolf Eisler v roce 1938 dodal podklady pro vznik nájemního domu v Tolstého ulici 13. Velice kvalitní dílo představuje i vila Otto Adama od vídeňského Walthera Sobotky.

Koncem roku 1939, již v době protektorátního řízení, označil vládní komisař pro Jihlavu Leo Engelmann stav jihlavského bytového fondu za „*bytovou kalamitu*“ a slíbil brzkou výstavbu dvou set jednorodinných domků se zahradou o výměrách 76m² a 90m².⁴⁹ Závazek se opravdu začal plnit ještě téhož roku ve formě Lidické kolonie na jižním cípu města. Brzy nato vznikla na východním svahu lesoparku Heulos osamocená stavba „*Hitlerjugendheim*“, čili domova Hitlerovy mládeže od Franze G. Wintera, která se od roku 1944 přeměnila na elitní nacistické učiliště. V dalších dvou letech stihlo být vybudováno ještě několik domů v kolonii na Brněnském předměstí, načež ale stavební aktivity nacistů v Jihlavě nadobro skončily vydáním celoríšského zákazu financovat jiné stavební práce než ty, co jsou určeny pro přímé účely války.

5.3) Tvorba Bohuslava Fuchse pro Jihlavu_____

Od přelomu dvacátých a třicátých let se stále častěji začali na realizaci nových jihlavských staveb podílet autoři přicházející z větších měst. Zvláště Brno se v této době již plně stabilizovalo jako líheň progresivní „funkční“ architektury, která se do poloviny třicátých let stala hlavním trendem v celém Československu. Jedním z nejvýznamnějších představitelů funkcionalismu byl architekt a urbanista Bohuslav Fuchs. Na počátku své dráhy studoval Fuchs v Praze na akademii u Jana Kotěry. Později, po krátkém působení v

Kotěrově ateliéru, nastalo zakotvil v Brně. Jihlavské zakázky se časově zařazují do Fuchsova klasického funkcionalistického období.

Pracovní kontakt architekta s Jihlavou byl navázán již roku 1930, kdy architekt na přání jihlavského magistrátu nařtl návrh hotelu Jihlavské besedy⁵⁰ při ústí Srážné ulice na náměstí Svobody. Dvoukřídlá nárožní přístavba hotelu měla uzavřít prostor vnitřního dvora a svojí západní hranou přiléhat k neorenesanční budově Besedy z 19. století. Ve vnitřním rozvržení architekt úsporně zacházel s omezeným prostorem. V suterénu využil svažitého terénu k umístění garáží, v patře se nacházela recepce, společenský sál a restaurace a tři patra vyhradil jednolůžkovým a dvoulůžkovým pokojům pro hosty. Plán byl v této první fázi pozastaven zřejmě kvůli propuknutí hospodářské krize a na jeho realizaci už nikdy nedošlo. Provedení se dočkala až o pět let později sokolovna - průlomově progresivní, v Jihlavě vůbec první ryze funkcionalistická stavba.

Sokolovna s tělocvičnou a kinem, Tyršova 12, čp. 1565. 1935 – 1936. Projekt 1935.⁵¹

Projektu nové sokolovny byla v první chvíli vyhrazena rohová parcela pod Smetanovými sady na křižovatce Tyršovy a Tolstého ulice, na místě někdejších skladišť tabákové výroby. Tělocvičná jednota Sokol vypsala v roce 1934 soutěž, ve které z 25 přihlášených návrhů získal prvenství právě Fuchsův projekt. Víceúčelový objekt autor rozdělil na dvě křídla, půdorysně odpovídající tvaru písmene L. V jednom umístil kino, ve druhém samotnou tělocvičnu. Před vstupem zamýšlel ponechat volný prostor, podél Tolstého ulice mělo zase navazovat malé hřiště. Pohledovou dominantu utvořily dvě zastřešené rampy schodišť s kruhovými otvory, které podél zdí tělocvičny vedly do vyvýšeného přízemí. Obě křídla měla krýt segmentová střecha.⁵²

O necelý rok později se Sokolům naskytla možnost odkoupit nezastavěný a mnohem větší pozemek na protější straně Tyršovy ulice. Dlouho se nerozmýšleli a pozemek směnili za původní. Nyní už s plnou důvěrou svěřili projekt sokolovny Fuchsovi k přepracování, aby z něj posléze mohla vyrůst stavba, která prostorově splňovala náročné požadavky na provoz kulturních a tělovýchovných aktivit. Položení základního kamene nové sokolovny doprovázela velká slavnost dne 23. června 1935.⁵³

Vnitřní rozvržení nového návrhu bylo opět dokonalé ve své čitelnosti, úspornosti a funkčnosti. Dvě účelově rozdílné části kina a tělocvičny byly zcela odděleny, aby si navzájem ani v nejmenším nepřekážely. Stavba sestává ze tří do sebe vklíněných částí železobetonového skeletu vyzdívaného neomítanými cihlami s velkými okenními plochami. Vstupní hranolová část kina má na východní straně výrazný celoskleněný rizalit, který odkrývá dvouramenné schodiště. Část schodiště spočívá na podnoží vyvýšené do patra na štíhlých pilířích. Na fasádě průčelí se uplatňují prosklené plochy oken ve větší míře než meziokenní neomítané nebo omítané zdivo. Markýza nad vstupem je protažena téměř po celé přední délce vstupu. V zadní, o málo vyšší části se nachází sál kina v přízemí a tělocvična se šatnami ve dvou patrech. Překrývá ji segmentová střecha.

Slavnostní otevření nové sokolovny se konalo 31. května 1936, ačkoliv kino Stadion (dnešní Sokol) fungovalo už od října roku 1935.⁵⁴ Fuchsův projekt počítal s dodatečným dostavěním kavárny, připojené k východní straně vstupní části vyvýšeným krčkem v patře. Tento doplněk se již nikdy neuskutečnil. Místo kavárny přibyla po celé východní straně k sokolovně při poválečných úpravách nevzhledná přístavba chodby.⁵⁵

Rodinný dům Bedřicha a Marie Boudových, Jiráskova 49, čp. 2174. 1935. Projekt 1935.⁵⁶

Ve stejném roce, kdy začala vznikat sokolovna, byl realizován ještě jeden Fuchsův projekt, tentokrát soukromého charakteru. Pozemek nevelkého rodinného domu přímo sousedil se zahradou lékaře Horna, se kterým Fuchs později projednával koncepci nemocničního areálu. Stavbu provedl třeštský architekt a stavitel Jan Podzimek. Jde o menší jednopatrový domek s garáží, jehož střecha se mírně svažuje na stranu. Jeho prostá kubická hmota s hladkou omítkou se až do dnešních dnů zachovala bez výraznějších zásahů a přestaveb, což potvrzuje ryzí funkčnost domu. Žádný prvek nepřebývá, všechny mají svůj opodstatněný funkční význam. Fuchs zde uplatnil tehdy velmi aktuální představu úsporného rodinného bydlení, překvapivě k ní ale v tomto případě nepoužil oblíbené formy funkcionalismu a jakoby se ve stavbě Boudových navrátil k principům puristické architektury.

Hospodářský pavilon okresní nemocnice, Legionářů 9, čp. 1470. 1936. Projekt 1936.⁵⁷

V pozadí vzniku třetí a zároveň poslední provedené Fuchsovy stavby v Jihlavě stojí opět výše zmiňovaný ředitel a primář Vítězslav Horn, který byl mimochodem velmi aktivním členem sokolského spolku. Od roku 1935 vedl s brněnským architektem korespondenci o plánech na radikální rozšíření jihlavské nemocnice⁵⁸ a v dalším roce již vznikl Fuchsův návrh dostavby celého areálu.⁵⁹ Plán kromě „*velmi pěkné budovy chirurgického pavilonu*“⁶⁰ od Karla Roštíka navrhoval

odstranit veškeré nevyhovující budovy z 19. století. Srdcem nového funkčně propojeného celku se měl stát šestipatrový ústřední pavilon, který by propojila dlouhá prosklená chodba přes Roštíkův pavilon s hospodářskou budovou. Areál dále měla nově doplnit trojice izolačních pavilonů, prosektura, čtyři obytné budovy pro zaměstnance, garáže, tenisový kurt a vrátnice. Všechny objekty spojovala síť cest v parkové úpravě areálu.

V roce 1937 dodal Fuchs ředitelství Všeobecné veřejné nemocnice návrhy všech budov. Prosektura⁶¹ sestávala z kaple válcového, vzhůru se zužujícího tvaru, položené na kruhovém půdoryse, který protínal rovnostranný podélný vchod pro pozůstalé s kvádrovým kamenným obložením. Vrátnice⁶² byla přistavěna až v poválečných letech, ovšem kabina vrátného byla oproti Fuchsovu návrhu rozšířena a navršena o jedno patro. Architektovo řešení ústředního pavilonu odpovídalo nejmodernějšímu typu nemocničního zařízení, tzv. „*Health-Centre*“,⁶³ jehož hlavní princip spočíval v promyšleném soustředění veškerých lékařských a lůžkových oddělení i servisních a provozních částí do jediné budovy. Fuchsovův finální projekt z roku 1938 se skládal z lůžkového a lékařského křídla, která spojovala chodba se schodištěm a výtahy. Veškeré prostory byly důmyslně provázané podle své funkce. Z koncepce zdravotního centra se ovšem vydělila část ponechaná ve starším chirurgickém pavilonu a také tři samostatné izolační pavilony,⁶⁴ které architekt navrhl nově v místech čtyř stávajících. Fuchsova koncepce tedy v podstatě zachovávala pavilonový systém.

Z celého plánu se nakonec uskutečnila pouze stavba hospodářského pavilonu spolu s chodbou pro rozvážení jídel a prádla v roce 1936. Na stavbu zbývajících částí chyběly peníze a po válce se kvůli nedostatečné rozloze stávajícího reálu a také z hlediska

příznivějších emisních podmínek začalo uvažovat o přesunu nemocnice do čistší lokality na západním okraji města.⁶⁵

V hlavní části hospodářského pavilonu se nacházela kuchyň, prádelna a tři byty pro zaměstnance. Na západě na ni navazovalo nižší křídlo s kotelnou, chlévy, stájí a kolnou. Celá stavba působí velmi dynamicky díky pestré skladbě hmot: opakovaně se objevuje Fuchsovo oblíbené šnekové vnější schodiště, oválné arkýře s terasami, kulatá okna, zásobovací rampa. Do roku 2006 ústila z prvního patra hospodářské budovy bohatě prosklená chodba, která se připojovala k západní straně přízemí chirurgického pavilonu. Celá chodba vzala definitivně zasvé při adaptaci pavilonu na krajský soud. Přes všechna narušení zůstává stavba jedním z „nejvyzrálejších příkladů corbusierovské verze funkcionalismu“.⁶⁶

Generální regulační plán pro Jihlavu. 1937.⁶⁷

Nutnost rychlého vyřešení budoucího plánu stavebního růstu Jihlavy včetně dílčích úprav stávajícího města si kromě nastíněných změn státní politiky vyžádal také prohlubující se problém s nedostatkem bytů. Začátkem roku 1937 proto vyhlásil jihlavský stavební úřad veřejnou soutěž na vypracování základního regulačního plánu města. Kromě vítězného Fuchse byli k soutěži vyzváni i další přední architekti z Brna, Arnošt Wiesner a Jindřich Kumpošt. Bohuslav Fuchs ve stejné době vedl regulační a architektonickou kancelář Stavebního úřadu města Brna, kde nasbíral zkušenosti s řešením úkolů tohoto typu. V březnu téhož roku přednesl v jihlavském kině Reform veřejnosti studii „O předpokladech regionálního a regulačního plánu jihlavského“, ve které zdůraznil vedoucí postavení Jihlavy na západní Moravě a připomněl, že regionální obnově musí

předcházet studium pohybu populace a dalších hospodářských aspektů. Dále apeloval na připojení severních obcí ke stavebnímu obvodu a doporučil přípravu asanačního plánu vnitřního města. Podle dobového tisku měla přednáška vysokou návštěvnost, vyvolala zájem nejenom okruhu oficiálních osobností.⁶⁸ Od prosince 1937, kdy architekt předložil městským zastupitelům první verzi kompletně vypracovaného plánu regulace, probíhalo doladování projektu až do začátku roku 1939. Závěrečné oficiální odsouhlasení a převzetí regulačního plánu ovšem znenadání přerušily březnové politické události.

Nejvýraznější rozšíření zástavby se podle finální verze plánu mělo uskutečnit na východním okraji města za ponechanou zónou městských sadů. Rozsáhlá zástavba rodinnými domky se v širokém pásu vinula od brněnské silnice až k stávající kolonii domů na Kalvárii. Jižně od brněnské silnice pokračovala v okolí areálu ústavu pro choromyslné dál směrem k Brtnickému předměstí, kde se rozptylovala mezi dvě stávající silnice, znojenskou a brtnickou, a pokračovala souvisle dál k západnímu předměstí. Fuchs nechal tuto novou část protnout širokou komunikací, která se na severu napojovala v Havlíčkově ulici na celou oblast Dřevěných Mlýnů, včetně Bedřichova, a protínala zároveň Polenskou silnici. Komunikační spojení nové východní čtvrtě s vnitřním městem řešil tři sta metrů dlouhým viaduktem přes údolí Březinových sadů. Dřívější silnici přes starý Brněnský most ponechal v podstatě beze změn.

Na severním předměstí navrhl Fuchs napřímení pražské silnice, svažující se serpentinově k řece Jihlavě, vybudováním nového, výše položeného mostu. Bedřichov, Bukovno a Staré Hory komunikačně i stavebně propojil s městem, ačkoli tyto obce formálně k Jihlavě dosud

nepatřily. Probouráním chybějících kolmých ulic v dlouhých blocích mezi ulicemi Legionářů a Havlíčkovou chtěl patrně zpřístupnit zamýšlenou přijímací budovu nemocnice. Dále apeloval na asanaci několika starých a nevyhovujících domů. Až na několik menších úprav v centru města ovšem nechával historickou zástavbu téměř bez zásahu, v respektu k vysoké památkové hodnotě mnoha domů. Západní předměstí se mělo podle Fuchsova plánu rozrůst především prodloužením Vrchlického ulice na západ spolu se souborem školních, obchodních a kancelářských budov. Mírný svah na sever od Vrchlického až k Jiráskově ulici navrhl zastavět kolonií jednopatrových zahradních domků s malými byty.

Fuchsův předválečný plán nestihl být kvůli vyhlášení protektorátu zrealizován, a dokonce ani zaplacen.⁶⁹

Nerealizované projekty. 1938.

Výčet Fuchsových předválečných prací by ovšem nebyl kompletní bez alespoň krátké zmínky o třech nerealizovaných projektech jihlavských veřejných staveb z roku 1938. V architektově pozůstalosti v Brně se uchovala písemná korespondence mezi architektem a primářem Hronem, ve které oba pánové rozvíjejí nejenom plány na dostavbu nemocnice, ale od roku 1937 také na stavbu nové školy v Heleníně.⁷⁰ Koncepti návrhu budovy s devíti učebnami, kreslírnu, tělocvičnou, bytem ředitele a mateřskou školku architekt připodobnil ke svému předchozímu projektu školy v Černé Hoře z roku 1934.

Dalším nerealizovaným objektem se stalo kino Metro,⁷¹ které mělo vzniknout v uliční linii s hradební bránou ve Věžní ulici. Dvoupodlažní podélná budova s rovnou střechou by si vyžadovala lokální probourání středověkých hradeb, jelikož měla svým zadním

traktem sálu zasahovat několik metrů za hranici hradeb, směrem do dnešního hradebního parkánu.

Posledním smělým předválečným plánem, jehož realizaci překazila druhá světová válka, se stal návrh Obchodní akademie a státního koedukačního učitelského ústavu^{7 2} z roku 1938, jehož umístění bylo naplánováno na budoucí reprezentativní třídě v západní části Vrchlické ulice a náklady na jeho výstavbu odhadnuty na pět milionů korun. K návrhu dvou samostatných, rovnoběžných budov o třech patrech, propojených přízemním traktem s tělocvičnou, připojil Fuchs pro komisi pro stavbu nových škol také doporučení volby ocelové konstrukce, jakožto „*jednoduché a promyšlené úpravy řešení stavebního i architektonického*“.⁷³ Vycházel ze vzoru dvou novostaveb státních škol v Podbrezové na Slovensku.

Poválečná spolupráce. 1945-1948.

Magistrát navázal s architektem další spolupráci ihned po skončení války, ovšem nejenom kvůli radikální změně, vzniklé odsunem šestnácti tisíc Němců, bylo nutné vypracovat novou studii regulačního plánu Jihlavy.⁷⁴

Architekt se přimlouval pro urychlený vznik Velké Jihlavy připojením okolních vesnic. Po stránce komunikační se přidržel starého plánu téměř beze změn, ovšem dokončení návrhu východního sektoru zdržovala dosud nevyřešena koncepce státních dálkových silnic. Nejdříve tedy Fuchs vypracoval nový návrh západní části města, která se rozpínala od Znojenské ulice na jihu až k městskému

nádraží na severu. Na žádost jihlavských zastupitelů pozměnil dříve navrženou zástavbu rodinnými domy na severním cípu Vrchlického ulice ve prospěch činžovních domů asi o 300 bytech pro bytové družstvo Rantířov. Plánované školní budovy podřídil novým účelům, nyní zde mělo vzniknout zázemí celkem pro čtyři školy – obchodní akademii, školy průmyslově-pletařskou a strojnickou a také pro odbornou školu pro ženská povolání. Nově navrhl dvě obytné kolonie, první pro pracovníky Státních drah na Královském kopečku a další v oblasti ulice U Koželuhů.

Již roku 1947 mělo město pro neodkladná stavební opatření od Fuchse k dispozici předběžnou studii regulačního plánu. Průtahy vzniklé nevyjasněnou dopravní koncepcí státu ale oddalovaly úplné dokončení a schválení projektu. V roce 1949 se Jihlava stala krajským městem, což opět pozměnilo regulační požadavky. Navíc jihlavští komunisté stupňovali snahu, aby architekt přenechal dokončení plánu nově vzniklému Stavoprojektu Jihlava, a to i s Fuchsovými dosud vypracovanými studiemi a podklady. Bohuslav Fuchs se nakonec vzdal načatého úkolu bez nároku na honorář.

V letech 1946 a 1947 se intenzivně diskutovalo o přemístění jihlavské nemocnice do prostornějšího a čistšího areálu. Pro tento účel byla vytypována lokalita u kosovské silnice (dnes Vrchlického ulice) na západním okraji města. Toto rozhodnutí definitivně uťalo Hornovy a Fuchsovy plány na dostavbu stávajícího nemocničního areálu při ulici Legionářů,⁷⁵ čímž také nadobro skončila velice nadějná, avšak pouze malou částí realizovaná práce Bohuslava Fuchse pro Jihlavu.

5.4) Další vybrané stavby 1930 – 1945

Masarykovy jubilejní školy, Žižkova 50, 52, čp. 2047, 2048. 1929-1931.

Alois Mezera, projekt 1929.

Ani nedávná stavba školy v Havlíčkově ulici nevyřešila nadlouho otázku vzrůstajícího počtu jihlavských žáků a již v roce 1928 vyhlásilo Ústředí Matice školské soutěž na budovu, do které se měly vejít hned čtyři školy najednou – měšťanské i obecné školy, zvláště pro chlapce a dívky. Pro tento účel byl vybrán pozemek při pelhřimovské silnici na okraji stávajícího Maticního předměstí. V soutěži zvítězil návrh dejvického architekta Aloise Mezery, žáka Josipa Plečnika, který měl četné zkušenosti s návrhy školních budov.⁷⁶ Pro Jihlavu navrhl

stavbu, která v sobě spojovala pokotěrovský proud pražské moderny s klasicizujícími prvky.

Dvoupatrovou volně stojící budovu tvořily tři spojené trakty pod jednou střechou. Střední trakt vystupoval na severní i jižní straně před líc obou postranních a je v přední části přízemní. Po jeho obou stranách se nacházejí schodištní rizality s hlavními vstupy do budovy. Ve středním traktu je dodnes uchována původní tělocvična s kazetovým stropem, ve které se propojovala jinak zcela oddělená křídla chlapeckých a dívčích tříd. Levé křídlo v přízemí zahrnovalo navíc mateřskou školu se samostatným vstupem. Vše doplňoval sousedící obytný dům pro správce školy. Z venkovní hladké fasády výrazně vystupovaly kromě korunní římsy a nárožních lizén také prosté okenní šambrány, spojené do horizontálních či vertikálních pásů, čímž stavba dostala klasicizující punc.

Objekt byl v průběhu let mírně přestavován. Nejvýraznější změnu zaznamenalo severní průčelí, kde byl rozšířen střední trakt, který dnes příliš nekoresponduje s ponechanou původní valbovou střechou. Navíc podél celé severní strany obou bočních traktů přibyla přístavba přízemních šaten. Na schodištních rizalitech v jižním průčelí zmizely zajímavé vertikální okenní pásy.

Stavbu provedl jihlavský stavitel Jan Knorr. Budova byla otevřena velkou národní slavností 30. srpna roku 1930.

Vila Otto Adama, Vrchlického 12, 10, čp. 2078, 2079. 1929-1930. 1931 – 1932.⁷⁷

Walther Sobotka, projekty 1929, 1931.

Otto Adam vlastnil v Jihlavě se svým švagrem Louisem Seidnerem firmu na pletené zboží. Architekta Walthera Sobotku

(1888-1972), jenž byl absolventem vídeňské Technische Hochschule (žák Carla Königa a Maxe Fabianiho), s rodinou stavitele sbližovalo manželství jeho sestry s bratrem Adamovy manželky Elly. Jihlavskou vilu, která je jeho jedinou známou stavbou na našem území, navrhl Sobotka komplexně, včetně vnitřního zařízení a rozvržení zahrady.

Architekt se při navrhování přízemí vily zjevně inspiroval konceptem Raumplanu, čili prostorového plánu Adolfa Loose - jednotlivé obytné zóny jsou kaskádovitě rozvrženy tak, aby na sebe účelově a harmonicky navazovaly, ale zároveň také, aby se navzájem nerušily. K tomu měly dopomáhat rozdílné výškové úrovně podlah a stropů. I zvenku stavba svojí hladkou fasádou a kompaktním hranolovým objemem prozrazuje vliv Loosovy puristické architektury.

Centrum dvoupodlažního domu spočívalo v hale s posezením. Na ni navazovala jídelna, hudební salón, pracovna, pokoj pro syna a za prosklenou stěnou i venkovní terasa v zahradě. V jídelně tvořilo dominantu takzvané „bay-window“, neboli dvouvrstvé okno s rozměrnými skly, přičemž vnitřní část měla zkosené hrany, zatímco vnější okno zachovávalo pravoúhlý tvar stavby. Ve dvou patrech se nacházely ložnice členů rodiny a pokoje pro hosty. Sobotka, který se tehdy intenzivně zajímal o interierový design, pro vnitřní vybavení domu volil osvědčené značky i kvalitní materiál. Nechyběla křesla firmy Thonet či svítidla Lobmeyr, nábytek z mahagonového, makasarského, třešňového a ořechového dřeva. Žádné doplňky se ovšem nezachovaly. Při pozdějších rekonstrukcích vzal bohužel za své i původní Sobotkův prostorový koncept kvůli přistaveným příčkám a také ojediněle řešené okenní otvory v přízemí.

Rok po dokončení stavby vily se podle Sobotkova dalšího návrhu začal v rohu zahrady v návaznosti na stávající řadu domů ve Vrchlického ulici stavět dům s bytem pro domovníka a garáží (Vrchlického 10). Budova se vyznačuje prostým kvádrovým objemem s hladkou fasádou a jednoduše formovanými okenicemi. Dům je překryt valbovou střechou kvůli zachování celistvosti domovního bloku.

Vila MUDr. Vítězslava a Anny Hornových. Jiráskova 65, čp. 2175. 1931 –1932.⁷⁸

Bohumír František Antonín Čermák.

Primář a ředitel jihlavské nemocnice Vítězslav Horn, který později významně spolupracoval s Bohuslavem Fuchsem, si o pár let dříve pro architektonické ztvárnění vlastního rodinného domu zvolil jiného brněnského architekta. Bohumír Čermák, žák slavného Otto Wagnera, se s Hornem potkal již dvakrát při spolupráci na vnitřních úpravách chirurgického pavilonu a primářova bytu v nemocničním areálu. Nyní se oba muži rozhodli na spolupráci při vzniku impozantní stavby primářovy rodinné vily.

Čtyřpodlažní stavba se zvenku jeví jako kompromis mezi klasicizujícími formami a wagnerovskou modernou. Tvoří ji prosté symetrické objemy, přičemž vrchní patro ustupuje. Přední průčelí rytmitizují římsy a okna se přibližují pásovým oknům, zatímco zadní fasádu do zahrady protínají okna bez říms se čtvercovým členěním okenic. Dominantu průčelí tvoří železobetonová deska vynesená dvěma pilíři nad hlavním vchodem. Vnitřní dispozice působí oproti symetrickým, čistým tvarům vnějšku poněkud nepřehledně a složitě, zejména kvůli složitému propojení jednotlivých celků dlouhými chodbami. Ve vyvýšeném přízemí se nacházela velká jídelna,

společenská místnost a pracovna s knihovnou. V patře byly ložnice dětí a rodičů a dva plně vybavené hostinské pokoje.

Podle písemného svědectví lékařova syna, který v domě bydlel několik let se svou rodinou, měla však Čermáková dispozice svá omezení: „*spíše než k rodinnému bydlení se stavba hodila k reprezentačním účelům.*“ (...) „*S bratrem jsme sdíleli velký dětský pokoj, což sice zprvu vyhovovalo, později jsme si však překáželi v našich individuálních aktivitách.*“ (...) „*Koupelna byla vykládaná mramorem, ale společná pro nás i rodiče, což nebylo pohodlné a výrazně to potlačovalo soukromí.*“ Jako nevýhodu uvádí Vítězslav Horn mladší také absenci koupelny v suterénním bytě pro domovníka, a proto se prý jeho rodina musela koupat v prádelně na půdě. „*Dům prostě neposkytoval příliš soukromí*“ (...) „*Navíc byl náročný na údržbu po stránce personální i finanční.*“⁷⁹

Na konci devadesátých let čekala celý objekt velmi vydařená rekonstrukce, která záměrně navrátila vilu do původního Čermákova stavu.

Poštovní úřad, Havlíčkova 124, čp. 2408. 1931 – 1932.

Miloslav Kopřiva, projekt 1931.

Nevelká stavba pošty vznikla na hlavním vlakovém nádraží podle projektu brněnského architekta Miloslava Kopřivy a stavebním provedením Karla Rejchrt z Jihlavy. Po mnohaletých jednáních, od roku 1925 protahovaných pozemkovými nároky dráhy, mohlo ministerstvo pošt konečně v roce 1931 vypsát soutěž na její projekt.

Dvoupatrová budova byla v přízemí plně vyhrazena poštovní manipulaci - střední část zaujímala dvorana, do níž vjížděly poštovní

vozíky přímo z kolejí. Z přízemí jezdil výtah s listovní zásilkou do třídírny v prvním patře, na kterou navazovala přepážková místnost a kanceláře. Druhé patro sloužilo pro ubytování vedoucích zaměstnanců, kteří měli k dispozici také menší terasu. Střechu budovy z většiny zabírala další terasa, přístupná z převýšeného severního traktu. Z vnější peronní fronty se k budově přimykala veřejná telefonní hovorna. Při poslední rekonstrukci přibyla střešní nástavba se svažitou střechou a několik kulatých oken a výrazná markýza nad vstupem, jež je protažena až do půle bočních stěn stavby. Tyto prvky naštěstí nepůsobí rušivě, a naopak přiměřeně dokreslují lyričnost a pestrost původní stavby.

Stylovým pojetím budova poštovního úřadu potvrzuje Kopřivův blízký vztah k holandské soudobé architektuře, zejména ke stavbám Jana Wilse. V podobném duchu vytvořil Kopřiva ve dvacátých letech na Moravě několik staveb, například spořitelnu v Kyjově a nemocenskou pokladnu v Uherském Ostrohu. Zároveň se zde však nadále promítá autorovo dřívější sepětí s brněnskou sekcí Devětsilu – zděná zábradlí s ponechanými pásovými otvory, kulaté okénko, hladká bílá fasáda a celková soudržnost hmot vypovídá o puristickém pojetí Kopřivova projektu. Kopřiva se o rok později stal autorem také sousedící nádražní budovy, paradoxně se ovšem v případě druhého projektu přidržel konformního pojetí nádražních staveb v klasicizujícím stylu, a tak by asi nikdo nepředpokládal, že tyto diametrálně odlišné sousedící budovy navrhl stejný autor.

**Hospodářská budova Zemského ústavu choromyslných,
Brněnská 54, čp. 455. 1938 – 1942.⁸⁰**

Bedřich Rozehnal, projekt 1938.

Jihlavská psychiatrická léčebna, která byla od roku 1902 natrvalo zasazena do areálu zrušené donucovací pracovny na Brněnském kopci, prošla během třicátých let zásadní dostavbou. O její modernizaci a o mohutné rozšíření pozemků areálu se zasloužil především ředitel ústavu Arnošt Metelka, který řadu let cíleně sbíral poznatky z provozu jiných léčeben z celé Evropy. Svoje zkušenosti, plány a představy pak předložil kolem roku 1930 architektovi Bohuslavu Fuchsovi, se kterým posléze připravil celkovou koncepci včetně rozmístění jednotlivých pavilonů. Jejich společným záměrem se stalo vybudování moderně vybaveného, ale nadále klidného, nerušeného areálu s parkovou úpravou.⁸¹

Zhotovení jednotného projektu všech deseti pavilonů pro nemocné se od roku 1931 ujal architekt Vladimír Kožíšek z Technického oddělení zemského úřadu v Brně. Na jaře následujícího roku se začaly budovat čtyři pavilony pro neklidné. Zároveň s nimi vznikla i kotelna a vrátnice. Po dokončení pavilonů roku 1934 začala výstavba hlavního objektu - ústavní nemocnice, patrně podle projektu architekta Bohumila Šela. Prosektura, kterou pro léčebnu v roce 1931 vyprojektoval Antonín Klimeš,⁸² se nakonec neuskutečnila s odůvodněním, že jí není významně potřeba. Před válkou stihl být rozestavěn ještě mnohoúčelový objekt s administrativním a hospodářským využitím od mladého brněnského architekta Bedřicha Rozehna, ale její úplné dokončení se protáhlo až do roku 1942. Původní urbanistická koncepce počítala s vytvořením ještě dalších šesti pavilonů pro poloklidné a klidné, v přísně symetrickém rozmístění kolem hlavní budovy nemocnice, a dále se samostatnou administrativní budovou v blízkosti vstupu do areálu. Již v roce 1938 ale bylo jasné, že ke kompletnímu dokončení areálu hned tak nedorazí a celá administrativa se musela

spokojit s prostory pater v rozestavěném hospodářském pavilonu. Celý areál zůstal v tomto stavu až dodnes, stejně tak se pavilonům vyhynuly pozdější přestavby a úpravy.

Rozehnalův návrh podle svého názvu zahrnoval pouze kuchyni a prádelnu, ale evidentně měl od počátku jasný záměr vytvořit univerzální stavbu, která bude sloužit i při možných změnách jejího užití. Toto praktické uvažování se vyplácelo od samého počátku, kdy bylo zapotřebí do novostavby vměstnat i společenský sál, čítárnu a administrativní část ředitelství s kanceláři. Všechny zde sídlí dodnes. Stavba stojí na nepravidelném půdoryse, hmotově ji tvoří geometrický objem odpovídající půdorysu ve tvaru písmene T, do něhož se prolíná podélný kvádr. Hmotu kvádru vystupuje o jedno podlaží do výšky. Důslednost rovných linií narušuje pouze pasáž s oválnými sloupy v příčné ose objektu, kam autor doprostřed umístil segmentově tvarovanou ohlašovnu. Výrazně horizontální řešení podtrhuje téměř nepřerušovaná linie okenic v prvním patře průčelí. Pestrosti tvarů přidaly i různě tvarované okenice. Stavba plně zapadá do Rozehnalovy pozdně funkcionalistické tvorby, charakteristické pro řadu dalších autorových nemocničních budov.

Ještě v dubnu 1939 vypracoval Rozehnal náčrt blíže nespecifikované „*vily stavitele*“, ⁸³ který se vyznačoval opět nepravidelným půdorysem a bohatým tvarováním hmot. Mohlo jít o návrh určený řediteli ústavu Arnoštu Metelkovi, což jsou ovšem pouze nepotvrzené domněnky. Ani tento návrh nestačil být zrealizován.

Lidická kolonie, Brtnické předměstí. 1939 – 1941.

Otto Scholss, projekt 1938 – 1939, František Kalivoda, projekt 1941. ⁸⁴

Ubytovna mládeže – Jugendherberge, Březinovy sady 12, čp. 2376. 1940 – 1941.

Franz G. Winter, projekt 1940.

Největším stavebním podnikem protektorátní správy se stala výstavba zahradní kolonie typových domků na jižním předměstí v nezastavěné lokalitě mezi Znojemskou a Brtnickou ulicí. Podle slov vládního komisaře Leo Engelmanna měl celý projekt zahrnovat 34 řadových domů po čtyřech bytech, 73 samostatných domků pro jednu rodinu a 24 dvojdomků.⁸⁵ Z předpokládaného plánu se ovšem do konce roku 1941 uskutečnil pouze malý zlomek ze zamýšleného počtu. Poté již na výstavbu nezbývaly finance. Typové podklady pro nízké domky dodal v roce 1939 Otto Scholss z Württembergu, pro jednoposchoďové řadové domy o dva roky později architekt František Kalivoda z Brna. Jednobytové domy tvořil jednoduchý kubus, u řadových domů šlo o dva různě velké, do sebe zaklesnuté bloky. Všechny návrhy se stylově hlásily ke starší lidové architektuře, vycházející z německého prostředí, a můžeme je tak označit užívaným termínem *Heimatstil*. Vyznačovaly se dřevem obloženými štíty, strmou sedlovou, na koncích mírně prohnutou střechou a dále dřevěnými okenicemi s vyřezanými lidovými motivy. Poschoďové řadové domy měly navíc střešní arkýře a mohutné komíny. Dnes je většina domů více či méně přestavěna.

Druhý a zároveň poslední významný příklad válečné architektury byl objekt ubytovny německé mládeže, který se nachází osamocený na kopci v Březinových sadech. V roce 1944 sem přesídlila elitní internátní chlapecká škola *Adolf Hitler Schule* pro budoucí diplomaty nacistické říše. Tuto trojkřídlou stavbu charakterizuje kamenná bosáž, vysoké hrázděné štíty s neomítanou cihlovou výplní a strmá mansardová střecha s typicky zakřiveným sklonem ploch. Na

štítové zdi přiléhají úniková točitá kovová schodiště. Z jihu se tyčí na nárožích středního křídla nakoso posazené věže čtvercového půdorysu. Uvnitř lze doposud nalézt zdobné prvky, jako jsou mohutná kamenná ostění a parapety nebo hlavice sloupů, které poukazují na starogermánský styl. Od doby svého vzniku se budova příliš nezměnila, navíc v roce 1995 prošla citlivou rekonstrukcí pod vedením jihlavského architekta Petra Holuba, která ji zachránila před úplným zchátráním.

6.1) Společnost, správa a hospodářství 1945 – 1970

První léta po osvobození se ve městě odvíjela v souladu s celostátními snahami o odstranění válečných škod, obnovy infrastruktury a nastartování ekonomiky průmyslem. Jihlava se navíc potýkala s problémy vzešlými z hromadného vysídlení Němců, kteří tvořili téměř polovinu z celkového počtu obyvatel.⁸⁶ Následným zabavením a přerozdělením německého majetku vedení sice nepotřebovalo řešit problém s nedostačujícím bydlením, na druhou stranu ovšem přibýly potíže s údržbou opuštěných nemovitostí. Navíc byl kvůli sníženému počtu obyvatel ohrožen statut hlavního města okresu. Brzy začalo město usilovat o připojení okolních vesnic a osad. To se podařilo až za nových politických podmínek a s platností od počátku roku 1951 tak vznikla Velká Jihlava sloučením s územními celky Bedřichov, Bukovno, Helenín, Handlovy Dvory, Hruškové Dvory, Staré Hory a Pančava. V roce 1954 se sice Hruškové Dvory opět osamostatnily, ale přibyla osada Sasov.⁸⁷

S platností od 1. 1. 1949 začal fungovat Jihlavský kraj a Jihlava se stala jeho hlavním městem. Pro samotné město byla ovšem ještě důležitější pozdější změna v roce 1954, kdy vznikem Městského národního výboru získalo pravomoci okresního orgánu a tedy relativní samostatnost ve správě města. Jihlavští zastupitelé od té chvíle začali snáze získávat finanční podporu pro obnovu a rozvoj města. Tento výhodný stav trval do roku 1960, kdy byla Jihlava v rámci celostátních správních změn začleněna zpět pod Brno jako součást Jihomoravského kraje.

Jihlava nepatřila ani před válkou mezi velká průmyslová centra. Jedním z nejdůležitějších poválečných úkolů se stala přeměna ve strukturu průmyslu. Tradiční soukenictví, obuvnictví a řemesla mělo ve městě na první příčce nahradit strojírenství. Od roku 1946 jej ve městě reprezentovala pobočka českobudějovického podniku PAL, později přejmenovaného na Motorpal. Jeho významnou odnoží se od roku 1952 stal podnik Jihlavan, který původně sídlil v dnes již nestojícím areálu pod Znojenským mostem a později se přemístil do nově zbudovaného závodu na Znojenské ulici. K významným zaměstnavatelům ve městě se od roku 1948 připojil Kovolit, textilní tradici zastupoval národní podnik Modeta a postupně od roku 1958 se usidloval na místě továrny na tabák v Havlíčkově ulici další nový podnik – Tesla. Na okraji města mezi Bedřichovem a Dřevěnými Mlýny již od roku 1945 funguje dřevařský kombinát, známý pod názvem Dřevostavba neboli Kronospan.⁸⁸

Ustavení krajského města, vznik nových pracovních možností a neméně také připojení okolních obcí v roce 1951 dopomohlo městu pozvolna snižovat významný propad v počtu obyvatel, způsobený odsunem Němců. I přesto se předválečný stav podařilo překročit teprve koncem padesátých let. V roce 1961 tedy Jihlava čítala 34 721 obyvatel.⁸⁹

Průběžně od padesátých let obyvatelstva ve městě pozvolna přibývalo a do roku 1970 stoupl počet na 40 920 obyvatel. K navýšení přispělo v nemalé míře připojení další obce - Pávova - v roce 1968.⁹⁰

Se změnami po Únoru 1948 vznikl také v Jihlavě národní podnik Stavoprojekt, jako součást československých stavebních závodů a jako odštěpný závod Stavoprojektu Brno. Zpočátku čítal méně než 50 zaměstnanců a jeho pracoviště byla roztroušena na více

místech ve městě. Později se přemístil do nové budovy v Hluboké ulici. Postupně vykonával kompletní projektovou a urbanistickou činnost pro Jihlavu i další okresy, především Třebíč, Znojmo a Žďár nad Sázavou.⁹¹

6.2) Urbanismus a stavební vývoj 1945 – 1960

Útlum ve stavebnictví, který započal v průběhu Protektorátu, nemohl být zastaven ani v prvních letech po osvobození. V dalších několika letech bylo zapotřebí přednostně řešit ekonomické a obnovovací otázky státu. Navíc Jihlava v důsledku odsunu německého obyvatelstva netrpěla nedostatkem bytů. O to spíš bylo zapotřebí řešit problém stávajícího bytového fondu, který se ocital v havarijním stavu, a to jak po stránce technické, tak hygienické. Šlo především o byty v historické zástavbě středu města, kterým chybělo vyhovující sociální zařízení, přímé osvětlení či odvětrávání. Správu nad tímto městským bytovým fondem měl od roku 1950 nově zřízený Bytový komunální podnik, jemuž už od roku 1945 předcházela Úřad správy zabavených domů. Stavební rekonstrukce, adaptace, opravy a údržbu historických domů zajišťoval Městský stavební podnik, založený také v roce 1950. Na významnější rekonstrukce se však i přes vypracovaný asanační plán v podstatě až do konce šedesátých let nenašlo dostatečné množství financí a jihlavská historická zástavba nadále chátrala.⁹²

Posun v nové výstavbě byl naplánován až v takzvaném prvním pětiletém plánu od počátku roku 1949 do roku 1953. Již předválečný vývoj jasně naznačoval neodkladnou potřebu regulovaného řízení stavebního růstu města. Regulační plán, který na zakázku města kompletně vypracoval brněnský architekt Bohuslav Fuchs, nestačil být kvůli německé okupaci odsouhlasen, natož pak uskutečněn. Postupující válka zastavila i navrhovanou řízenou výstavbu, kterou

se snažila prosadit protektorátní německá správa podle plánu říšského inženýra Emila Lea. Po skončení války vyzvali městští zastupitelé opět architekta Fuchse k vypracování nového regulačního plánu. Fuchs obnovil svůj předválečný průzkum městské lokality a jejího okolí s přihlédnutím k vysídlení německého obyvatelstva a k dalším změnám. Ačkoliv tento plán opět nebyl kvůli nastalým politickým zvrátům nikdy oficiálně přijat, v podstatě se podle něj odvíjela výstavba s většími či menšími odchylkami až do roku 1957, kdy byl definitivně odsouhlasen takzvaný směrný územní plán, na němž od roku 1950 pracovali členové jihlavského Stavoprojektu.

Jasným dokladem Fuchsových převzatých nápadů je realizované prodloužení Vrchlického ulice k západní straně Špitálského předměstí, kde v areálu bývalého vojenského cvičiště, které město roku 1938 směnilo s armádou za pozemek na Brtnickém předměstí, vznikla široká komunikace protnutá středním pásem zeleně. Tuto reprezentativní hlavní třídu ovšem Fuchs navrhoval obklopit komplexem školních budov a místo pro soukromé bydlení odklonil dál od středu města v severozápadním cípu Vrchlického ulice. Místo toho celý vyhrazený areál cvičiště zaplnily nájemní domy, zbudované v rámci takzvaného Sídliště I. Při západním ústí ulice vyrostly dvě protilehlé velkoryse řešené budovy veřejného typu – Oblastní ústav národního zdraví (dnes Dům zdraví) a budova Okresního národního výboru (dnes sídlo policie). Posledně zmiňovaný objekt je příkladem typické monumentální veřejné budovy v klasicizujícím provedení z druhé půle padesátých let. Stavba byla uvedena do provozu v roce 1960 a stála celkem 36 miliónů Kčs,⁹³ což předčilo náklady jakékoli jiné veřejné stavby v Jihlavě vzniklé mezi lety 1945 a 1970 a dosvědčuje tak důležitost, která jí byla přikládána. Jde o čtyřkřídlou pětipodlažní budovu obklopující vnitřní nádvoří.

Pravidelný rastr okenních otvorů přerušuje pouze na severních nárožích síť kruhových tvárnic z matného skla, které vyznačují vnitřní schodiště, a ve středu jižního průčelí mohutný portikus, jenž je podepřen čtveřicí pilířů. Důraz na prostou symetrii a jasné uspořádání hmot plně souzní s okolními bytovými domy.

Prvotním ideovým úkolem celé komunistické éry bylo bydlení. Výstavba prvního jihlavského sídliště, označovaného jako *Sídliště I.*, reagovala na neodkladnou potřebu nového bydlení, protože stav bytového fondu již zdaleka nedostačoval uspokojit vzrůstající počet obyvatel a stále se zhoršující stav starých bytů. Od této doby se začíná projevovat jev, který můžeme pozorovat po celé socialistické období – přesun obyvatel z centra města na sídlištní předměstí.

Sídliště I. vznikalo od roku 1954 v areálu zrušeného vojenského cvičiště v západní části Špitálského předměstí v blízkosti čerstvě dokončeného Domu zdraví a právě vznikající budovy Okresního národního výboru. Pod plánovými podklady je podepsán jihlavský Stavoprojekt s odpovědným projektantem inženýrem Zikanem. Typové podklady dodaly Pozemní stavby Havlíčkův Brod. V první fázi probíhala výstavba souboru bytových domů mezi ulicemi Leoše Janáčka a Hamerníkovou, Vrchlického a Zborovskou. Postupně práce pokračovaly podél ulic Dr. Jiřího Procházky, Ladovy, Pavlovovy, Zátopkovy a Evžena Rošického. Průběžně také na jižní straně Vrchlického ulice. Tři až čtyři domy jsou v podélné ose sjednoceny do prostých kvádrů se společnou sedlovou střechou. Jejich rozmístění charakterizuje městotvorná zastavovací osnova socialistického realismu s nově vzniklou sítí ulic, pásy zeleně a chodníky. Strohé hladké fasády domů přerušují v průčelí v několika typových obměnách okenní šambrány s obloučkovým vlysem nebo sgrafitem čerpajícím z lidových ornamentů, kamenné portiky a mělké rizality s markýzou

nad vchodem lemují vnitřní schodiště. Podobně je tomu u čtveřice bytových domů mezi nedalekými ulicemi Bratří Čapků a Mahenovou, nad jejichž vchody se vypínají čtvercové keramické reliéfy se symboly práce, osvobození a socialismu.

Souběžně s tímto souborem vyrůstaly ve vzdálené Alšově ulici a v ulici Na Vyhlídce poblíž vlakového nádraží dva obdobně stroze řešené bytové domy. Starší cihlový dům čp.8 v Alšově ulici (*1954-1956) ozvláštňuje schodiště a pseudorenesanční sgrafito vstupu do domu. Pozdější bytové jednotky v téže ulici vznikaly již formou monolitické železobetonové konstrukce. Do roku 1956 vyrostly typové bytové domy také na křižovatce ulic Žižkovy a Wolkerovy, kde je na zdůrazněných nárožích a štítech ještě patrná snaha o dosažení velkolepé, oslavné socialistickorealistické architektury, byť byla podobná zdobnost v druhé polovině padesátých let v celé zemi již programově tlumena. Několik domů najdeme i v Jiráskově ulici nebo na Brtnickém předměstí v Brtnické ulici, kde jde stejně jako v předchozích malých souborech o podnikovou výstavbu.

Pravidelná dispozice bytů všech těchto souborů odpovídá zvolenému typu T13 – dva pokoje, kuchyň a sociální vybavení, přičemž na každé patro připadají tři byty. Na starším souboru Sídliště I. se ještě uplatňoval pomalejší způsob cihlových vyzdívek, zatímco na novějších souborech je vidět snaha o urychlení výroby formou litého betonu. Sídliště I. bylo dokončeno do roku 1960 a vzniklo zde celkem 717 nových bytů.⁹⁴ Jednoduchá čitelnost hmot i skromná výzdoba průčelí v lidovém charakteru jasně vyjadřuje program socialistického realismu, do jehož období soubor časově zapadá. Shoduje se ovšem co do výrazu spíše s jeho jednodušší, méně zdobnou variantou, která převládla po slavném Chruščovově proslovu

z roku 1954, jenž byl namířen proti zbytečnému plýtvání ve stavebnictví.⁹⁵

Již od meziválečných počátků v sobě teoretický koncept hromadné bytové výstavby nesl také požadavek základní veřejné vybavenosti, tedy zajištění škol, obchodů a zdravotního zabezpečení. V rámci výstavby prvního sídliště byl v Jihlavě již na počátku přičleněn Dům zdraví jakožto ambulantní středisko. Brzy přibyla základní škola v ulici Evžena Rošického (přesněji *Jedenáctiletá střední škola*) a mateřská škola v Erbenově ulici. Škola v ulici Rošického se svojí strohostí vyrovnává s typovými domy Sídliště I. Zvenku je kvádrová hmota třípodlažní budovy symetricky dělena přísným rastrem oken, portikovým vstupem a atikou na hlavní římse. Projekt zpracovala v roce 1956 jihlavská pobočka SPÚ České Budějovice. Zahrnoval celkem 23 tříd a stavba byla předána do užívání v roce 1958. Brzy následovala přístavba samostatné sousedící budovy s tělocvičnou, jídelnou, družinou a dílnami. Pro internátní potřeby středoškoláků nově sloužil od roku 1959 Státní žakovský domov v Žižkově ulici, budova, jež díky rustikovému přízemí, předsazenému rizalitu s portikovým vstupem, hlubokým lodžíím a stupňovité atice získala těžkopádný monumentální výraz.

Od roku 1955 se město začalo významně vyvíjet i po stránce infrastrukturní. Ke zlepšení dopravy přispěl hlavně nový silniční okruh, který odklonil hlavní tah z Brna od vnitřního města i od příliš úzkého a nízko posazeného starého brněnského mostu a stočil jej kolem hradeb na jihu přes nový brněnský most (*1956). Jemu předcházel v roce 1952 nově vyzvednutý most navazující na staré město Znojemskou ulicí a vedoucí hlavní tah na Třebíč a Znojmo.

Rokem 1955 bylo napevno stanoveno místo budoucího Horáckého zimního stadionu. Jeho vstupní objekt s průčelím v

Tolstého ulici je vystavěn v nenápadném historizujícím hávu, pozdější zastřešení však stadionu přineslo naprostou výrazovou proměnu. Bezesporu nejvýznamnější veřejnou stavbu celého socialistického období v Jihlavě představuje budova kulturního domu ROH postavená podle projektu manželů Machoninových. Její koncepce i velikost byla vskutku velkorysá a natolik novátorská, že tvoří pomyslný předěl mezi jihlavskou výstavbou padesátých a šedesátých let.

6.3) Vybrané stavby 1945 – 1960

Oblastní zdravotní středisko, Vrchlického 57, čp.2497. 1949-1955.

Oldřich Liska, projekt 1948.

Projekt „Domu zdraví“, jak je ústav od počátků všeobecně nazýván, vypracoval proslulý meziválečný architekt Oldřich Liska z Hradce Králové, který se však po válce přestěhoval do Opavy. Významný podíl na prováděcích projektech a pracích měl i další královéhradecký architekt Jaroslav Schovánek. Budova byla navržena pro dvě provozně rozdílná, byť velmi spřízněná oddělení - ambulantní Dům národního zdraví zaujímal levé křídlo, zatímco léčebný a administrativní úsek Okresní nemocenské pojišťovny se rozkládal ve středním traktu a v pravém křídle. Mimo ordinace, poradny, čekárny a kanceláře budova disponovala několika byty pro personál, společnou zasedací síň a kuchyní s jídelnou. Liska zvolil pro tento složitý provoz osvědčenou formu monobloku s volně rozvinutým půdorysem ve tvaru H, s výrazně protáhlými křídly a bez vnitřních dvorů. Na koncích hlavního průčelí umístil dva samostatné hlavní vstupy, zastřešené mohutnými železobetonovými deskami. Průčelí středního traktu kromě vstupů doplnil pásovými okny s propojeným balkonem a lodžiemi se štíhlými sloupy v patrech. Bohatým členěním hmot fasády dosáhl efektu odlehčení jinak objemného celku. Pětipodlažní hmotu stavby ukončil šikmou střechou. V jednom z mnoha vypracovaných variant projektu Liska navrhl také zastřešený a venkovní bazén, ani jeden však nebyl nakonec realizován. Na pravé křídlo zdravotního střediska, v

návaznosti na kolmý střední trakt, v sedmdesátých letech navázala přístavba pavilonů nové nemocnice. Stylově lze stavbu zařadit do pozdního funkcionalismu druhé poloviny čtyřicátých let. Tomu nasvědčuje půdorys i plně účelové uspořádání hmot, střídavé řazení oken a do jisté míry i těžkopádnost, kterou podtrhuje sedlová střecha a mohutné, břízolitě omítané části železné konstrukce. V každém případě jde v Jihlavě o ojedinělý příklad pozoruhodné architektury ze čtyřicátých a počátku padesátých let.

Dům kultury a techniky ROH, Tolstého 2, čp. 1455. 1957-1961.

Věra Machoninová, Vladimír Machonin, projekt 1957.⁹⁶

Veřejná soutěž na jihlavský kulturní dům proběhla na konci roku 1955 a jako vítězný z ní vyšel návrh manželů Věry a Vladimíra Machoninových z pražského Stavoprojektu. Polyfunkční budovu architekti rozčlenili do tří nepravidelně zalamovaných křídel, přičemž dvě z nich ustupují prostranství ponechanému pro zeleň před průčelím. Finálnímu realizovanému projektu předcházelo několik přepracování. Úvodní varianta z roku 1955, navržená ještě v duchu tehdejších představ o architektuře socialistického realismu, počítala s vysokým vstupním portikem na čtyřech úzkých sloupech, završeným klasicizující atikou, a také s mohutným kvádrováním v přízemí celé budovy.⁹⁷ V konečné verzi se od těchto zdobných prvků upustilo. Monumentální portikus se šesti vysokými pilíři byl vtažen do objemu stavby v linii průčelí navazujícího středního křídla a celkově nový návrh opustil historizující detaily ve prospěch působení strohých čistých forem. Programově měl dům uspokojit široké spektrum lidí, přičemž západní sálové křídlo tvořilo těžiště společenského života.

Zahrnuje estrádní sál pro 800 sedících diváků a divadelní a filmový sál pro 525 diváků. Oba sály mají kompletní jevištní vybavení, jeviště divadla navíc disponuje unikátní točnou. V nejvyšším podlaží se nachází sál baletní. Střední křídlo bylo vyhrazeno restauraci s kuchyní a přípravnou, knihovně s čítárnou, dále zde byl přednáškový sál, výtvarný ateliér, výstavní sál, zasedací síň, fotolaboratoře a různé pracovny a klubovny. Samostatnou část tvořilo dětské oddělení se sálem a jevištěm loutkového divadla, bufetem, hernami a dílnami. Východní křídlo sloužilo administrativnímu a technickému zázemí.

Zvláštní důraz architekti kladli na interiér a jeho kompletní vybavení, na jehož návrzích se s Machoninovými podílel Miloslav Mašek. Při tvorbě interiérů spolupracovala s architekty také řada výtvarníků: Arnošt Paderlík, František Jiroudek (jehož prací je rozměrný obraz ve foyeru estrádního sálu), Jan Simota, František Burant, M. Nováková, Karel Lapka, Marie Zábranská a M. Fencel. Stěny v interiérech pokrývají různé druhy mramoru a vzácných dřev. Venkovní fasáda je obložena tepelským trachytem. Veškeré dílčí prvky – oblé tvary svítidel, schodišť, ukončení zábradlí, židlí, barevné kompozice mozaik, vitráží a obrazů i další detaily - vytvářejí originální kultivovaný celek, který bezpečně prozrazuje nástup bruselského stylu. Slovy autorky Věry Machoninové: *„Prostě jsme měli zásadu dělat objekt v celku, až po interiér a nábytek v jednotném charakteru. Aby dojem z prostředí byl maximální.“* (...) *„Interiér šedesátých let je natolik svázaný s architekturou, že když ho dnes změníte, tak je po architektuře.“*⁹⁸

Dodatečnou střešní nástavbu navrhli manželé Machoninovi na počátku devadesátých let. Při zadní severní a západní straně objektu střecha svým skulpturálním tvarováním přestupuje linii korunní římsy

a vytváří dojem mohutného baldachýnu. Z čelních stran budovy naopak svou rovnou plochou s pravidelným rastrem oken pokorně koresponduje se starší částí.

Kulturní dům představuje vrcholné dílo socialistické architektury v Jihlavě a zároveň významný počín v celostátním kontextu. V době svého vzniku patřil k největším a nejzdařilejším domům tohoto typu u nás. Jeho autoři se již dokázali vytrhnout z pravidel předchozí éry a stylově jej plně zařadili do nastupující architektury uvolněnějších šedesátých let. Monumentálnost je zde dosažena prostými účelovými prvky a zároveň důrazem na kvalitní obkladové materiály, čímž bychom stavbu částečně mohli zařadit do proudu klasicizujícího monumentalismu, ovšem v tomto případě zcela oproštěného od zdobností. Strohost vnějšku vyrovnává útulná atmosféra vnitřního prostoru, kde se nezapře kýžený důraz na podíl uměleckého výtvarného zpracování, který činil tři procenta z celkového rozpočtu stavby.

6.4) Urbanismus a stavební vývoj 1960 – 1970

Šedesátá léta představují všeobecně v historii naší země nepopíratelný kulturní fenomén a nejinak je tomu i v odvětví československé architektury. Ačkoliv Jihlava vkročila do tohoto desetiletí ztrátou výsostného postavení hlavního krajského města, a ztratila tak z toho plynoucí privilegia, počet jejích obyvatel i po prvotním jednorázovém úbytku v roce 1960 nadále stoupal a s ním také potřeba stavebních aktivit. Hlavní síly se proto upřely do masívní bytové výstavby.

Podle počátečních představ měl soubor Sídliště I. vyřešit nedostatek bytů do počátku šedesátých let, kdy byl dokončen, ovšem již v průběhu prací se ukázalo, že vzhledem k přibývajícimu počtu obyvatel půjde pouze o malou dočasnou záplatu. Od počátku šedesátých let odstartovala stejně jako v jiných městech také v Jihlavě nová etapa hromadného bydlení, která přinesla nejmasovější výstavbu bytů v dějinách města, rozšířila jeho hranice a výrazně pozměnila jeho urbanistický charakter. Nová technologie suché montáže prefabrikovaných panelových bloků dle očekávání zrychlila a zlevnila výrobu, a tudíž co do kvantity stačila v průběhu tří desetiletí poměrně uspokojivě odpovídat na poptávku po bytech, na druhou stranu měla ovšem svoje nevýhody. Jednou z nich byla ztráta krajinné a urbanistické souvislosti, tedy rozkladná urbanistická osnova. Do roku 1969 ve městě vyrostla tři další velká sídliště – Sídliště II u hlavního vlakového nádraží, Sídliště III v okolí ústředního hřbitova a nakonec sídliště Jihlava – jih, jehož první část je známá

více pod názvem U Pivovaru podle přilehlé ulice a druhá se rozkládá podél ulice Telečské. Všechna sídliště vznikla podle projektových podkladů jihlavského Stavoprojektu, jenž měl obytnou výstavu pod patronátem v celém okrese.

Sídliště II se rozkládá v prostoru mezi ulicemi Havlíčkovou a Sokolovskou, přičemž těžiště sídliště obklopuje ulici Kollárovu. Od konce padesátých let bylo budováno pod vedením Stavební správy Jihlava a posléze v letech 1962 až 1966 podle nového projektu architekta Zdeňka Gryce.⁹⁹ Obytné domy kolem ulic Havlíčkovy, Riegrovy a U Cihelny jsou postaveny ještě dřívějším způsobem, tedy z panelů omítaných břízlitem, a jejich vzezření odpovídá zjednodušené strohé podobě bytových domů předchozích let - robustní pravoúhlé solitéry se šikmými střechami a pravidelnými rastry téměř čtvercových oken. Ve druhé etapě se v okolí Kollárovy ulice už přistoupilo k suché montáži modulů T 60 B, ve formě neomítaných panelových domů o deseti patrech. Sídliště zahrnuje celkem 612 bytů¹⁰⁰ včetně běžné typové základní školy, uvedené do provozu roku 1963, dále mateřské školy s jeslemi, obchodního střediska, kotelny, garáží a prádelny. Grycovo obchodní centrum s prodejnou a restaurací *Jitřenka* získalo pozoruhodnou podobu díky skladbě tří na sebe navazujících, hmotově odlišených pavilonů s významným podílem skleněných výplní na fasádách. Jejich konstrukční lehkost a jednoduchost evokuje předválečné funkcionalistické principy a ve srovnání s okolními domy si ponechává přístupné lidské měřítko. Z urbanistického hlediska je sídliště důležité zapojením hlavního nádraží do souvislého městského osídlení.

V průběhu šedesátých let se těžiště stavební výroby přeneslo na jihozápadní okraj města – následná dvě sídliště jsou toho dokladem.

Sídliště III se nachází u centrálního hřbitova, je vytyčeno ulicemi U Hřbitova, Žižkovou, Bratří Čapků a Mahenovou. Plány zhotovila Stavoinvesta Jihlava a jihlavský Stavoprojekt pod vedením Zdeňka Petrů a Jiřího Herzána.¹⁰¹ Do roku 1969, kdy bylo sídliště dokončeno, zde vzniklo 698 nových bytů, mateřská škola, jesle, dvě prádelny, tepelná zařízení a obchodní středisko s restaurací *Krystal*.¹⁰² Středisko vzniklo mezi lety 1965-1968 a pod jeho projektem je podepsán Zdeněk Petrů. Sídliště se vyznačuje větší hustotou osídlení v důsledku delších domů a jejich vyššího počtu podlaží.

Výstavba sídliště *Jihlava-jih* probíhala průběžně s pracemi na Sídlišti III ve druhé polovině šedesátých let. Skládalo se z několika samostatných celků, které více či méně narušily starší zástavbu vesměs rodinných domů v ulicích Vrchlického, Žižkovy, Zahradní a Telečské. V první fázi se odvíjela mezi ulicemi Žižkovou a Vrchlického (celek „U Pivovaru“), kde vyrostlo celkem 495 bytů. V Žižkově ulici byl poprvé zkušebně použit typ T 06 B, který se později masově objevuje ve všech dalších sídelních souborech. Zde se typ uplatnil ještě s příjemnými odlišnostmi, jako například typizovaná okna ve třech rozměrech, a nepůsobí proto tolik uniformně. Ve druhé fázi se pokračovalo v Telečské a Zahradní ulici, kde přibýlo celkem 526 nových bytů.¹⁰³

Ostatní akce bytové produkce představovaly svépomocnou družstevní výstavbu solitérních bytových domů v dřívějších uličních prolukách, jako byly například v ulicích Pražská, U Cvičiště, Na Hliništi, Wolkerova, Seifertova, Žižkova, Brtnická, Na Vyhlídce či Jiřího z Poděbrad. Výstavba rodinných domů, ať už volně stojících nebo řadových, které vesměs vznikaly svépomocí a bez účasti architekta na projektu, byla orientována především do Bedřichova, Helenína,

Horního Kosova a na Brtnické předměstí do ulic Holíkovy, Musilovy a Krajní. Do roku 1970 vzniklo i několik architektonicky nevýrazných průmyslových objektů, z nichž největší představoval komplex závodních budov Jihlavan s třílodní halou, zbudovaný mezi lety 1959 až 1961 v prostoru mezi ulicemi Znojemská a Na Bělidle na Brtnickém předměstí.

Z veřejných a účelových staveb šedesátých let stojí za povšimnutí dvě sportovní budovy, vzešlé z projektů jihlavského Stavoprojektu – starší budova TJ Spartak v ulici Evžena Rošického a zejména pak Horácký zimní stadion pro své náročné konstrukční řešení. Od konce čtyřicátých let se začalo intenzivně diskutovat o postupném přemístění krajské nemocnice do příhodnější lokality, než byla doposud podél ulice Legionářů, a brzy vzešlo rozhodnutí, že se tímto novým místem stane západní konec Vrchlického ulice. V areálu Domu zdraví přibyl do roku 1967 Infekční pavilon od pražského architekta Karla Ossendorfa. Proluku v Tolstého ulici v sousedství Fuchsovy sokolovny začala na sklonku šedesátých let vyplňovat budova sekretariátu Okresního národního výboru KSČ, jejíž dostavba trvala do roku 1972. Na východní straně města se v srdci lesoparku Heulos podél potoka Jihlávky začal již od roku 1949 budovat Park kultury a oddechu s amfiteátre a pódium z roku 1951, který disponoval největší projekční stěnou v republice. Celý park byl dokončen v roce 1966.

V rámci výstavby vnitřního silničního okruhu se od roku 1968 dokončovala druhá část spojnice vedoucí kolem hradeb v místech někdejší pěší trasy V Důlkách až po Dvořákovu a navazující Jiráskovu ulici směrem na Humpolec. Spojnice si vyžádala demolici celého někdejšího okrsku staré zástavby, a i proto se její výstavba protáhla až do roku 1972, kdy byl celý obvod definitivně otevřen. Část

obchvatu přes Březinovy sady, který spojil silnici vedoucí na Brno se směrem na Prahu, vznikala na přelomu šedesátých a sedmdesátých let.

Historický střed města se přibližně do počátku sedmdesátých let zachoval bez výraznějších zásahů díky předpokládanému zařazení mezi městské památkové rezervace a také kvůli nedostatku financí. V několika případech ovšem dospěla zchátralost historických staveb do tak vážného stavu, že musely být kvůli narušené statické v šedesátých letech zbourány. Od roku 1965 probíhala asanace rozsáhlého podzemí a teprve od roku 1968 začala velmi zvolna po blocích také rekonstrukce nadzemní zástavby. I přes některé sporné body lze konstatovat, že dosáhla pozoruhodných výsledků, jak dokládá nejvýraznější rekonstrukce nárožního domu „Sklípek“ na Masarykově náměstí a jeho adaptace na restauraci od Zdeňka Gryce v letech 1968 až 1970.¹⁰⁴

6.5) Vybrané stavby 1960 – 1970

Tělocvična s bazénem TJ Spartak, E. Rošického 6, čp.2684. 1960-1965.

Jan Řídký (Stavoprojekt Jihlava), projekt 1959.

Rok po uvedení školy v Rošického ulici do provozu vypracoval jihlavský Stavoprojekt pod vedením Jana Řídkého projekt na sousední budovu tělocvičny s bazénem pro Tělovýchovnou jednotu Spartak. Jde o srostlici dvou bloků – dvoupodlažní centrální budovy s tělocvičnou a bazénem a na ni navazujícího vstupního pavilonu se zázemím ve tvaru písmene U, který centrální budovu ze tří stran obklopuje. Konstrukci tvoří železobetonový monolitický skelet. Na průčelích vstupního pavilonu se střídavě uplatňují světlé rámy v kontrastu s tmavými výplněmi keramických obkladů,¹⁰⁵ jejichž horizontální řazení, podtržené pásovými okny, vytváří rovnováhu k vertikálnímu, v čele celoplošně prosklenému rizalitu ve střední ose vstupního západního průčelí. Vstupní pavilon zázemí ukončuje plochá střecha, na rozdíl od haly s bazénem, kterou zastřešuje nízká střecha sedlová. Z hmoty zadního bloku vystupuje do třech stran nad terén vyzvednutá prosklená část s vnitřním bazénem, ke které stoupá vnější párové schodiště. Budova zřetelně odkazuje na meziválečnou avantgardu, a především na jihlavskou sokolovnu od Bohuslava Fuchse.¹⁰⁶ Harmonickou vyvážeností hmot, rafinovaným utvářením průčelí vstupního pavilonu i použitím kvalitních materiálů se stavba řadí mezi lepší články jihlavské poválečné architektury.

Horácký zimní stadion, Tostého 23, čp. 1566. 1955-1956, 1966-1968.

Vladimír Háva, Jan Řídký (Stavoprojekt Jihlava).

Horácký zimní stadion představuje další povedený projekt sportoviště, který vzešel z domovské pobočky Stavoprojektu. Stojí hned vedle budovy sokolovny od Bohuslava Fuchse. Výstavba areálu probíhala ve dvou vývojových etapách – ve druhé polovině padesátých let za sebou zanechala vstupní část se zázemím podél Tolstého ulice a stadion a v letech šedesátých následovalo dobudování a zastřešení stadionu. Stadion s kluzištěm byl uveden do provozu už v roce 1955 a teprve o rok později vznikl projekt na vstupní budovu. Objekt od inženýra Vladimíra Hávy nezapře díky historizujícím reminiscencím na průčelí, naprostou symetričností i monumentální skladbou hmot požadavky architektury socialistického realismu. Oproti ní představuje její mladší dostavba od Jana Řídkého svěží obrodu technicistních snah předválečných funkcionalistů. Z bočních stran ji architekt řešil obdobně jako vstupní pavilon TJ Spartak s pomocí kontrastu světle omítaného železobetonového skeletu s tmavými výplněmi s okny a keramickým obkladem. Zadní průčelí cele pokrývá závěsná stěna z vertikálně protažených okenních tabulí. Vše završilo odvážné zastřešení řešené náročnou konstrukcí, kterou tvoří vzdušná a subtilní příhradová síť girlandového a oblého tvaru se střešní prosklenou rovinou. *„Ryze účelná a možná trochu nesourodá stavba je nakonec z této doby v Jihlavě patrně nejsvěžejším architektonickým dílem.“*¹⁰⁷

Sekretariát OV KSČ, Tolstého 15, čp.1914. 1969-1972.

Zdeněk Gryc (Stavoprojekt Jihlava).

Budova pro šedesátá léta poměrně typická vyrostla opět v bezprostředním sousedství Fuchsovy sokolovny. Skládá se ze tří kontrastních hmot – z budovy zasedací síně, spojené krčkem s dominující výškovou budovou administrativy, a dále z objektu s technickým traktem. Části na sebe navazují v kolmých liniích a netvoří jednotnou linii s Tolstého ulicí. Ustupující budovu zasedací síně vyzdvihují štíhlé pilíře do nadzemního prvního patra, čímž vzniklo u hlavního vstupu menší parkoviště. Přiznaný omítaný železobetonový skelet tohoto nízkého solitéru je v průčelí prosklen. Její expresivní tvarování výrazně kontrastovalo se strohou fasádou administrativní budovy, kterou tvořil pravidelný rastr oken s cihlově červeným keramickým obkladem, celý z prefabrikovaných dílů. Částečnou podnož otočenou do ulice získala také přístavba objektu s technickým traktem. Vyjmenovanými prvky stavba koresponduje s principy programu mezinárodního stylu, který se začal v šedesátých letech uplatňovat také u nás. Zároveň se architekt patrně snažil vytvořit harmonickou protiváhu sousední sokolovně, což se mu v rámci omezených prostředků v dobré míře podařilo. Dílo bohužel negativně narušila stavba Domu politické výchovy z osmdesátých let (Zdeněk Baueršíma, 1983-1985), která si vyžádala dostavbu podnože a jihozápadní stěny zasedací síně a také úplné zastavění jihovýchodní strany sekretariátu masivní typově rutinní stavbou.

7.1) Společnost, správa a hospodářství 1970 – 1989

Po srpnovém vpádu sovětských vojsk na naše území nastupuje umrtvující období normalizace také do Jihlavy. Posledním demonstrativním vyjádřením nesouhlasu jihlavských občanů s nastávajícím útlakem byl veřejný pohřeb Evžena Plocka, předsedy celozávodního výboru KSČ v Motorpalu, který se upálil 4. dubna 1969 na jihlavském náměstí Míru (dnes opět Masarykovo) na protest proti okupaci ČSSR.

Počet obyvatel rychle stoupal. V roce 1970 mělo město již téměř 41 tisíc stálých obyvatel a do roku 1989 se počet vyhoupl až na rekordních 55 tisíc lidí.¹⁰⁸ Na rychlém přírůstku mělo zajisté nemalý podíl i celkem třicet okolních obcí, které byly postupně ve třech vlnách – 1976, 1980 a 1986 – připojeny k takzvané Velké Jihlavě.

Velmi tíživý problém představovalo stále více chátrající vnitřní město. Stavební obnovy historického jádra, které začaly od roku 1968, postupovaly příliš pomalu a prvotně se soustřeďovaly na významné domy na náměstí, a nikoliv na veškeré potřebné opravy. Nadále pokračovaly demolice některých historických domů kvůli vážně narušené konstrukci, způsobené mimo jiné poklesem spodní vody. Státní ústav pro rekonstrukci historických měst vypracoval sice již v letech 1957 až 1958 asanační plán, který stanovil rozsah památkově chráněných objektů a doporučoval postupy a opatření při zachovávání památek, ale jak se ukázalo, nikdo se podle něj příliš neřídil. Podobně si stál i další asanační plán, který byl schválen v roce 1973 a jenž zredukoval památkové objekty o třetinu z počtu předpokládaného v předchozím plánu z roku 1959.¹⁰⁹

Poslední, zato nejhorší zásah do ojedinělého historického souboru Jihlavy proběhl v dubnu roku 1974, kdy byl odstřelen Krecl, neboli blok historických domů uprostřed hlavního náměstí. Této nenahraditelné ztrátě předcházely výroky zastupitelů ONV o havarijním stavu a příliš drahých opravách, které by si záchrana objektů vyžádala, ale spíš šlo o výmluvy, ve snaze uvolnit přitažlivé místo vytouženému obchodnímu domu Prior. Neohlíželi se přitom na nesouhlasná stanoviska památkových orgánů, mnoha zasvěcených odborníků i široké veřejnosti, což je jev, který výmluvně charakterizuje celé normalizační období. Není divu, že zájem občanů na věcech veřejných neustále klesal. Vyhlášení za památkovou rezervaci se Jihlava dočkala až v roce 1982. Od té chvíle se ochrana historicky cenných staveb výrazně zlepšila, škoda jen, že nepřišla přece jenom o několik let dřív.

7.2) Urbanismus a stavební vývoj 1970 – 1989

Státní moc pod vedením komunistické strany od počátku sedmdesátých let ještě výrazněji apelovala na zvýšení objemu stavebních prací, zkracování lhůt výstavby, důsledného používání prefabrikátů a zvýšení kapacity jednotlivých staveb. Do pětiletého plánu v rozmezí let 1971-1975 ukládala výstavbu pěti set tisíc nových bytů, a v následujícím pětiletí se úkol vyšplhal dokonce na 640 tisíc bytových jednotek.¹¹⁰ Tato rozhodnutí měla samozřejmě dopad také na Jihlavu. Projekty obytných staveb měla nadále až do konce komunistické éry v režii jihlavská pobočka Stavoprojektu. Ovšem kompetence architektů byly ještě omezenější než kdykoliv dříve - v podstatě měli šanci ovlivnit pouze způsob skládání modulů za sebou. Architektonický výraz udával panelový modul T06B. Přísné prefabrikaci dílů neušly ani stavby občanské vybavenosti a další veřejné stavby.

V pořadí již páté sídliště Královský vršek nese název podle svého umístění ve svahu nad řekou Jihlavou v severní části města. Vytyčují jej ulice Sokolovská, Na Královském vršku, Pod Jánským kopečkem a Jánská. Projekt nevelkého souboru o 526 bytech zpracoval už v letech 1965 a 1966 architekt Zdeněk Gryc a vlastní realizace proběhla pod vedením Jiřího Herzána od roku 1969 do 1973. Panelové domy zde vyrostly v dlouhých řadách na poměrně malém prostoru v obklopení stávající zástavby prvorepublikovými rodinnými domky. Jejich řídké rozmístění i příjemná výška o třech patrech reaguje poměrně citlivě na strmý terén a ponechává dostatek prostoru pro zeleň. Všechny domy charakterizuje obložení

meziokenních a balkonových panelů černou mozaikou. K sídlišti náležela typová mateřská škola a samoobsluha. V porovnání se třemi předchozími sídlišti se zde podařilo vytvořit soubor domů s nezvykle vysokým obytným komfortem.

Ve stejné době už se připravovaly podmínky pro vznik celkově největšího jihlavského sídliště Březinovy sady. Tuto rozlehlou západní oblast města vytyčil pro budoucí zástavbu již o třicet let dříve ve svém regulačním plánu Bohuslav Fuchs. Místo Fuchsem navrhovaného zahradního města zde však nyní měly vyrůst panelové domy s přibližně 2900 byty. Celkovou urbanistickou studii připravil opět Zdeněk Gryc již v roce 1966.¹¹¹ Mezi lety 1968 až 1973 probíhaly přípravné práce na hlavní obvodové komunikaci, dnešní Okružní ulici, která vytvořila dopravní páteř celému novému okrsku od jihu velkým okruhem k západu a zároveň nezbytným dílem uzavřela silniční okruh kolem vnitřního města. Z Okružní ulice se větvila její slepá ramena k jednotlivým domům. Architektův stěžejní záměr totiž spočíval v maximálním vytěsnění automobilové dopravy z hlavních společenských center souboru a ve vytvoření nerušené hlavní pěší trasy obklopené zelení napříč celým sídlištěm. Tato trasa měla spojit východní údolí řeky Jihlavy s lesoparkem Heulos a zároveň protnout areál základní školy i obchodního střediska s poliklinikou. Do urbanistického plánu byla zahrnuta také dosud neexistující lávka přes údolí Heulosu, která by se z hlavní pěší trasy přímo napojovala na historický střed Jihlavy. Slovy Zdeňka Gryce: *"Návrh sídliště byl dělán s vizí, která platila v anglickém urbanismu: "pedestrians first"..."*¹¹²

Výstavba obytných domů a náležitého vybavení se rozdělila celkem do pěti etap v rozmezí let 1970 až 1986. V první fázi vznikla bodová zástavba jihovýchodního cípu v blízkosti Demlovy, Okružní a

Březinovy ulice bodovými domy o čtyřech nadzemních podlažích. První bytový blok byl předán do užívání již v roce 1971. Ve druhé etapě se postupovalo řádkovou zástavbou stejných typů k severozápadu na úbočí mírného kopce. Tyto nižší domy mají v přízemí umístěny garáže. V další fázi přibýly stavby obchodního střediska a polikliniky, které se staly srdcem celého souboru. Vějířovitě rozmístěné řady domů spolu s bodovými domy opět o čtyřech podlažích zaplnily severozápadní prostor sídliště ve čtvrté etapě a v poslední fázi přibyla skupina samostatných sedmipatrových domů v ulici Na Kopci na okraji lesoparku Heulos a podél Okružní ulice.

Mezi nezbytné stavby občanské vybavenosti patřila i základní škola, kterou v případě „*Březinek*“ navrhl podle základní Grycovy studie architekt Ctibor Seliga.¹¹³ Škola odpovídá typovému objektu postavenému na hřebínkovém půdorysu o třech paralelních třípodlažních křídlech s učebnami, které u vstupů protínal kolmý spojovací trakt. Zadní strany křídel propojil architekt krčky s další kolmou částí, kde se nachází mimo jiné haly tělocvičny a propojení na přilehlý objekt s bazénem. Nechyběla zde ani samostatná jídelna. Celý komplex budov měl obklopit velkorysý prostor zeleně se sportovními hřišti a přírodním parkem, v blízkosti vstupní části byl dokonce uměle vytvořen rybníček. Důmyslnou „zelenou“ koncepci ovšem nešťastně narušila dočasně povolená staveniště a skladiště Pozemních staveb Jihlava mezi školou a Okružní ulicí, která postupně vystřídal další objekty až po dnešní areál obchodu Lidl. První křídlo školy bylo zprovozněno od roku 1976 a o rok později fungoval celý komplex.

Hotel Jihlava od Zdeňka Baueršimy vyrostl mezi lety 1979 až 1981 při Okružní ulici. V podstatě šlo o sedmipatrový obytný panelový dům, který byl vložen do horizontálně vystupující hmoty

přízemí se vstupem, recepcí a restaurací. Právě kvůli této nesourodé kombinaci přízemní části obložené tmavými keramickými deskami a přiznanou strukturou panelů vysokého bloku tento „hotel-panelák“ působil nepřesvědčivě. Dnes je budova přestavěna a adaptována na byty. Sousední mateřskou školu od architektky Marty Příbové, postavenou v poslední časové etapě, tvoří naopak neotřelá dřevostavba dvou přízemních budov propojených svažitou, bohatě prosklenou chodbou.

Rozvinutá občanská vybavenost zajistila z velké míry sídlišti Březinovy sady soběstačnost a nezávislost na službách zbytku města, čímž v podstatě vznikl nový protipól starému centru - město ve městě – pro více než deset tisíc obyvatel. Soubor charakterizuje podobně jako v případě Královského vršku na svou dobu nadprůměrná úroveň bydlení díky citlivému a ohleduplnému zasazení do krajiny a dostatku volných ploch zeleně. V případě „*Březinek*“ navíc budí respekt Grycův důmyslně propracovaný urbanistický koncept klidného a zdravého bydlení v parku bez rušivého vlivu automobilové dopravy. Ostatně jak prohlásil samotný Gryc: „*preference motoristů na sídlišti, které má v názvu "sady", je proti přírodě.*“¹¹⁴ Podle autora se realizaci nezvyklého urbanistického řešení podařilo prosadit pouze díky zmírnění politické doktríny krátce před rokem 1968.¹¹⁵

V průběhu dlouhodobých staveb na východním okraji stihlo vyrůst v období let 1975 až 1980 na druhém konci města malé panelové sídliště Na Dolině s velmi podobnými, bodově rozmístěnými sedmipatrovými domy kolem ulice S.K. Neumanna. Mezi lety 1975 a 1988 vznikl také rozlehlý sídlištní soubor *Na Slunci* na bývalém Brtnickém předměstí, jehož urbanistický návrh zpracovali Josef Juda a Jana Fousková ze Stavoprojektu Jihlava. Typová základní škola Nad Plovárnou od Jany Fouskové (stavěna 1985-1987) stála v srdci

nového areálu. Architektka Fousková dělala také podklady pro realizaci několika panelových domů ve Srážné ulici na severním okraji historického centra a kolem ulice Za Prachárnou u Horního Kosova, kde podle jejího návrhu vznikl i Dům pečovatelské služby. V obou případech byl poprvé užit systém typových panelů B70, zatímco do té doby se používal výhradně systém T06B.

Obec Horní Kosov byla k Jihlavě připojena až v roce 1980 a ihned poté se začalo panelově stavět i zde. Panelové sídliště mělo zaplnit rozlehlou plochu na západě od Rantířovské silnice až po Jiráskovu, kde by plynule srostlo se souborem Na Dolině. Do roku 1990, kdy byla výstavba definitivně přerušena, ovšem vznikla jenom menší část tohoto celku. Za zmínku stojí především ojedinělé řadové domy v Olbrachtově, Kainarově a Vančurově ulici, kde se architektovi Ctiboru Seligovi z městského projektového a stavebního sdružení Drupos podařilo prosadit pestřejší škálu bytových jednotek a celkově vyšší úroveň bydlení, i když nadále zůstával svazován limitovaným spektrem stavební výroby. Šlo o čtyřpatrové panelové domy s mezonetovými byty a s rozdílným řešením fasád jednotlivých řadových bloků. Nejzdařilejší se zdá být v tomto případě zadní průčelí domů ve Vančurově ulici, kde architekt začlenil do fasády velké plochy matného skla. U jiných domů najdeme zase živější barevnost střídáním bílých a červených omítek. Z rodinné výstavby stojí za pozornost malý soubor zděných atriových rodinných domků na Bedřichově, které zde na konci sedmdesátých let vyrostly podle návrhu Milana Blahuta v několika řadách v dnešních ulicích 8.března, Nové, Široké a Máchově. Také rodinný dům ve Hruškových Dvorech č. 46, navržený architektem Karlem Hlávkou v roce 1977, překračuje dobový průměr díky originálně řešenému prosklenému průčelí, které

mu umožnilo v běžných případech nedostatkové zboží - ocelová konstrukce.

V osmdesátých letech se začal člen jihlavského Stavoprojektu Jiří Jirmus zajímat o obnovu stávajícího regulačního plánu. Zásadní regeneraci Stavebního územního plánu (SÚP) pro Jihlavu navrhl Jirmus v roce 1986. Asi nejdůležitějším přínosem plánu byla jeho koncepce protažení vnějšího silničního obchvatu po celé západní straně směrem od severního výběžku dálničního přivaděče na severu okruhem až po Znojemskou silnici na jihu a s napojením na všechny hlavní protínající ulice. Jeho záměr se prosadil a postupně realizoval až v nedávné době. Do roku 1989 se dostavěla část silnice s přípojkami v Lesné a na Jiráskově ulici, která ovšem byla navržena již na konci padesátých let. Jako největší rezervní plochu pro hromadnou bytovou výstavbu plán nadále vytyčoval oblast Bedřichova na severním konci města, kde mělo vzniknout další rozměrné sídliště hned po dostavbě Horního Kosova. Ačkoliv situační zastavovací plán bedřichovského sídliště byl hotov dokonce už před rokem 1970,¹¹⁶ tento cíp mezi přivaděčem a stávající zástavbou zůstal až do dnešních dnů téměř prázdný.

Ze šedé, architektonicky nevýrazné produkce nebytových staveb sedmdesátých a osmdesátých let vyniká pouze krematorium od Milana Blahuta a Pavla Fouska a snad i poslední předrevoluční novostavba - sportovní hala tělovýchovné jednoty Modeta podle projektu Fouskovy manželky Jany. Na opačné straně spektra stojí neslavně známý Prior, stavba nešťastně umístěná doprostřed historického Masarykova náměstí. Onu šedou nevýraznou architekturu normalizační doby symbolicky reprezentují dvě stavby náležející podnikům, které nesly na tomto neuspokojujícím výsledku důležitý podíl. Jde o výškovou budovu Průmyslových staveb Jihlava a

internát učiliště Pozemních staveb Jihlava ve Věžní ulici. U posledně jmenovaného je však třeba ocenit živě stereometricky prolamované plochy přední fasády a v uspokojivé míře i ohleduplnost vůči okolní historické zástavbě. Inženýrskou architekturu reprezentuje nový most přes řeku Jihlavu pod Jánským kopečkem z let 1979-1981 od inženýra Zdeňka Zelinky. Vcelku kvalitní rekonstrukce historických objektů prováděl dlouhá léta před rokem 1989 hlavně architekt Jan Sedlák se svým týmem ze Stavoprojektu Jihlava.

7.3) Vybrané stavby 1970 – 1989

Krematorium, Smrčenská 80, čp. 4029. 1970-1976.

Milan Blahut, Pavel Fousek (Stavoprojekt Jihlava).¹¹⁷

Konečné rozhodnutí o umístění nového krematoria do svahu Rudný západně od obce Bukovno padlo již v roce 1966. Z písemného vyjádření vedoucího architekta Milana Blahuta vyplývá, že osmihektarová lokalita splňovala všechny požadavky na uklidňující prostředí, které „*lze zapojit do průběhu obřadu*“.¹¹⁸ Celá kompozice působí vyváženě a harmonicky v ohledu ke svému okolí i poslání. Podobné pietní vzezření měla také další práce Blahutova spolupracovníka Pavla Fouska – památník osvobození Rudou armádou z let 1974-1975, který stával na Rantířovské silnici až do jeho odstranění v roce 1990.

Celý areál se skládá ze tří hlavních částí: vstup do krematoria zdůrazňuje nad parkovištěm umístěný objekt s kanceláří, květinovou síní a bytem strojníka. Od vstupu vede silnice do mírného kopce k hlavní budově, kde se nachází v čele exponovaná část s výstavem a dvěma čekárnami, které jsou zastřešeným otevřeným prostorem spojeny s obřadní síní. Na část přístupnou veřejnosti vzadu navazuje část hospodářská a provozní. Veškeré objekty architekti řešili v jediné úrovni, což podtrhuje splynutí stavby s okolní přírodou. Z čekáren i obřadní síně je pomocí rozměrných okenních vitrín zajištěn výhled do venkovního lesoparku. Podle Blahuta je celý půdorys stavby natolik otevřený, aby v pozůstalých potlačil kultovní vnímání obřadu a místo něj navodil pocit harmonického spojení s přírodou. Interiér doplnilo několik uměleckých děl. Konstrukce stavby vznikla litým betonem, který překryl ve své době pro účely pietních budov oblíbený keramický obklad.

Pletařský závod Modeta, Na Dolech 6, čp. 4072. 1970-1977.

**Vojtěch Šplháček, Eva Bánovská (Centroprojekt
Gottwaldov).¹¹⁹**

Z několika rychle vzniklých ryze účelových typových „krabic“ průmyslové architektury, jehož příkladem byl i nový závod Kovolitu v Hruškových Dvorech z roku 1975, stojí za komentář pouze stavba výrobní haly Modeta ve Starých Horách od týmu Vojtěcha Šplháčka a Evy Bánovské z Centroprojektu Gottwaldov. Jejich původní plán měl vzletnou koncepci. Kromě výrobního monobloku, který ve třech výškových úrovních sleduje terasovitě upravený terén, měl závod obsahovat západní vstupní část s výraznou fasádou, složenou z boletických panelů, a také energetické centrum na jižní straně areálu. Skutečná stavba se nakonec omezila pouze na nejnutnější část výrobní haly, která navíc postrádala výrazný architektonický prvek - stěnu ze svislých slunolamů na západní stěně fasády. Ocelovou konstrukci obalily panely, protínané pásovými okny ve druhém nadzemním podlaží, která skýtají průhledy do krajiny. Zde se nachází také plně prosklený vstup. Nový majitel (firma Sapeli) po revoluci rozšířil areál o další výrobní halu v místech, kde přibližně mělo stát energetické centrum.

**Středisko obchodu a služeb a poliklinika, Březinova 62, 62a,
čp. 4690, 4420. 1975-1988.**

Zdeněk Gryc. Projekt 1968.¹²⁰

Centrem sídlištního souboru Březinovy sady se staly dva kvalitní celky - středisko obchodu a služeb, se kterým z jižní strany sousedí samostatná budova polikliniky. V obou případech dokázal autor i přes omezení stavebních a materiálových prostředků najít osobité řešení, které se vrací k principům předválečného

funkcionalismu – maximálně odlehčené konstrukce s pásovými okny, otevřený prostor, prosté tvary hmot v souladu se svou funkcí. Stavby plně korespondují s Grycovým celkovým urbanistickým konceptem důsledně navržené dopravní segregace.

Středisko sestává z obdélného náměstí, které obklopuje elegantní kolonáda se čtyřmi symetricky umístěnými schodišti do patra. Na delších stranách nádvoří se k ochozu přidávají dvě provozní křídla. Mimoúrovňově řešený areál ze tří vnějších stran obklopuje vyhloubený koridor pro zásobovací komunikaci, tudíž je vstup na nádvoří z východní strany řešen přes lávku. Na severní straně komplexu nalezneme dlouhé schodiště vedoucí na další lávku, která přes zásobovací silnici ústí pasáží v příčné ose severního křídla na náměstí. U severního křídla hmota ustupuje nejenom v místech pasáže, ale také ve střední ose patra. V tomto patře mělo být umístěno kromě mateřské školy a kadeřnictví také kino, ale z jeho realizace nakonec sešlo ve prospěch víceúčelového společenského sálu. Jižní křídlo je po celé délce nepřerušované, zato však s pestrou skladbou skleněných vertikálních pásů, oken a okének na fasádě. Náměstí výtvarně dokreslovala minimalistická kašna ze žulových kvádrů, dále kamenná socha matky s dítětem od Romana Podrázského a neméně i modré odstíny mozaikových obkladů na zaoblených pilířích kolonády.

Obchodní středisko se několikrát dočkalo kladného ohodnocení v krajských architektonických přehlídkách.¹²¹ Sympozium o centrech občanského vybavení, které se konalo v Praze roku 1988, je ocenilo jako jedinou realizaci úplného náměstí na sídlišti v ČR.¹²²

Dvoupodlažní hmota polikliniky byla od počátku úzce propojena se střediskem. Gryc si zde nápaditě vyhrál hlavně se skladbou fasády – pásová horizontální okna různých výšek

kombinoval s celoplošným prosklením schodiště ve střední ose objektu.

Obchodní dům Prior, Masarykovo náměstí 68, čp. 4333. 1978-1983.

Zdeněk Sklepek, projekt 1977.¹²³

Jednání o stavbě Prioru sahají do roku 1975, kdy byl odstraněn poslední ze zbylých tří domů bývalého Kreclu. Úvodní projekt zpracoval ještě téhož roku architekt Niederle ze Státního projektového ústavu obchodu v Brně. I přesto, že byla poslední Niederlova varianta považována Odborem kultury Jihomoravského KNV z památkového i architektonického hlediska za „*optimální*“, do cesty se její realizaci postavily omezené možnosti generálního dodavatele stavebních prací – Pozemních staveb Brno - který vyžadoval změnu v technologii stavebních procesů, a tím pádem i celkové architektonické koncepci. Z korespondence lze ovšem vytušit, že významnou roli sehrál i zájem investora o vybudování kapacitně většího domu. Projekt posléze obdržel k novému zpracování architekt Zdeněk Sklepek ze stejného projektového ústavu.¹²⁴ Za nových podmínek bylo umístění obchodního domu doprostřed jihlavského hlavního náměstí pro památkáře i odbor kultury neúnosné, zejména kvůli nadměrné velikosti hmoty objektu. I přes veškerá negativní stanoviska se nakonec po dlouhých debatách Odboru územního plánování a architektury MNV Jihlava v čele s Karlem Křivánkem podařilo na konci roku 1977 Sklepekův projekt prosadit.

Architektonické zpracování charakterizuje zjevná snaha vtisknout stavbě prvky, které by se podobaly shluku původních domů

Kreclu. Proto autor rozčlenil předimenzovanou hmotu do několika srostlých, půdorysně i výškově odstupňovaných bloků, které završil plechem obloženou střechou s mírným sklonem bočních hran jakožto evokací mansardových střech. Bíločernou kontrastní fasádu mělo doplňovat několik menších oken. Bohužel ale právě tato prvoplánová simulace historie při daných omezených konstrukčních i materiálových podmínkách zavinila, že se výsledek v žádném případě neslučoval s prostorem historického náměstí, a navíc dosáhl i nevalné architektonické úrovně. Do plochy náměstí se navíc nápadně zaryly i příjezdové rampy pro podzemní zásobování.

8.1) Společnost, správa a hospodářství 1989 – 2009

Události 17. listopadu 1989 brzy rozhýbaly děním také v Jihlavě. Od 21. listopadu začala každodenní veřejná shromáždění, po týdnů vyvrcholila dvouhodinovou generální stávkou a události nabraly rychlý spád. V únoru 1990 se významně obměnilo dosavadní zastoupení Městského národního výboru ve prospěch přívrženců politických změn.

V létě roku 1990 vyhověl MNV žádosti několika připojených obcí o opětovné osamostatnění od Jihlavy. V roce 1992 jej následovaly další, čímž počet částí města klesl z dosavadních 27 na šestnáct.¹²⁵ Při sčítání lidu v prosinci 1991 vykazuje město 51 831 obyvatel, v dalších letech ale množství obyvatel průběžně klesá.¹²⁶

Brzy následoval zánik velkých státních podniků nebo jejich přechod do soukromého vlastnictví. Privatizační dražby se konaly od roku 1991. Dlouho na sebe nenechala čekat ani obnova spolku Sokol a ustanovení Sportovního klubu Jihlava jako nástupce Tělovýchovné jednoty Modeta, křísí se také tradice jihlavských majálesů a Havířských průvodů. Polistopadové kulturní dění zažívá výraznou obrodu. Jako nejvýznamnější kulturní událost se do dnešních dnů zapsal říjnový Festival dokumentárních filmů, každoročně pořádaný od roku 1997 v domovském kině Dukla a na dalších místech.

Příchodem zahraničních investorů se zase oživuje pracovní trh – od roku 1992 v části Pávov zakládá výrobu německá firma automobilového průmyslu Bosch-Diesel s.r.o. a brzy se stává největším jihlavským zaměstnavatelem. Stavebnímu vývoji města dal nový impulz odchod armádních jednotek po zrušení povinné základní vojenské služby, čímž se městu uvolnilo mnoho vojenských prostorů v centru i na periferii.

Důležitý mezník představuje rok 2000, kdy byl ustaven Kraj Vysočina a Jihlava se stala jeho oficiálním sídlem, což pro město

znamenal příliv financí, pracovních příležitostí a v neposlední řadě i výkonných kompetencí. Ke zřízení krajského sídla jen těsně splnila podmínku padesáti tisíc obyvatel a stala se tak nejmenším krajským městem v ČR.

8.2) Urbanismus a stavební vývoj 1989 – 2009

Radikální porevoluční změny zasáhly také jihlavskou stavební produkci. Panelová výstavba dokončila načaté domy a dále již nepokračovala. Jihlavský Stavoprojekt přetrvával s malými úbytky pracovníků až do roku 1993, kdy se nárazově a definitivně rozpadl. Jeho bývalí členové zakládali samostatné nebo skupinové architektonické ateliéry, z nichž nejprogresivněji se prosadil ateliér Penta kolem architekta Jaromíra Homolky, společnost Fortis v čele s Jaroslavem Huňáčkem nebo Sdružení projektových ateliérů (S.P.A.) s Pavlem a Janou Fouskovými.

V prvních polistopadových letech převládaly zakázky na administrativní a komerční stavby, zatímco obytné stavby byly odsunuty do pozadí zájmu. Cena pozemků značně narostla, a zvláště ve středu města. Jeho uliční proluky se proto rychle zastavovaly novými objekty s komerčním a administrativním využitím, často v populárním postmodernistickém stylu. Architektonická úroveň těchto nových výplní výrazně kolísá, jak ukazuje příklad Havlíčkovy ulice, jejíž značná část byla zdemolována v průběhu šedesátých a sedmdesátých let. Nalezneme zde poměrně zdařilý domovní blok v duchu postmoderny s prodejnou Billa (dnes zrušena) v jižní části ulice, kterým se podařilo relativně stmelit narušený městský charakter. K tomu přispěla i prostá sedlová střecha z červených keramických tašek. Ve srovnání s touto stavbou působí protější objekt Delvity (dnes prodejna Billa) neurčitě a nevýrazně. Podobně jsou na tom i další novostavby směrem na sever Havlíčkovy ulice.

Na řadu konečně přišly také opravy v historickém středu města. Zchátralé, ale většinou dosud autentické domy se nyní najednou prostřednictvím majetkových restitucí a privatizací ocitly v rukou soukromých vlastníků. Zpočátku šlo o rychlé a nepříliš kvalitní opravy, vzápětí už zavládly jednotnější přístupy a také opravy dosud

opomíjených staveb z 19. a první poloviny 20. století (ohledně různě zdařilých obnov viz příklady prvorepublikových vil výše). Živým tématem se v nové demokracii staly úpravy opuštěných objektů ke zcela novému využití. Bývalý dominikánský konvent v Křížové ulici prošel, po navrácení majetku do správy strahovských premonstrátů, mezi lety 1990 až 1993 citlivou adaptací na hotel Gustava Mahlera. Nacistickou architekturu „*Hrádku*“ na Heulosu upravil architekt Petr Holub v roce 1995 na internátní policejní školu. Nejdiskutovanější rekonstrukcí z první poloviny devadesátých let se zajisté stala přestavba, respektive novostavba Horáckého divadla v Komenského ulici.

Samostatnou kapitolu by mohly tvořit opravy sídlištních panelových domů. Dnes jsou „paneláky“ téměř beze zbytku nově zrekonstruovány. Většina z nich ztratila zateplením fasády přiznanou texturu skládaných panelů i charakteristické mozaikové obložení meziokenních ploch. Domy hýří barvami a namísto původních typicky kovových balkónů vznikají zděné lodžie různých tvarů. Někdy se dokonce na deskových panelech objevuje střešní nástavba nebo alespoň nízká sedlová střecha. Rozdíly v estetické kvalitě přestaveb jsou velmi výrazné. Příznivé jistě je, že se zájem o obnovy panelových bytů v posledních deseti letech dal opět do pohybu, ačkoliv u některých oprav pozorujeme stylovou rozbředlost a strojenost. V každém případě sídliště nadobro ztratila tolik zatracovanou fádní unifikovanost.¹²⁷

V roce 2000 se Jihlava stala sídlem kraje Vysočina, což si vyžádalo vybudování sídel výkonných orgánů. Na místě zrušených Žižkových kasáren vznikla přestavbou a novostavbou rozlehlá trojkřídlá budova Krajského úřadu, za jejíž projekt získal jihlavský architekt Jaroslav Huňáček ze společnosti Fortis s.r.o. prestižní

ocenění Stavba roku 2003. V areálu bývalé nemocnice při ulici Legionářů v letech 2004-2005 proběhla náročná adaptace budovy chirurgického pavilonu od Karla Roštíka z konce dvacátých let na sídlo krajského soudu, které padla za oběť i část cenné funkcionalistické stavby hospodářského pavilonu od Bohuslava Fuchse.

Mezi lety 2004 až 2006 se znovu dočkaly oprav také dva domy jihlavské radnice.¹²⁸ Touto nákladnou rekonstrukcí byl pověřen opět Jaroslav Huňáček. Hlavním cílem bylo přizpůsobit radnici jejím aktuálním potřebám provozu a zároveň zachovat v maximální míře její historické dědictví, což jsou záměry, které jdou mnohdy proti sobě. V mnoha případech architekt volil metodu nápodoby místo konzervace pro ucelený výraz (replika gotické podlahy v obnovené čtyřlodní gotické síni, vznik gotických kleneb a další), jinde umístil autentické stopy do novotvarů a zachované historické celky ponechal beze změn, což lze považovat za důstojné řešení náročného úkolu.

Bývalé vojenské stavby posloužily k novému účelu také v dalších případech. V Seifertově ulici ze dvou volně stojících budov vznikly domy sociálního zabezpečení. Následovaly další obnovy, například v roce 2008 proběhla zdařilá rekonstrukce interiéru kina Dukla, kde se podařilo provádějící firmě Průmstav do objektu vtěsnat dva menší kinosály, kavárnu v přední části a prostory pro archiv v nastavěném patře, aniž by zasáhla do venkovního vzhledu.

Teprve od druhé poloviny devadesátých let začíná stoupat také poptávka po novém bydlení. Mnozí lidé byli unavení ze socialistického hromadného bydlení a pochopitelně proto toužili po individuálních rodinných domech s vyšším standardem, na který jim už nechyběl kapitál. Také jihlavská periferie proto začala pozvolna nabobtnávat v důsledku vzniku satelitů. Šlo hlavně o oblasti Horního

Kosova, Starých Hor, severního okraje Bedřichova, kolem Polenské silnice až do Hruškových Dvorů, směrem na Rančířov a Rantířov a v poslední době i o východní okraj města, severně od výpadev silnice na Brno. Bohužel jde v mnoha případech o rodinné domy nevalné kvality, jež často vznikly na klíč podle podbízivých a cenově výhodných šablon z katalogů developerských stavebních firem (domy v Jeřabinové, Kaštanové a Ortenové ulici v Horním Kosově, dále na západní straně ulice Na Dolech nebo kolem Špálovy ulice na severním okraji Bedřichova). Nicméně zde nalezneme ojediněle i kvalitní soubory rodinných domů, jakým je například skupina řadových domků na východní polovině ulice Na Dolech od jihlavského ateliéru Q.Design (2004), nebo i vydařené solitéry, které nejlépe ze všech reprezentuje dům č.14 v ulici Ve vilách od pražského Studia A architekta Jana Aulíka(1998-1999).

S příchodem nového milénia se v Jihlavě obnovil zájem o bydlení ve vícebytových jednotkách. Největší koncentraci jejich nové výstavby zaznamenal opět Horní Kosov a navazující oblast směrem k centru města kolem západního konce Vrchlického ulice a v oblasti Za Prachárnou. Mezi všemi vyniká nejvíce soubor navržený opět Janem Aulíkem v Zátopkově a Pavlovově ulici díky nevšednímu, před fasádu představenému dřevěnému slunolamu (2000-2001) a dále i několik souborů opět od sdružení Q.Design v ulicích Zimní (2004) a Letní (2005). Zaujme také nedávno dokončená bytová zástavba „U Dubu“ naproti areálu nové nemocnice od jihlavského ateliéru Penta (2007-2009).

Ateliér Penta v čele s architektem Jaromírem Homolkou se zasloužil také o dostavbu nové nemocnice. Z poslední doby zajisté zaslouží ocenění také pitoreskní objekty v jihlavské ZOO navržené Jaroslavem Huňáčkem z firmy Fortis, zejména chýše africké vesnice z

roku 2003 a nový vstup, které přímo odkazují na obydlí domorodých kmenů. V tradici vyšší architektonické úrovně jihlavských sportovních staveb pokračuje nedávno dokončený fotbalový stadion FC Vysočina navržený brněnským architektem Františkem Šmédkem hned vedle budovy bazénu TJ Spartak ze šedesátých let.¹²⁹ Jihlavskou novostavbou číslo jedna je bezesporu v poslední době velmi diskutované obchodní a zábavní centrum City Park, postavené v bezprostředním sousedství Masarykova náměstí.

Dokončení se dočkala i dlouho předurčená koncepce vnějšího obchvatu, která do konce roku 2008 dosáhla svého vyvrcholení. Potřebné napojení na obchvat a zároveň přímou cestu do městského středu přes Vrchlického ulici získal rozrůstající se Horní Kosov. Dál obchvat zajíždí do tunelu, za kterým následuje sjezd na pelhřimovskou silnici a posléze okruhem mezi hranicí města a Pístovem vede až k jižní silnici na Znojmo.

8.3) Vybrané stavby 1989 – 2009

Horácké divadlo, Komenského 22, čp. 1359. 1992-1995.

**Tomáš Brix, Václav Králíček, Vladimír Krátký, scénografie
Miroslav Melena, projekt 1991.**¹³⁰

Plány na rekonstrukci a rozšíření jihlavského divadla, které již dlouhá léta fungovalo v prostorově nedostačujících podmínkách historického objektu přestaveného k tomuto účelu v první polovině 19. století, spadají ještě do posledních let komunismu. Úkol na zpracování projektu připadl Janu Sedlákovi z oddělení pro rekonstrukce historických památek jihlavského Stavoprojektu. V roce 1989 začaly práce podle Sedlákova projektu, který však nepřekonával hlavní nevýhodu stávající budovy – příliš úzké hlediště a jeviště. Následující rok nové zastupitelstvo města osvěceně rozhodlo stavbu zastavit a vypsát soutěž na nové řešení. Jedinou podmínkou bylo zachovat cennou klasicistní část přední fasády původního divadla do Komenského ulice. Pro nový objekt se podařilo navíc získat přiléhající parcelu v Divadelní ulici.

Vítězný návrh od autorského týmu z pražského ateliéru Omicron-K rozdělil dispozici do tří stěžejních budov. Kromě torza průčelí nechal starou budovu nahradit novým objektem, který ukryl velkorysý oválný modul hlavního sálu s podkovovitým hledištěm pro asi 300 diváků a scénou, otevřené schodiště a foyer v přízemí. Druhou část tvoří elegantní, kamenem obložená novostavba na rohu Divadelní a Komenského ulice. Její prostory jsou v přízemí vyhrazeny několika obchůdkům, v suterénu a prvním patře se nachází společenský klub a restaurace, horní patro zabírá divadelní zázemí se zkušebnou, která slouží také jako alternativní malá scéna asi pro 150 diváků. Mezi obě průčelní části architekti Brix, Králíček a Krátký vložili radikální spojení v podobě vzdušné celoprosklené pasáže s hlavním vstupem a křehkou konstrukcí kovových schodišť rozvádějících návštěvníky do všech veřejných částí. Při návrhu pasáže

se architekti nechali inspirovat jihlavskou stavební raritou - renesančním krytým dvorem v domech soukeníků, kteří v nich vystavovali své rozměrné látky. Třetí část komplexu, která obsahuje veškeré servisní a technické prostory, přiléhá k hlavnímu sálu divadla ze zadní východní strany směrem do Divadelní ulice a její prosté vnější i vnitřní utváření svědčí o čistě provozním účelu. Srostlice kontrastních složek vytvořila harmonický a zároveň funkční celek vytvořený v duchu postmoderny.

Dostavba nemocnice Jihlava, Vrchlického 59, čp. 4630. 1998-2000.

Jaromír Homolka (Penta s.r.o. Jihlava), projekt 1997.

Vývoj stavby nové nemocnice lze rozdělit do tří hlavních etap. Definitivní rozhodnutí o přesunu nemocnice do nového areálu na západní okraj města padlo už na konci čtyřicátých let.¹³¹ V šedesátých letech vyrostla jihozápadně od stávající polikliniky, neboli Domu zdraví pozoruhodná stavba infekčního pavilonu. V sedmdesátých a na počátku osmdesátých let se uskutečnila první etapa dostavby, při níž vznikly typově rutinní panelové objekty pavilonu onkologického, interního, diagnostického a LDN (ing. Veselík a O. Strnadel ze Stavoprojektu Jihlava, 1971-1983). Jednotlivé stavby na sebe navazovaly v jediné frontě s poliklinikou směrem k západu podél Vrchlického ulice (kromě LDN). Ve druhé fázi, která proběhla mezi lety 1990 a 1993, přibyla budova dětského a ženského lůžkového oddělení, k němuž se přidala z jihu budova centrální kuchyně. K diagnostickému pavilonu byl ze severní strany přistavěn objekt příjmu s rampou pro pěší. Podle generelu z roku 1989 od Jaromíra Homolky se plánovala další fáze dostavby v bezprostřední

návaznosti, počátek dalšího budování však na sebe nechal čekat až do roku 1998.

Prozatím poslední dostavbu nemocnice navrhl zmiňovaný architekt Jaromír Homolka jakožto vůdčí osobnost jihlavského ateliéru Penta, který se rekrutoval ze zaměstnanců jihlavského Stavoprojektu. Projekt chirurgie, oddělení JIP, ARO a CS, dvou příjmů a lékárny sestával ze členitého bloku, který byl vklíněn mezi objekty příjmu a lůžkového pavilonu postavených na začátku devadesátých let. Stavba má tři nadzemní a jedno podzemní podlaží. Přístavbou vznikl také nadzemní prosklený koridor, který napojil pavilon LDN na srostlici zbylých částí. Oproti dřívějším fádním budovám oživil Homolka novou stavbu z vnějšku i ve veřejných interiérech hravou skladbou hmot v rozličných tvarech (dva oblé lentilkovité útvary prorůstají do pravidelné podesty stavby) i střídáním materiálů (skleněný hrotitý štít vložený do průčelí vstupu obloženého světlým keramickým obkladem). Stavbu ozvláštnil také vnějšími točitými schodišti, nápadnými větracími rourami umístěnými vedle hlavního vstupu, mnohdy prorazil hmotu pohledovými otvory a průřezy. Z pestrého svobodného tvarování, četných „nadbytečností“, hříček a dekorací se dá vyčíst autorova inspirace ve světové architektuře postmoderny osmdesátých let.

Sídlo úřadu pro Kraj Vysočina, Žižkova 57, čp. 1882. 2000-2002.

Jaroslav Huňáček (Fortis, spol. s.r.o. Jihlava).

V roce 2000 se Jihlava stala přesně po čtyřiceti letech opět krajským sídelním městem. Pro nové umístění potřebných institucí se ve dvou případech sáhlo k formě hospitalizace opuštěných historických objektů. V prvním případě šlo o rekonstrukci opuštěných

Žižkových kasáren na sídlo krajského úřadu a o dva roky později také o rekonstrukci chirurgického pavilonu ve zrušeném areálu nemocnice na Krajský soud. Dodavatelem prestižní zakázky se stala třeštská firma Podzimek a synové.¹³²

Komplex sestává ze tří budov, které vzájemně tvoří uzavřené náměstí. Budova A je jedinou opravdu rekonstruovanou částí původních kasáren. Uvnitř nalezneme vstupní vestibul ze Žižkovy ulice s původními sloupy a klenebními žebry. Budovu B tvoří racionalistická novostavba kongresového centra z železobetonového montovaného skeletu s vyzdívkami a s příčnými průvlaky. Ze středu její západní fasády vystupuje do nádvoří prosklená stěna, za níž je vidět uvnitř skleněný výtah se schodištěm. Zbytek fasády je obložen světlými keramickými dlaždicemi. Kongresový sál s galerií má kapacitu 120 křesel. Podzemí zabírají tři patra garáží, ze kterých vede chodba do všech křídel. Protějščí budova C, která se obrací do ulice Ke Skalce, stojí na místě původní vojenské, která však byla v tomto případě úplně odstraněna. Dvorní trakt této čtyřpodlažní novostavby je částečnou vestavbou do sedlové střešní konstrukce, která kryje trakt směřovaný do ulice, čímž se uvolnila plocha na jeho rovné střeše pro terasy do dvora. Fasádu výrazně člení různé povrchy i tvary oken. Jde o ryze administrativní křídlo s kanceláři a archívem. Z jihu na něj navazuje vjezd do dvora.

Zdařilá rekonstrukce od jihlavského architekta Jaroslava Huňáčka získala ocenění Stavba roku 2003 „*za příkladnou proměnu vysloužilých kasáren na správní centrum kraje se zřetelem na dobré výrazové propojení starých a nových částí.*“¹³³

City Park, Hradební 1, čp. 5440. 2007-2008.

Ladislav Kuba, Tomáš Pilař, projekt 2005-2007.¹³⁴

V letošním roce získala titul Stavba roku také další jihlavská budova – obchodní a zábavní centrum City Park,¹³⁵ které od počátku provázejí velmi živé diskuze jeho zastánců i odpůrců. Kritiku nejvíce provokovala velikost navržené stavby v souvislosti s umístěním na okraj historického centra.

City Park vznikl na místě bývalého továrního areálu. Víceúrovňová stavba je vsazena do strmého údolí Koželužského potoka, které lemuje jižní stranu centra. Z údolí vystupuje jako jednoduchá podélná horizontální hmota se čtveřicí věží. Z jižní strany ji vymezuje nově vybudovaná cyklostezka a biokoridor s mokřadem kolem upraveného koryta potoka. Potok překlenuje část se sklady a zázemím a na její střeše je vybudována vstupní terasa s lavičkami a travnatými plochami. Dispozičně je objekt řešen ve třech nadzemních a třech podzemních podlažích. V horních dvou patrech se nacházejí čtyři kinosály multikina se zázemím. Pod nimi je dvouúrovňová pasáž s komerčními prostory a s proskleným střešním světlíkem. Do spodních dvou podlaží architekti umístili parkoviště pro 850 aut.

Pohledově exponovaná střecha stavby je členěna obdobně jako dlouhá severní a jižní fasáda svislými pásy, které v ploše tvoří plastický reliéf ve střídání matného korodujícího plechu, lesklého skla a pororoštu s popínavou zelení. K pojetí fasád architekt Pilař uvedl: *„Je to přenesený čarový kód, který je běžně na zboží a který máme spojený s nakupováním.“*¹³⁶ V odpovědi na otázku, proč do řešení zakomponovali přirozeně stárnoucí materiál, architekt prozrazuje mimoto i důležitou ideu architektonického pojetí jejich díla: *„Stavba sice stojí v blízkosti městské památkové rezervace, ale nechtěli jsme ji nějak přizpůsobovat. Krájet ji falešnými fasádami na*

menší kusy. Je to jeden velký obchodní dům s pasáží. Prostě taková nákupní plechovka."¹³⁷

Nákupní plechovka, která koroduje a nechce si hrát na nic jiného, než čím opravdu je a čím i měla od počátku být. Totiž velkým domem obchodu a zábavy, který zkrátka nelze schovat. Alespoň ne úplně. A také jej nelze skrývat do kostýmu historie. Nakonec jeden velice nevydařený pokus o napodobení historické zástavby můžeme dodnes v Jihlavě spatřit uprostřed Masarykova náměstí. Kuba a Pilář se zadaného úkolu zhostili ve víře v pravdivost a podařilo se jim vytvořit architektonicky kvalitní a nápadité dílo, navíc obohacené o záslužné ekologické přínosy. I přesto ale stavba působí na svém místě přecpaně. Kvůli nedostatku plošné výměry nemůže disponovat ani pohodlným příjezdovým a pěším napojením, čímž vzniká nadměrná dopravní zátěž na přiléhajících hlavních městských tepnách Brněnské a Znojenské ulice.

9) Bydlení jako základní kámen v utváření městského celku – jeho hlavní trendy v Jihlavě ve 20. století

Osídlení Jihlavy se po několik staletí drželo v pevně vymezených hranicích hradebního opevnění. Po zrušení fortifikace město expandovalo jen velmi pozvolna, což v nemalé míře zapříčinilo populační stagnace. Teprve v poslední třetině 19. století se začala utvářet souvislejší zástavba městských nájemních domů a veřejných budov také v bezprostřední blízkosti proražených hradeb, v návaznosti na ulice vnitřního města na severním a západním okraji. Trendem bydlení byl tehdy byt v nájemním domě, popřípadě vila městského typu. Na sklonku století přišly na řadu první osvětlené regulační plány, podle kterých vznikly nové veřejné prostory na předměstí – Josefské náměstí nebo Smetanovy sady. Domy vytvářely souvislé ulice i širší třídy.

S počátkem 20. století se začala prosazovat touha po vlastním domě se zahradou. U majetnější vrstvy stoupal na popularitě typ anglické venkovské vily obklopené zahradou, střední vrstva se spokojila s řadovým domkem s malou zadní zahrádkou. Tehdy začíná do urbanismu Jihlavy vstupovat myšlenka zahradního města, která měla své vzory opět v Anglii a severní Evropě.¹³⁸ Město se začalo rozrůstat ve velmi řídké zástavbě dál od centra, nadále hlavně ve směru severním až západním.

V průběhu dvacátých a třicátých let počet obyvatel rapidně vzrostl, čímž se zvyšoval tlak na výstavbu nového bydlení. Nadále převládala tendence bydlení v zahradě, ale již většinou skromnějšího charakteru, tedy v řadových domcích nebo dvojdomcích. Pouze ojediněle vznikly také nájemní bytové domy. Iniciativu převzali

jednotliví stavební podnikatelé nebo i nově zakládané spolky, které v rámci snížení výrobních nákladů budovaly stejný typ domu ve větším počtu. V důsledku mělo toto úsilí o snížení cen nových domů a bytů kladný efekt ve smyslu úsporného zacházení s pozemky, čímž se v podstatě zvýšila hustota osídlení, a také jednotícího urbanistického konceptu jediného autora. V ohledu spolupráce družstva s architektem a budoucími majiteli bytů představuje povedený příklad kolonie domků v blízkosti Jiráskovy ulice od Jaroslava Dufky z roku 1924.

Princip růstu Jihlavy jako zahradního města a zároveň městotvorné zásady platné ve smyslu trvale udržitelného rozvoje zohlednil ve svém regulačním plánu také Bohuslav Fuchs. O budoucích koloniích nad ulicí U Koželuhů a na Královském kopečku nebo i plánovaného rozlehlého předměstí za městskými sady uvažoval v představě řadových rodinných domků s malými soukromými zahradami uvnitř uličního bloku. V případě prostoru dnešních Březinek navrhl zástavbu v blocích jasně vymezených čtvercovou sítí ulic, přičemž nechal v podélné ose ve středu okrsku procházet širokou ulici osazenou stromy s velkým náměstím a dvěma parčíky po jeho stranách v samém srdci celého okrsku. Pozoruhodná myšlenka Fuchsova nového předměstí však zůstala nenaplněna.

Po druhé světové válce přichází po půl století radikální zlom. Komunistický režim razil v první řadě myšlenku hromadné ekonomické výstavby bydlení. Ve způsobu utváření města sehrálo důležitou roli plnění snah o absolutní zprůmyslnění stavební výroby, k čemuž dopomohlo kvantitativní plánování a plnění celostátních stavebních úkolů. Na řadu přišla hromadná bytová výstavba. Vícebytové jednotky měly zpočátku až do sklonku šedesátých let nadále charakter městské blokové zástavby a svými ulicemi

navazovaly na stávající síť komunikací. V rámci větších celků bylo snahou vytvořit určité centrum veřejných staveb občanské vybavenosti, jehož hlavním bodem se stalo nákupní středisko. Tento program se úspěšně naplnil v případě *Jitřenky* u Hlavního nádraží a *Krystalu* U Hřbitova.

Od konce šedesátých let vstupuje do sídlištní výstavby nový princip – volná zástavba bodovými a řadovými domy v parkovém prostoru. Za tímto způsobem stála vysvětlitelná praktická opodstatnění. V první řadě to byly vlastnosti výhradně používaného typu TO6B, protože neumožňoval stavění rohových, čili blokových sekcí. Dalším faktorem, který sehrál významnou roli, se stalo zakládání sídlišť na dosud neosídleném kopcovitém terénu, který byl více či méně odtržen od stávající zástavby, a dále nedostatek financí na jinou úpravu okolí než jednoduché ponechání stávajícího travnatého porostu. V příkladech jihlavských sídlišť šedesátých, sedmdesátých a částečně i osmdesátých let se tak uskutečnila Le Corbusierova urbanistická myšlenka o patrových domech stojících ve volně plynoucím prostoru parků, kterou od třicátých let slavný architekt razil jako jediný způsob správného hromadného bydlení.¹³⁹ Le Corbusierova východiska sice opomíjela význam veřejného prostoru ulice a symbolický význam vlastnění půdy, což nakonec odpovídalo jeho politickému smýšlení, na druhou stranu je ale nutno ocenit dostatečnou hustotu osídlení, která tak neztrácela městský charakter. Navíc konkrétně v urbanistické koncepci nového předměstí Březinových sadů od Zdeňka Gryce hrála důležitou roli ušlechtilá myšlenka „*pedestrians first*“, kterou převzal z anglického prostředí, přičemž důraz kladl také na funkci veřejného prostoru náměstí s obchodním střediskem a blízkou poliklinikou. Dodnes si toto největší

jihlavské sídliště uchovalo svoji velkou míru nezávislosti na městském centru.

Na sklonku komunismu začíná do hromadné výstavby předměstí pronikat znovu oživený zájem o městský charakter panelových sídlišť. Nově zavedený typ B70, který byl hojně užíván například v Brně, umožňuje rohovou skladbu domů. Tvorba se ve větší míře soustřeďuje také na řadovou zástavbu typových rodinných domků s přidruženou zahradou. Výstavba nyní všeobecně znovu splňuje tradiční městotvorné urbanistické zásady.

Po roce 1989 nastává další radikální změna. Z hlediska sídelního řešení se stejně jako v jiných městech bohužel ke slovu dostalo i zrychlené rozpínání města do okolí v důsledku kolonií volně stojících rodinných domů a s tím spojený pokles hustoty osídlení, ačkoliv je nutné zdůraznit, že se tento trend v Jihlavě rozhodně nerozšířil tolik, jako jsme tomu svědky v okolí některých jiných českých měst. K vyjádření problému těchto satelitních předměstí si vypůjčím slova architekta Pavla Hniličky: *„Bydlení v rodinném domě je materiálně a energeticky bezesporu tou nejnáročnější formou bydlení. Čím větší je plocha města, tím větší jsou i jeho provozní náklady. Hustota osídlení mimo jiné vyjadřuje podíl těchto nákladů, který připadá na jednoho obyvatele.“*(...)*„Z toho nutně vyplývá, že je více ekologické bydlet v mnohopatrových výškových domech.“*¹⁴⁰ Dalším z mnoha negativních aspektů je absence tradičních městských veřejných prostor v těchto celcích, čímž není splněn jeden z významných požadavků na kvalitu bydlení v dané lokalitě a jedinec je zcela závislý na městském centru a většinou i na vlastním autě.

Kvalitativní průměr *„čím větší hustota osídlení, tím vyšší kvalita bydlení“*¹⁴¹ je paradoxně v přesném protikladu k tezí proklamujícím zahradní město z počátku 20. století. V tomto srovnání je ale stěžejní

především napojení jednotlivých domů na sídelní celek. Dřívější rodinné domy v Jihlavě spíše pozvolna zaplňovaly proluky stávajících měst a obcí, čímž se plně začlenily do svého okolí, na rozdíl od současných okrsků nesourodě přilepených na okraj města. Navíc tvrzení, že „*typus řadového zastavění, opakovaný v zahradních městech, patří mezi plošně velmi úsporné typy zástavby rodinnými domy*“¹⁴² potvrzuje, že ve zdravém urbanistickém konceptu města nemusí být zcela vyloučena přirozená touha mnohých lidí po bydlení v rodinném domě. Důležitá je však jejich kontextuálnost, vazba se stávajícím městem.

Neutěšený problém po stránce prostorné neúspornosti i architektonické rozplizlosti nadále představují také jednopodlažní „*krabice*“ - haly obchodních komplexů s rozlehlými parkovišti, které oblehly okolí města v průběhu posledních dvaceti let. Jejich slabá stránka spočívá, podobně jako u satelitních okrsků, ve zjevné preferenci automobilové dopravy.

V posledních deseti letech se vrací trend úspornějších vícebytových domů o čtyřech až pěti podlažích, které lemuje síť ulic a chodníků. Navzájem a ve spojení s předchozí výstavbou vytvářejí poměrně kompaktní urbanistický celek, nikoli však plnohodnotný co do vzniku nových veřejných prostor. Poslední dostavěný soubor domů „U Dubu“ od ateliéru Penta ovšem přinesl nadějný příklad prvního obytného celku za posledních dvacet let, kde jsou do přízemí jednotek zahrnuty prostory občanské vybavenosti, čili veřejné městské prostory. Určitou měrou se na celé této sympatické zkušenosti posledních let podepsal kromě skromnějších požadavků mnohých obyvatel také zodpovědnější přístup k územnímu plánování ze strany městského úřadu. Zároveň však jde nadále o skromnou paralelu ke stále vznikajícím satelitům rodinných domů na předměstí.

Na závěr si dovolím citaci malého návodu, který by se měl podle mého názoru co nejdříve dotknout i Jihlavy: „Snaha o menší spotřebu plochy při výstavbě obytných sídel neznamená útok na materiální výdobytky dnešní civilizace. Cílem je nalezení metodologie pro rozumnější využití půdy, se kterou nelze zacházet jako s bezedným zdrojem. Hranice současných měst by měly zůstat zachovány a udrženy. Další výstavba by neměla donekonečna pokračovat za jejich okraje, ale naopak směrem dovnitř; při vymezení a ochraně parkových ploch území nikoho, vyplňováním prázdných míst, přestavbami a zhušťováním. Postupným přetvářením předměstského prostoru na městský. Program výstavby měst musí probíhat na principu zhušťování a zintenzivňování.“¹⁴³

10) Závěr

Jihlava v průběhu posledních sta let prošla mohutnou proměnou, která je přirozeně patrná nejvíce na předměstí. Oproti stavu na konci 19. století se zvětšila její výměra zastavěné plochy více než dvacetinásobně.¹⁴⁴ Zástavba, která byla ještě na začátku 20. století jednoznačně vnímána jako předměstí, se dnes považuje za samozřejmou součást středu města. I vzdálenosti konkrétních lokalit se s ohledem na další vlny zrelativizovaly – co bylo dříve na odlehlém okraji, stojí dnes „*kousek od náměstí*“.

V první polovině 20. století hrálo ve vývoji jihlavské architektury významnou roli národnostní zastoupení Němců a Čechů, jenž se podepsalo na rozdělování zakázek i na výrazovém řešení staveb. Do roku 1918 se architektonický obraz odvíjí výrazně v závislosti na vídeňském, potažmo brněnském soudobém modelu. Staví se nadále městské obytné a veřejné domy v historizujících formách se vznešenými rondely. Velice záhy se ke slovu dostává secesní tvarosloví, které se mnohdy na jednom objektu prolíná s historizujícími prvky. Výhradními objednateli jsou Němci, kteří ve městě představují početní majoritu a drží se ve vedení všech důležitých úřadů. Uplatňují se převážně jihlavští projektanti, kteří často zároveň naplňují své stavební podnikatelské ambice. Nejzdařilejší se zdá být tvorba Arthura Corazzy, pro něhož Jihlava znamenala dvanáctiletou zastávku, kterou završil projektem městské spořitelny.

Ve dvacátých letech nastává stavební boom. Vyhlášením republiky Němci postupně ztrácejí svá privilegia a na řadu se dostává národnostní soupeření a do architektury nacionalistický podtext. Státem řízené stavební zakázky veřejných budov vesměs mají znaky kotěrovské moderny, moderního klasicismu a purismu. U rodinných vil německého obyvatelstva vyhrává architektura inspirovaná anglosaskou nebo německou lidovou architekturou. Setkáváme se s

příklady staveb několika českých i německých architektů z Prahy (Opřt, Roštík, Mezera, Foehr a Jaray). Zástupcem domácí produkce je Jaroslav Dufka, který navrhl Legiodům v duchu rondokubismu, jediný příklad „*národního slohu*“ ve městě.

Třicátá léta v Jihlavě charakterizuje převážně puristická architektura a od poloviny desetiletí se prosazuje také progresivní funkcionalismus, zejména na stavbách brněnských architektů Fuchse, Čermáka, Kopřivy a Rozehnal. Inspirace těmito stavbami je zjevná na několika stavbách od jihlavských autorů (August Třeček, Johann Schindler). Bohuslav Fuchs předkládá projekty na dokončení nemocnice a na prahu války dokončuje i generální regulační plán. Ve druhé světové válce se v jihlavské architektuře objevuje specifický fenomén německé nacistické architektury – *Heimatstil*. Jihlava se do konce války vyvíjí na urbanistických principech zahradního města.

Po válce přichází ke slovu postupné zprůmyslnění a typizace architektury. Poslední vzpomínku na předválečný funkcionalismus zastupuje Dům zdraví od Oldřicha Lisky. Důraz je kladen na hromadnou výstavbu obytných sídlišť a základní občanskou vybavenost. Nejdříve se staví nadále v cihle ve stylu socialistického realismu. V polovině šedesátých let ovšem již převládá panelová suchá montáž. Brzy nastupuje výhradní použití modulového typu TO6B, který přetrvává až do sklonku komunismu. Sídlištní výstavbu charakterizuje volná zástavba čtyřpodlažními až osmipodlažními domy v parkovém prostoru. Nejvydařenějším souborem zůstává sídliště Březinovy sady, do kterého architekt Gryc vnesl myšlenku „*pedestrians first*“. Z diktátu typizačních sborníků je vyňato pouze několik veřejných staveb, jako je Kulturní dům, TJ Spartak a zimní stadion. Až na výjimky zajišťují návrhy staveb pracovníci jihlavského Stavoprojektu. Ke konci osmdesátých let je patrná větší snaha po

individualizaci a vzniká několik ojedinělých příkladů panelové blokové zástavby v typu B70 či řadových domů s mezonety.

Pro první léta po Sametové revoluci je charakteristický obnovený zájem o opravy zanedbaných historických domů, zatímco nová výstavba se točí hlavně kolem staveb s komerčním využitím. Převládá hravá forma postmoderny. Brzy se obnovuje domácí soukromá klientela, která se soustředí na objednávky rodinných domů. Kolem roku 2000 sílí také poptávka po výstavbě cihlových vícebytových jednotek. Veřejné stavby dostávají neomodernistický výraz.

Neméně důležitým průvodním jevem novodobé jihlavské architektury je její nevyhnutelně úzká vazba na odkaz bohaté historie města. Jednotlivé epochy se s tímto specifikem místa vyrovnávaly rozdílnými způsoby a žádná se úplně nevyhnula určitým necitlivým zásahům. Například v roce 1935 prošel městskou radou radikální podnik firmy Baťa, která nechala zbourat renesanční měšťanský dům na Masarykově náměstí, aby jej posléze nahradila novým obchodním domem.

Výrazně necitlivé zacházení vůči historické zástavbě ovšem město zažívalo až v období od počátku šedesátých let do oficiálního vyhlášení Jihlavy za městskou památkovou rezervaci v roce 1982. Nejtristnějším příkladem pohrdání historickým dědictvím nadále zůstává brutální zásah do samotného srdce města, vybourání cenného souboru domů Kreclu na Masarykově náměstí. Tragičnost destrukce posléze zesílil fakt, že se na jeho místě podařilo tehdejšími zástupcům městského úřadu přes jasně negativní stanoviska památkářů i veřejnosti prosadit stavbu s banálními architektonickými kvalitami.

Plošně se největší zásah do struktury historického jádra udál na sklonku šedesátých let při stavbě spojovací části okružní komunikace V Důlkách, kde byla pro tento účel odstraněna mladší historická zástavba rodinných a městských domů. Oproti předchozímu činu lze ale tento zásah zčásti omluvit praktickým opodstatněním spojnice a také faktem, že nešlo o demolici památkově výrazně cenného souboru.

Polistopadová doba patrně přinesla svoji největší ránu památkové rezervaci teprve v nedávné době výstavbou předimenzované budovy City Parku v bezprostřední blízkosti středu města. Nemalá část veřejnosti před započítím projektu petičně i v médiích opakovaně kritizovala především přílišnou výšku návrhu, která zakryje panorama středověkých hradeb. Přes oprávněné argumenty stavba stojí na vytyčeném místě, a někoho tak možná napadne paralela okolností vzniku nového obchodního centra s nedalekým Priorem. A také se nabízí otázka: jaká budoucnost čeká obchodní dům Prior poté, co jeho nový konkurent vysál z náměstí jeho potencionální zákazníky do svých klimatizovaných útrob?

Na tuto i další otázky, které souvisejí se střetem zájmů udržet beze škod ojedinělé historické jádro a přitom vyhovět současným hmotným potřebám obyvatel, Jihlava bude muset opakovaně hledat správné odpovědi.

11) Poznámkový aparát

- 1) M. Baštová, *Jihlava – Stavebně historický průzkum zástavby 19. a*

zač. 20. století oblastí severozápadně hist. jádra města, Praha 1982.

- 2) Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008.
- 3) Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009.
- 4) Více k historii viz: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009. - Karel Křesadlo, *Města ČSSR – Jihlava*, Praha 1986. – Idem, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992. – Zdeněk Jaroš – Karel Křesadlo, *Jihlava, kulturně historický průvodce městem*, Jihlava 1996. – Zdeněk Jaroš – Přemysl Veverka, *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*, Žehlušice 2001.
- 5) Lukáš Fasora, Trendy hospodářského a sociálního vývoje, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 459-467.
- 6) Alois Šimka, *Sto let severozápadní dráhy*, Jihlava 1971, s. 13n. - Karel Křesadlo, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992, s. 116.
- 7) Původně vojenský špitál z konce 18. století byl roku 1802 přeměněn na nemocnici. Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2.díl (H-Kole), Praha 2000, s. 672.
- 8) Jiří Kroupa, Vzestup moderního města: od konce 18. století do poloviny 20. století, *Architektura*, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 593-617.
- 9) Jiří Kroupa stavbu přirovnává k pruským stavbám romantického historismu v uměřené podobě. Viz ibidem, s.602.
- 10) Ibidem, s. 603.
- 11) Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, II. svazek J/N, Praha 1999, s.68.
- 12) Zdeněk Jaroš – Renata Pisková – Vlastimil Svěrák, Rozvoj občanské společnosti 1848 – 1918, in: Eva Semotanová (red.), *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 8, Jihlava*, Praha 2000, nestr.

- 13) Karel Křesadlo, *Města ČSSR – Jihlava*, Praha 1986, s. 33.
- 14) Alois J. Pátek, *Jihlavský okres*, Brno 1901, s. 10.
- 15) Jan Štelzig, Demografický a politický vývoj jihlavského obyvatelstva mezi lety 1910 a 1921 na pozadí dvojího sčítání lidu, in: *Jihlavský archivní občasník*, svazek I/2003-2004, Jihlava 2005, s.127.
- 16) Tento statut si Jihlava udržela až do roku 1921.
- 17) Karel Křesadlo, Jihlava na prahu nové doby, in: *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992, s. 100-120.
- 18) Carl Bechmann – Theodor Strádal, *Skizze zur Lageplan – Offerte für die Stadt – Iglau*, Reichenberg 1896. SokA Jihlava, Sběrka map a plánů, inv.č. 1-14.
- 19) Viz Jiří Kroupa (pozn. 5), s.605.
- 20) Ibidem, s. 605.
- 21) Jindřich Vybíral, Charles F.A. Voysey's Forgotten Designs for Southern Moravia, *Umění* LIII, 2005, č. 2, s. 21-33.
- 22) Dcera Karla Löwa se provdala za lékaře Vítězslava Horna. Jejich syn se o matčině rodině a jejich sídle několikrát zmiňuje ve svých pamětech. Viz Vítězslav Horn, *Jak jsem přežil. Život českého lékaře*, Brno 2002, s. 12-17, 23, 35-37, 39. - Více o Karlu Löwovi také viz Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 462-463, 610.
- 23) Jiří Kroupa soudí, že autorem pošty mohl být Gustav Schütz. Otázka je velmi sporná vzhledem k chybějícím údajům o projektantovi v plánové dokumentaci. Viz Jiří Kroupa (pozn. 8), s.606-608.
- 24) Více o Corazzovi viz JL [Jana Laubová], Vlastní vila Arthura Corazzy, in: Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 63-65.
- 25) Jiří Kroupa (pozn. 8), s.608.

- 26) Více o Zeizingerovi viz JL [Jana Laubová], *Vlastní vila Vinzenze Zeizingera*, in: Jan Sedlák, *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 53-55.
- 27) Ibidem, s. 53-55.
- 28) JL [Jana Laubová], *Vlastní vila Arthura Corazzy* (pozn.24), s. 63-65.
- 29) Jiří Kroupa (pozn. 8), s.608-609.
- 30) K roku 1921 čítá Jihlava 28 179 obyvatel i s vojenskou posádkou. Češi zaujímají teprve 46%, Němci 50%, Židé 2%, ostatní 2%. SokA Jihlava, odd. Sčítání lidu 1850-1921, inv.č. 92-97.
- 31) Více k období 1918 – 1925 viz Alena Palánová, *Vznik Československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavska*, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XI*. 1998. Oddíl věd společenských, Jihlava 1999, s. 211-227. – Eadem, *Česko-německé vztahy na národně smíšeném území Jihlavska v letech 1919 - 1925*, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XII*. 2000. Oddíl věd společenských, Jihlava 2000, s. 117-145.
- 32) Župa ČsOL v Jihlavě, *Jednoty Českoslov. obce legionářské, Jihlavské listy XIX*, 1924, č.6, s.2.
- 33) Renata Pisková, *Z historie Československé obce legionářské na Jihlavsku*, in: *Českoslovenští legionáři 1914 – 1920. Rodáci a občané okresu Jihlava*, Jihlava 2001, s. 20-21.
- 34) JL [Jana Laubová], *Dům Bedřicha Zvacha*, in: Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 87-89.
- 35) JL [Jana Laubová], *Vily Bedřicha Klinenbergera a Rudolfa Poppera*, in: ibidem, s. 97-99.
- 36) Jiří Kroupa (pozn. 8), s. 612.
- 37) Ibidem, s. 612.

- 38) Rostislav Švácha, *Architektura dvacátých let v Čechách*, in: *Dějiny českého výtvarného umění IV/2 1890/1938*, Praha 1998, s. 19-21.
- 39) Jaroslav Dufka (nar. 1892 v Olešnici na Moravě) vytvořil pro Jihlavu mimo jiné i návrhy čtyř přízemních domů na Jiráskově ulici či vilu o dvou bytech v ulici Na Vyhlídce. Více o architektovi viz Ladislav Vilímek, *Župní legionářský dům v archivních dokumentech*, in: *Českoslovenští legionáři 1914 – 1920. Rodáci a občané okresu Jihlava*, Jihlava 2001, s. 37.
- 40) S návrhy školních staveb měl zkušenost už od roku 1912, kdy vyhrál konkurz na návrh chlapecké školy v Chotěboři. Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 459.
- 41) Ibidem, s. 277.
- 42) JL [Jana Laubová], *Vila Anny a Louise Seidnerových*, in: Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 90-93.
- 43) Vítězslav Horn, *Všeobecná nemocnice v Jihlavě*, in: *Jihlava, město a okolí*, Jihlava 1933, s. 30-32.
- 44) SokA Jihlava, *Berní správa, Domovní a činžovní daň*, Panenské předměstí čp. 1962, 1961.
- 45) Pavel Vlček (ed.) (pozn.40), s.72.
- 46) Alena Palánová, *Česko-německé vztahy* (pozn. 31), s. 139, 143-144.
- 47) V noci na 30. března 1939 vypálili příslušníci jihlavských SA a zfanatizovaná německá mládež synagogu. Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999, s. 87.
- 48) Odsun Němců se kompletně uskutečnil do konce roku 1946. První odsunové vlny v červnu 1945 proběhly za nelidských podmínek a vyžádaly si mnoho obětí. Viz Jarka Vitámvášová, *Odsun Němců z*

- Jihlavy, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 580-586.
- 49) O hospodářskou budoucnost Jihlavy, *Moravská Orlice* LXXVII, 1939, č. 161, 10.9., s. 8. MmB, inv.č. 224.786.
- 50) MmB, inv.č. 216.639- 216.643.
- 51) Das neue Sokolhaus in Iglau (Architekt Ing. Bohuslav Fuchs), *Forum* XVIII, 1938, č. 8, s. 49-51.
- 52) MmB, inv.č. 220.116 – 216.143, 226.287 – 226.292.
- 53) Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999, s.84.
- 54) Ibidem, s.84.
- 55) K okolnostem kolem výstavby sokolovny viz Pavel Brada, *110. výročí založení Sokola Jihlava. 1892 – 2002*, Jihlava 2002, s. 12-14.
- 56) MmB, inv.č. 220.852 – 220.856.
- 57) MmB, inv.č. 219.281, 219.282.
- 58) Obsáhlá korespondence B. Fuchse s MUDr. Hornem je uložena v pozůstalosti B. Fuchse v Muzeu města Brna. MmB, inv.č. 224.787.
- 59) MmB, inv.č. 219.251, 219.252.
- 60) Citováno z dopisu Bohuslava Fuchse. MmB, inv.č. 224.787.
- 61) MmB, inv.č. 219.236, 219.271.
- 62) MmB, inv.č. 219.257-8.
- 63) MmB, inv.č. 224.788.
- 64) MmB, inv.č. 219.259.
- 65) Jiří Karel – Jiří Vondrák, Jihlavská nemocnice. Stavební vývoj ve 20. století, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny* X, Jihlava 1996, s. 265-270.

- 66) Michal Kohout – Stephan Templ – Pavel Zatloukal (ed.), *Česká republika - architektura XX. století. Díl I. Morava a Slezsko*, Praha 2005, s. 246.
- 67) MmB, inv.č. 224.852.
- 68) Pavel Kypr, O regulační plán města Jihlavy, *Jihlavské listy* XL, 1937, č. 47, 18.9., s.6. MmB, inv.č. 224.786.
- 69) Jihlavský městský úřad architektovi za regulační plán přislíbil 41000 K, Fuchs se však nakonec musel spokojit se zálohou 20 000 K. MmB, inv.č. 224.852.
- 70) MmB, inv.č. 224.785.
- 71) MmB, inv.č. 220.095 – 220.103.
- 72) MmB, inv.č. 221.053 – 221.063.
- 73) MmB, inv.č. 224.852.
- 74) Korespondenci mezi městským úřadem a Fuchsem viz MmB, inv.č. 224.852.
- 75) MmB, inv.č. 224.851.
- 76) Mezera krátce před návrhem do Jihlavy uspěl také v soutěži na Památník odboje na pražském Žižkově. Viz Pavel Vlček (ed.) (pozn.40), s. 423.
- 77) Max Eisler, Wohnhaus in Iglau. Architekt Walter Sobotka, *Moderne Bauformen XXXI*, 1932, č.1, s. 18-28. – JL [Jana Laubová], Vila Otto Adama, in: Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 100-103. – Iris Meder, *Orffene Welten. Die Wiener Schule im Einfamilienhausbau 1910-1938* (dizertační práce), Institut für Kunstgeschichte der Universität, Stuttgart 2004, s. 185 - 187 (<http://elib.uni->

stuttgart.de/opus/volltexte/2005/2094/pdf/diss.pdf).

- 78) JL [Jana Laubová], Vila Anny a Vítězslava Hornových, in: Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008, s. 110-112.
- 79) Vítězslav Horn, *Jak jsem přežil. Život českého lékaře*, Brno 2002, s. 41-42.
- 80) MmB, inv.č. 213.747 – 213.762.
- 81) Josef Svatoň – Zdeňka Drlíková, *100 let psychiatrické léčebny v Jihlavě. 1902 – 2002*, Jihlava 2002, s. 12.
- 82) MmB, inv.č. 240.375, 240.376.
- 83) MmB, inv.č. 250.340, 250.344, 250.346.
- 84) SokA Jihlava, Berní správa, Domovní a činžovní daň, Brtnické předměstí. - MmB, inv.č. 272.180, 272.251.
- 85) O hospodářskou budoucnost Jihlavy, *Moravská Orlice* LXXVII, 1939, č. 161, 10.9., s. 8. MmB, inv.č. 224.786.
- 86) Více o odsunech, které jenom v samotném městě postihly okolo 16 000 Němců (z toho cca 4 000 uprchlíků) a skončily do konce roku 1946, viz Jarka Vitámvášová (pozn.48), s. 580-586.
- 87) Jiří Jelínek, Správa města a jeho územní vývoj v letech 1945 – 1989, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 640-643.
- 88) Jiří Jelínek, Stavební, hospodářský, kulturní a společenský rozvoj města, in: ibidem, s. 657-664.
- 89) Srovnej s rokem 1930, kdy statistiky uvádějí počet 31 028 obyvatel. Podrobně viz Jiří Jelínek, Správa města (pozn. 87), s. 638-639.
- 90) Ibidem, s. 638-639.
- 91) *40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989*, Jihlava 1989, nestr.
- 92) Teprve při schůzi rady MěNV v roce 1961 bylo zjištěno, že městská památková rezervace, která údajně měla být v Jihlavě vyhlášena od roku 1949 a se kterou závazně počítal asanační plán

z roku 1959, nebyla oficiálně nikdy vyhlášena. Viz Jiří Jelínek, Stavební, hospodářský, kulturní a společenský rozvoj města (pozn.88), s. 658 a 660.

- 93) *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970*, Jihlava 1970, s. 29.
- 94) Ibidem, s. 13.
- 95) Radomíra Sedláková, *SORELA. Česká architektura padesátých let* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 1994, s.17.
- 96) Miroslav Cajthaml, Kulturní dům ROH v Jihlavě, *Architektura ČSSR XXII*, 1963, č. 3, s. 149-157. - Lukáš Beran, *Architekt Vladimír Machonin* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2003, s. 16-19.
- 97) Radomíra Sedláková (pozn. 95), s. 52.
- 98) Věra Machoninová, manuskript, 2005, s. 8, 11-12. Převzato z: Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let*, Praha 2009, s. 42, 47.
- 99) Petr Vorlík, *Architektura v letech 1945-2009*, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 675-690.
- 100) *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970*, Jihlava 1970, s. 13-14.
- 101) Viz Petr Vorlík (pozn. 94), s. 682.
- 102) *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970*, Jihlava 1970, s. 14.
- 103) Ibidem, s. 14.
- 104) *40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989*, Jihlava 1989, nestr.
- 105) Petr Vorlík upozorňuje na výrazovou podobnost průčelí se zlínskou baťovskou architekturou. Viz Petr Vorlík (pozn. 99), s. 680.

- 106) Ibidem, s. 680.
- 107) Ibidem, s. 681.
- 108) Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999, s.101.
- 109) Viz Jiří Jelínek, Správa města (pozn. 87), s. 658.
- 110) Josef Pechar, *Československá architektura 1945-1977*, Praha 1979, s. 56,58.
- 111) Petr Vorlík shledává výrazné podobnosti tohoto jihlavského sídliště s brněnským významným souborem Lesná z let 1961-1970. Viz Petr Vorlík (pozn. 99), s. 683.
- 112) Anglicky „na prvním místě chodci“. H.M., Propojení ulic na jihlavských Brezinkách budí emoce, *Jihlavské listy* XVIII, 2007, č. 15, 10.4., s. 2.
- 113) Krátce předtím navrhl Ctibor Seliga spolu s Jiřím Herzánem jinou jihlavskou základní školu v dnešní Seifertově ulici, která vznikla v letech 1969-1972 v rámci sídliště Jihlava-jih.
- 114) Viz H.M. (pozn. 112), s. 2.
- 115) <http://www.brezinky.atlasweb.cz>, vyhledáno 11.11.2009.
- 116) *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970*, Jihlava 1970, s. 25.
- 117) StÚ Jihlava, archív ÚPA, inv.č. 1522/70.
- 118) Ibidem.
- 119) Pletařský závod v Jihlavě, *Architektura ČSR* XXXI, 1972, č. 7, s. 296-297. - Pletařský závod Modeta v Jihlavě, *Architektura ČSR* XXXVI, 1977, č. 2, s. 310-311.
- 120) StÚ, archív ÚPA, inv.č. 1999/87.
- 121) SokA Jihlava, fond Gryc, Zdeněk, Ing. arch., nezpracováno.
- 122) Ibidem.
- 123) StÚ, archív ÚPA, inv.č. 1181/83.
- 124) Sklepek v té době vyučoval na fakultě architektury

brněnského VUT a podle přímého svědectví jeho žáka Františka Lauba byl zadaným projektem kvůli omezujícím stavebním podmínkám silně rozčarován.

- 125) Antonínův Důl, Červený Kříž, Henčov, Heroltice, Horní Kosov, Hosov, Hruškové Dvory, Jihlava, Kosov, Pávov, Pístov, Popice, Sasov, Staré Hory, Vysoká a Sborná. - Jiří Jelínek, Po roce 1989, in: Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009, s. 669.
- 126) Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999, s.109-111.
- 127) K diskuzi o obnově panelových sídlišť přispívá tématické číslo časopisu *Era 21*, viz *Era 21. O architektuře víc! IX*, 2009, č.1.
- 128) <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=554&type=1>, vyhledáno 11.11. 2009.
- 129) <http://www.arch.cz/smedek/>, vyhledáno 14.11.2009.
- 130) Jan Konicar, Horácké divadlo Jihlava, ul. Komenského, in: Jan Konicar, *Architektura a stavebnictví ČR. Období 1989-1995. Současné trendy*, Jihlava 1995, s. 118-119. - Petr Kratochvíl, Horácké divadlo v Jihlavě, *Architekt XLII*, 1996, č. 3, s. 16-17.
- 131) MmB, inv.č. 224.851, 224.852.
- 132) O dlouhé tradici stavební firmy, která byla založena roku 1896 a má za sebou řadu realizovaných zakázek především v jihlavském okrese, viz Josef Podzimek a kol., *Pět generací stavařů. Život ve třech stoletích*, Praha 2006.
- 133) <http://www.bydleni.cz/clanek/Tituly-Stavba-roku-2003-udeleny>, vyhledáno 27.10. 2009.
- 134) Ladislav Kuba – Tomáš Pilař, City Park Jihlava, *Era 21. O architektuře víc! IX*, 2009, č.2, s. 32-35.
- 135) <http://www.earch.cz/clanek/4195-city-park-jihlava.aspx>, vyhledáno 12.11. 2009.
- 136) František Jirků, Jihlavský City Park je stavbou roku,

Třebíčský deník,

http://trebicky.denik.cz/zpravy_region/jihlavsky-city-park-je-stavbou-roku-20091005.html, vyhledáno 18.10. 2009.

- 137) Ibidem.
- 138) Jiří Kroupa (pozn. 8), s. 612-617.
- 139) Norbert Huse, [Le Corbusier](#), Olomouc 1995, s. 50-68.
- 140) Pavel [Hnilička](#), *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*, [Brno 2005, s. 47.](#)
- 141) Ibidem, s. 43.
- 142) Ibidem, s. 39.
- 143) Ibidem, s. 51.
- 144) Velký podíl na číselném údaji nese pozdější připojování okolních obcí k Jihlavě. Dnes zabírá zastavěná plocha málo přes 311 ha. Zdeněk Jaroš – Karel Křesadlo, *Jihlava, kulturně historický průvodce městem*, Jihlava 1996, s. 10.

12) Summary

Between 1900 and 1918, the architecture of Jihlava meant most of all historicism and Modern style. German citizens, as a majority of inhabitants, were the only clients. Arthur Corazza seems to be the most important architect, he made project for the Savings bank on the main square in pure forms of Modern style.

The orders for the Czech public buildings came after declaration of new Czech state in 1918. They were made mainly

in the style of Kotěra, the modern classicism and purism. The German people preferred residences inspired by English or German traditional architecture. We find a lot of buildings designed by the architects from Prague (Opelt, Roštlík, Mezera, Foehr and Jaray). Legionary house projected by Jaroslav Dufka, a vernacular builder, is one of the most important buildings. This house is the only example of rondokubism as a „*national czech style*” in Jihlava.

In the thirties, purism still dominated, but around 1935 it was already functionalism that influenced progressively the face of the town. The most important functionalist buildings grew up thanks to the projects of architects from Brno. The main protagonist of functionalism is Bohuslav Fuchs, who prepared the project for Sokol's house, also for a complete renovation of the hospital, even the regulation plan of Jihlava and many others. Unfortunately, a major part of his projects was never realized.

During the Second World War, a phenomenon of „*Heimatstil*”, which means a style of nacistic architecture in old-german regional forms, appeared at several buildings. Up to the end of war Jihlava was still developed according to the principle of „*town-in-garden*”.

After the coup d'etat in 1948, complete standardization and industrialization of architecture became to be the main objective. Only few public buildings were liberated from these rules (Community centre from Mr and Mrs Machonin, TJ Spartak sports centre and Horácký winter stadium). Large settlement units grew up, first time still in brick and in the style of socialist realism and after, from the sixties in panel prefabricated moduls. The biggest settlement of Jihlava – Březinovy sady- seems to be the best

panel set. Its architekt Zdeněk Gryc integrated the idea „pedestrians first“. These high panel houses are diffused in free garden area. Almost all of the socialistic production was planned in the national enterprise „*Stavoprojekt*“.

After „*Velvet revolution*“ in 1989, people were interested in reconstructing historical houses and creating family houses, companies let grow commercial buildings. The postmodernist visage dominated. The blocks of flats came again in fashion around the year 2000. The late public buildings keep neomodernist look.

13) Anotace

Autor: Jana Laubová

Katedra dějin umění, Filozofická fakulta, UP v Olomouci

Název: Architektura Jihlavy 1900 - 2009

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Počet znaků: 192 355

Počet příloh: 68

Počet titulů použité literatury: 80

Klíčová slova: architektura, urbanismus, výstavba, Jihlava, 20. století, architekti, stavitelé, stavebníci, projekty, předměstí, významné stavby, styly, sídliště, rodinné bydlení, památková rezervace, regulační plán.

Diplomová práce chronologicky popisuje stavební a urbanistický vývoj Jihlavy ve 20. století s přesahem do současnosti a zasazuje ho do historicko-spoločenských a hospodářských souvislostí. V dílčích časových periodách se podrobněji zabývá nejvýznamnějšími stavbami, které posléze zařazuje do širšího kontextu vývoje české a evropské architektury. V závěru jsou důležité objekty seřazeny do adresáře, který obsahuje i další stěžejní údaje o stavbě.

14) Prameny a literatura

Prameny a jejich zkratky:

Veškeré údaje o stavbách realizovaných do roku 1967 a plánovou dokumentaci do roku 1967 jsem, pokud není v poznámce uvedeno jinak, prověřila ve Stavebním archívu Státního okresního archívu v Jihlavě.

Veškeré údaje o stavbách realizovaných od roku 1967 a plánovou dokumentaci od roku 1967 jsem, pokud není v poznámce uvedeno

jinak, prozkoumala ve stavebním archívu Stavebního úřadu Magistrátu města Jihlavy.

Státní okresní archív v Jihlavě (SokA Jihlava) - Stavební archív (tříděno podle popisných čísel), Berní správa, Sbírka map a plánů.

Stavební úřad Magistrátu města Jihlavy (StÚ Jihlava), Územní plánový archív (ÚPA).

Muzeum města Brna (MmB) - Archív Oddělení dějin architektury a urbanismu.

Periodika: *Gemeinde Iglau*, *Jihlavské listy*, *Jihlavský kraj*, *Jihlavská župa*, *Mährische Grenzbote*, *Moravská Orlice*, *Zájmy venkova*, *Jiskra*. (Vše uloženo v SokA Jihlava.)

Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku, Praha 1924.

Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské, Praha 1935.

<http://www.monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>

<http://www.monumnet.npu.cz/chruzemi/hledani.php>

Literatura – abecední řazení:

Jan Bajer – Viktor Novák – Jiří Vobecký, *Povídání o tramvajích, trolejbusech a také autobusech v Jihlavě 1909 – 2009*, Ústí nad Labem 2009.

M. Baštová, *Jihlava – Stavebně historický průzkum zástavby 19. a zač. 20. století oblastí severozápadně hist. jádra města*, Praha 1982.

Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století*, Praha 1984.

Lukáš Beran, *Architekt Vladimír Machonin* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2003.

Pavel Brada, *110. výročí založení Sokola Jihlava 1892 – 2002*, Jihlava 2002.

Miroslav Cajthaml, Kulturní dům ROH v Jihlavě, *Architektura ČSSR* XXII, 1963, č. 3, s. 149-157.

Českoslovenští legionáři 1914 – 1920. Rodáci a občané okresu Jihlava, Jihlava 2001.

Das neue Sokolhaus in Iglau (Architekt Ing. Bohuslav Fuchs), *Forum* XVIII, 1938, č. 8, s. 49-51.

Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938, IV/1, IV/2, Praha 1998.

Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958, V. Praha 2005.

Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000, VI/1, VI/2. Praha 2007.

Max Eisler, Wohnhaus in Iglau. Architekt Walter Sobotka, *Moderne Bauformen* XXXI, 1932, č.1, s. 18-28.

A. Filip, Jihlavské modernizace. *Informační a odborně metodický bulletin*, Památkový ústav v Brně, 1991, s. 15-24.

Ladislav Foltyn, *Slovenská architektura a česká avantgarda 1918 – 1939*, Bratislava 1993.

Kenneth Frampton, *Moderní architektura. Kritické dějiny*, Praha 2004.

Zdeněk Gryc, Rekonstrukce sklípku v Jihlavě, *Československý architekt* XVI, 1970, č. 22, s. 3.

Pavel [Hnilička](#), *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*, [Brno 2005](#).

Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918 – 1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2004.

Vítězslav Horn, *Jak jsem přežil. Život českého lékaře*, Brno 2002.

Norbert Huse, [Le Corbusier](#), Olomouc 1995.

Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995.

Pavel Janák, *Sto let obytného domu nájemného v Praze, Styl XIII. (XVIII.)*, Praha 1933-1934.

Karel Janů, *Průmyslová výroba staveb. Budoucnost stavebnictví a architektury*, Praha 1985.

Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999.

Zdeněk Jaroš – Přemysl Veverka, *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*, Žehlušice 2001.

Zdeněk Jaroš – Karel Křesadlo, *Jihlava, kulturně historický průvodce městem*, Jihlava 1996.

Jihlava, město a okolí, Jihlava 1933.

Jihlavský archivní občasník, svazek I/2003-2004, Jihlava 2005.

Jiří Karel – Jiří Vondrák, *Jihlavská nemocnice. Stavební vývoj ve 20. století*, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny X*, 1996, Oddíl věd společenských, Jihlava 1996, s. 265-274.

Wilfried Koch, *Evropská architektura. Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 1998.

Jan Konicar, *Architektura a stavebnictví ČR. Období 1989-1995. Současné trendy*, Jihlava 1995.

Petr Kratochvíl, *Horácké divadlo v Jihlavě*, *Architekt XLII*, 1996, č. 3, s. 16-17.

Karel Křesadlo, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992.

Karel Křesadlo, *Města ČSSR – Jihlava*, Praha 1986.

Ladislav Kuba – Tomáš Pilař, *City Park Jihlava, Era 21. O architektuře víc! IX*, 2009, č.2, s. 32-35.

Petr Kubica, *Z historie jihlavských kin*, in: *Kinofikace Moravy*, Olomouc 2004, s. 56-71.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2.díl (H-Kole), Praha 2000, s. 672.

Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966.

Lenka Kudělková, *Architekt Miloslav Kopřiva (1894-1968)* (kat. výst.), Moravská galerie v Brně 1994.

Kateřina Lopatová, *Meziválečná architektura na Moravském Slovácku, Hodonín, Břeclav, Uherské Hradiště, Kyjov* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 1999.

Zdeněk Lukeš, *Splátka dluhu. Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 2002.

Věra Machoninová, manuskript, 2005.

Iris Meder, *Orffene Welten. Die Wiener Schule im Einfamilienhausbau 1910-1938* (dizertační práce), Institut für Kunstgeschichte der Universität, Stuttgart 2004.

Otakar Nový, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998.

Otakar Nový, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.

Alena Palánová, Česko-německé vztahy na národně smíšeném území Jihlavska v letech 1919 - 1925, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XII*, 2000, Oddíl věd společenských, Jihlava 2000, s. 117-131.

Alena Palánová, Česko-německé vztahy na národně smíšeném území Jihlavska v letech 1925 - 1938, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XIII*, 2002, Oddíl věd společenských, Jihlava 2002, s. 123 -145.

Alena Palánová, Vznik československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavska, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XI. 1998. Oddíl věd společenských*. Jihlava 1999, s.211-233.

Alois J. Pátek, *Jihlavský okres*, Brno 1901.

Josef Pechar, *Československá architektura 1945-1977*, Praha 1979.

Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901 – 1910. První absolventi české školy architektury v Brně*, Brno 2001.

Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009.

Pletařský závod Modeta v Jihlavě, *Architektura ČSR XXXVI*, 1977, č. 2, s. 310-311.

Pletařský závod v Jihlavě, *Architektura ČSR XXXI*, 1972, č. 7, s. 296-297.

Josef Podzimek a kol., *Pět generací stavařů. Život ve třech stoletích*, Praha 2006.

Zdeněk Rossmann, *Architekt Bohuslav Fuchs 1919 – 1929. Přehled architektonické tvorby za deset let*, Praha 1930.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, svazek J/N, Praha 1999.

Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008.

Jan Sedlák, *Ve znamení moderny. Architektura 20. století v Brně*, Brno 2004.

Radomíra Sedláková, *SORELA. Česká architektura padesátých let* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 1994.

Eva Semotanová (red.), *Historický atlas měst České republiky*, svazek č. 8, Jihlava, Praha 2000.

Stavoprojekt Brno 1948-1988. 40 let architektonické tvorby Stavoprojektu, Brno 1988.

Středoevropská architektura. Sborník příspěvků symposia, Zlín 1999.

Josef Svatoň – Zdeňka Drlíková, *100 let psychiatrické léčebny v Jihlavě. 1902 – 2002*, Jihlava 2002.

Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let*, Praha 2009.

Alois Šimka, *Sto let Severozápadní dráhy*, Jihlava 1971.

Vladimír Šlapeta, *Adolf Loos a česká architektura*, Praha 2000.

Vladimír Šlapeta (ed.), *Bedřich Rozehnal 1902 – 1984*, Brno 1993.

Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, Praha 1985.

Rostislav Švácha, *Otázka národa, stylu a modernismu*, *Umění* LII, 2004, č. 2, s.15-21.

Michael Třeštík (ed.), *Kdo je kdo. Architektura*, Praha 2003.

Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Jindřich Vybíral, *Jiný dům. Německá a rakouská architektura na Moravě a ve Slezsku v letech 1890 – 1938*, Praha 1993.

Jindřich Vybíral, *Lidové at/versus moderní v české architektuře po roce 1900*, *Dějiny a současnost XX*, 1998, č.2, s. 27-31.

Jindřich Vybíral, *Německá architektura v letech 1900 – 1918*, *Umění* LI, 2003, č. 4, s. 306-324.

Pavel Zatloukal (ed.) - Michal Kohout – Stephan Templ, *Česká republika - architektura XX. století. Díl I. Morava a Slezsko*, Praha 2005.

Pavel Zatloukal, *Počátky moderní architektury na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1981.

Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750 – 1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970, Jihlava 1970.

40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989, Jihlava 1989.

Literatura – chronologické řazení:

Alois J. Pátek, *Jihlavský okres*, Brno 1901.

Zdeněk Rossmann, *Architekt Bohuslav Fuchs 1919 – 1929. Přehled architektonické tvorby za deset let*, Praha 1930.

Max Eisler, Wohnhaus in Iglau. Architekt Walter Sobotka, *Moderne Bauformen* XXXI, 1932, č.1, s. 18-28.

Jihlava, město a okolí, Jihlava 1933.

Pavel Janák, Sto let obytného domu nájemného v Praze, *Styl* XIII. (XVIII.), Praha 1933-1934.

Das neue Sokolhaus in Iglau (Architekt Ing. Bohuslav Fuchs), *Forum* XVIII, 1938, č. 8, s. 49-51.

Miroslav Cajthaml, Kulturní dům ROH v Jihlavě, *Architektura ČSSR* XXII, 1963, č. 3, s. 149-157.

Zdeněk Kudělka, *Bohuslav Fuchs*, Praha 1966.

Zdeněk Gryc, Rekonstrukce sklípku v Jihlavě, *Československý architekt* XVI, 1970, č. 22, s. 3.

25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970, Jihlava 1970.

Alois Šimka, *Sto let Severozápadní dráhy*, Jihlava 1971.

Pletařský závod v Jihlavě, *Architektura ČSR* XXXI, 1972, č. 7, s. 296-297.

Pletařský závod Modeta v Jihlavě, *Architektura ČSR* XXXVI, 1977, č. 2, s. 310-311.

Josef Pechar, *Československá architektura 1945-1977*, Praha 1979.

Pavel Zatloukal, *Počátky moderní architektury na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 1981.

Otakar Nový, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.

M. Baštová, *Jihlava – Stavebně historický průzkum zástavby 19. a zač. 20. století oblastí severozápadně hist. jádra města*, Praha 1982.

Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století*, Praha 1984.

Karel Janů, *Průmyslová výroba staveb. Budoucnost stavebnictví a architektury*, Praha 1985.

Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, Praha 1985.

Karel Křesadlo, *Města ČSSR – Jihlava*, Praha 1986.

Stavoprojekt Brno 1948-1988. 40 let architektonické tvorby Stavoprojektu, Brno 1988.

40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989, Jihlava 1989.

A. Filip, Jihlavské modernizace. *Informační a odborně metodický bulletin*, Památkový ústav v Brně, 1991, s. 15-24.

Karel Křesadlo, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992.

Ladislav Foltyn, *Slovenská architektura a česká avantgarda 1918 – 1939*, Bratislava 1993.

Vladimír Šlapeta (ed.), *Bedřich Rozehnal 1902 – 1984*, Brno 1993.

Jindřich Vybíral, *Jiný dům. Německá a rakouská architektura na Moravě a ve Slezsku v letech 1890 – 1938*, Praha 1993.

Lenka Kudělková, *Architekt Miloslav Kopřiva (1894-1968)* (kat. výst.), Moravská galerie v Brně 1994.

Radomíra Sedláková, *SORELA. Česká architektura padesátých let* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 1994.

Iloš Crhonek, *Architekt Bohuslav Fuchs*, Brno 1995.

Norbert Huse, [Le Corbusier](#), Olomouc 1995.

Jan Konícar, *Architektura a stavebnictví ČR. Období 1989-1995. Současné trendy*, Jihlava 1995.

Zdeněk Jaroš – Karel Křesadlo, *Jihlava, kulturně historický průvodce městem*, Jihlava 1996.

Jiří Karel – Jiří Vondrák, Jihlavská nemocnice. Stavební vývoj ve 20. století, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny X*, 1996, Oddíl věd společenských, Jihlava 1996, s. 265-274.

Petr Kratochvíl, Horácké divadlo v Jihlavě, *Architekt XLII*, 1996, č. 3, s. 16-17.

Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938, IV/1, IV/2, Praha 1998.

Wilfried Koch, *Evropská architektura. Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 1998.

Otakar Nový, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998.

Jindřich Vybíral, Lidové at/versus moderní v české architektuře po roce 1900, *Dějiny a současnost XX*, 1998, č.2, s. 27-31.

Zdeněk Jaroš, *Jihlava v datech*, Jihlava 1999.

Kateřina Lopatová, *Meziválečná architektura na Moravském Slovácku, Hodonín, Břeclav, Uherské Hradiště, Kyjov* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 1999.

Alena Palánová, Vznik Československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavska, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XI*, 1998, oddíl věd společenských, Jihlava 1999, s.211-233.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska II*, svazek J/N, Praha 1999.

Středoevropská architektura. Sborník příspěvků sympozia, Zlín 1999.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2.díl (H-Kole), Praha 2000, s. 672.

Alena Palánová Česko-německé vztahy na národně smíšeném území Jihlavska v letech 1919 - 1925, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XII*, 2000, oddíl věd společenských, Jihlava 2000, s. 117-131.

Eva Semotanová (red.), *Historický atlas měst České republiky*, svazek č. 8, Jihlava, Praha 2000.

Vladimír Šlapeta, *Adolf Loos a česká architektura*, Praha 2000.

Českoslovenští legionáři 1914 - 1920. Rodáci a občané okresu Jihlava, Jihlava 2001.

Zdeněk Jaroš – Přemysl Veverka, *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*, Žehlušice 2001.

Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901 – 1910. První absolventi české školy architektury v Brně*, Brno 2001.

Pavel Brada, *110. výročí založení Sokola Jihlava 1892 – 2002*, Jihlava 2002.

Vítězslav Horn, *Jak jsem přežil. Život českého lékaře*, Brno 2002.

Zdeněk Lukeš, *Splátka dluhu. Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 2002.

Alena Palánová, Česko-německé vztahy na národně smíšeném území Jihlavska v letech 1925 – 1938, in: *Vlastivědný sborník Vysočiny XIII*, 2002, oddíl věd společenských, Jihlava 2002, s. 123 -145.

Josef Svatoň – Zdeňka Drlíková, *100 let psychiatrické léčebny v Jihlavě. 1902 – 2002*, Jihlava 2002.

Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750 – 1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

Lukáš Beran, *Architekt Vladimír Machonin* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2003.

Michael Třeštík (ed.), *Kdo je kdo. Architektura*, Praha 2003.

Jindřich Vybíral, Německá architektura v letech 1900 – 1918, *Umění* LI, 2003, č. 4, s. 306-324.

Kenneth Frampton, *Moderní architektura. Kritické dějiny*, Praha 2004.

Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918 – 1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2004.

Petr Kubica, Z historie jihlavských kin, in: *Kinofikace Moravy*, Olomouc 2004, s. 56-71.

Iris Meder, *Orffene Welten. Die Wiener Schule im Einfamilienhausbau 1910-1938* (dizertační práce), Institut für Kunstgeschichte der Universität, Stuttgart 2004.

Jan Sedlák, *Ve znamení moderny. Architektura 20. století v Brně*, Brno 2004.

Rostislav Švácha, *Otázka národa, stylu a modernismu*, *Umění* LII, 2004, č. 2, s.15-21.

Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958, V. Praha 2005.

Pavel [Hnilička](#), *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*, [Brno 2005](#).

Jihlavský archivní občasník, svazek I/2003-2004, Jihlava 2005.

Věra Machoninová, manuskript, 2005.

Pavel Zatloukal (ed.) - Michal Kohout – Stephan Templ, *Česká republika - architektura XX. století. Díl I. Morava a Slezsko*, Praha 2005.

Josef Podzimek a kol., *Pět generací stavařů. Život ve třech stoletích*, Praha 2006.

Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000, VI/1, VI/2. Praha 2007.

Jan Sedlák (ed.), *Slavné vily kraje Vysočina*, Praha 2008.

Jan Bajer – Viktor Novák – Jiří Vobecký, *Povídání o tramvajích, trolejbusích a také autobusech v Jihlavě 1909 – 2009*, Ústí nad Labem 2009.

Ladislav Kuba – Tomáš Pilař, *City Park Jihlava, Era 21. O architektuře víc! IX*, 2009, č.2, s. 32-35.

Renata Pisková (ed.), *Jihlava*, Praha 2009.

Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60.let*, Praha 2009.

15) Adresář staveb

Alšova 8, čp. 2560. Ing. Libersbach. Dům pro ČS státní dráhy, 1954-1956.

Benešova 23, čp. 1251. Richard Goldreich. Skladiště firmy bratří Goldreichů, 1922.

Bezručova 7, čp. 1580. Vinzenz Zeizinger. Nájemní dům, 1903-1904.

Brněnská 54, čp. 455. Zemský ústav choromyslných. – Vladimír Kožíšek, pavilony pro neklidné, kotelna, domek pro vrátného, 1932 – 1934. – Bohumil Šel, nemocniční pavilon, 1935. – Bedřich Rozehnal, hospodářský pavilon, 1938 – 1942.

Březinova 62, 62a, čp. 4690, 4420. Zdeněk Gryc, projekt 1968. Středisko obchodu a služeb a poliklinika, 1975-1988.

Březinovy sady 10, čp. 4372. Jaroslav Huňáček. ZOO Jihlava – Africká vesnice, 2002-2004; vstupní objekt, 2004-2006.

Březinovy sady 12, čp. 2376. Franz G. Winter. Domov mládeže – Hitlerjugendheim, 1940 – 1941.

Dělnická 1, čp. 320. Josef Roučka. Obytný dům Wilhelma Budischowského, 1909.

Demlova 32, čp. 4178. Ctibor Seliga. Základní devítiletá škola Semilucká, 1973-1977.

Erbenova 37, čp. 2834. Zdeněk Petrů. Mateřská škola s jeslemi, 1965.

Evžena Rošického 2, čp. 2591. Jan Řídký. Střední jedenáctiletá škola, 1956-1958.

Evžena Rošického 6, čp. 2684. Jan Řídký, projekt 1959. Tělocvična s bazénem TJ Spartak, 1960-1965.

Fibichova 2, čp. 940. Emanuel Lang, projekt 1924. (1932 přestavěl pro H. Seidnera Heinrich Koutny) Vila Richarda Inderky, 1925.

Fibichova 20, 22, čp. 903, 902. Richard Goldreich. Vily Bedřicha Klinenbergera a Rudolfa Poppera, 1929.

Fritzova 22, čp. 1514. Jaroslav Dufka. Obytný dům manželů Dufkových, 1922.

Havlíčková 12, čp. 4797. Ladislav Bartoš, Ivelin Canov. Prodejna Billa 1998-1999.

Havlíčková 13, čp. 4821. Vladimír Gleich, Ivan Malý. Obchodní centrum Delvita, 1997-2002.

Havlíčková 58, čp. 206. Ernst Epstein. Obuvnická továrna M. Altstadta, 1912.

Havlíčková 60, čp. 219. (?). Městská elektrárna, 1907-1908.

Havlíčková 71, čp. 234. Jaroslav Oplt. Školní budova České školy národní, 1924 – 1925.

Havlíčková 106, čp. 2314 František Brázda ml. Nájemní domy Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Rantířov, 1939 – 1940.

Havlíčková 122, čp. 2408. Miloslav Kopřiva. Hlavní vlakové nádraží, 1932.

Havlíčková 124, čp. 2408. Miloslav Kopřiva. Poštovní úřad, 1931 – 1932.

Hradební 1, čp. 5440. Ladislav Kuba, Tomáš Pilař, projekt 2005-2007. City Park, 2007-2008.

Hruškové Dvory 46, čp. 46. Karel Hlávka. Rodinný dům pro manžele Papouškovi, 1977.

Husova 1, čp. 1328. Vincenz Zeizinger. Grandhotel, 1904-1906.

Jana Masaryka 4, čp. 1668. Ladislav Novotný. Vila Marie Karas, 1902.

Jana Masaryka 20, čp. 1595. Clemens M. Kattner. Kino Reform (dnes kino Dukla), 1914 – 1915.

Jiráskova 7, čp. 2106. Arthur Corazza. Vila Arthura Corazzy, 1912.

Jiráskova 8, čp. 1693. František Hadač. Autobusové nádraží, 1960-1967.

Jiráskova 10, 12, čp. 1555, 1554. Franz Biedermann. Nájemní domy Franze Biedermanna a manželů Palmeových, 1929.

Jiráskova 13, čp. 2111. Bratři Petrášové. Rodinný dům bytového družstva pro Rantířov, 1924.

Jiráskova 16, čp. 1552. Ervín Glaser. Vila Fritze Neumanna, 1929 – 1930.

Jiráskova 32, čp. 3960. Zdeněk Baueršima. Budova Průmyslových staveb Jihlava, 1970-1972.

Jiráskova 45, čp.2173. August Třeček. Rodinný dům Jana Hortenského, 1933.

Jiráskova 49, čp. 2174. Bohuslav Fuchs. Vila manželů Boudových, 1935.

Jiráskova 65, čp. 2175. Bohumír Čermák. Vila MUDr. Vítězslava a Anny Hornových, 1931–1932.

Jiráskova 69, čp. 2603. František Šmédek. Fotbalový stadion FC Vysočina, 2005–2009.

Kollárova 17, čp. 2762. Zdeněk Gryc. Obchodní centrum s prodejnou a restaurací „Jitřenka“, 1967.

Kollárova 33, čp. 2713. Ing. Fiala. Základní devítiletá škola, 1959–1963.

Komenského 2, čp. 1337. Arthur Corazza (?). Pošta, 1910–1912.

Komenského 22, čp. 1359. Tomáš Brix, Václav Králíček, Vladimír Krátký, Miroslav Melena, projekt 1991. Horácké divadlo, 1992–1995.

Komenského 33, čp. 1603. Antonín Pisinger. Kavárna Slavie, 1938.

Křížová 1, čp. 1338. Arthur Corazza. Spořitelna, 1912–1913.

Křížová 12, čp. 118. Karl Wagner. Kaple sv. Karla Boromejského, 1903–1904.

Legionářů 3, čp. 1572. Kajetán Malnati. Dívčí měšťanská škola, 1908.

Legionářů 7, čp. 1570. Ignaz Lang. Vlastní nájemní dům, 1909.

Legionářů 8, čp. 1579. Josef Kubička. Vlastní nájemní dům, 1910.

Legionářů 9, čp. 1470. Všeobecná nemocnice v Jihlavě. - Hugo Skalda, chirurgický a infekční pavilon s kaplí, 1901. - Karel Roštík (interiér Bohumír Čermák), projekt 1925, chirurgický pavilon, 1926 – 1928. - Bohuslav Fuchs, hospodářský pavilon, 1936.

Legionářů 11, čp. 1469. Vincenz Zeizinger. Vila Arhona Grünfelda, 1910.

Legionářů 15, čp. 1471. Jaroslav Dufka. Župní legionářský dům, 1923–1924.

Legionářů 24, čp. 1460. Adolf Foehr. Vila Louise Seidnera, 1925–1926.

Lidická kolonie, Brtnické předměstí. Otto Scholss, František Kalivoda 1939 – 1941.

Mahlerova 5, čp. 1957. Vladimír Bolech. Nájemní dům státní tabákové továrny, 1927 – 1929.

Malátova 4, 6, 8, čp. 1958, 1959, 1960. Vladimír Bolech. Nájemní domy státní tabákové továrny, 1927 – 1929.

Malátova 7, čp. 1952. František Brázda. Nájemní domy Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Rantířov, 1931 – 1932.

Masarykovo náměstí 1, 2, čp. 97, 96. Jaroslav Huňáček. Rekonstrukce radnice, 2004–2006.

Masarykovo náměstí 3, čp. 95. Zdeněk Gryc. Restaurace „*Sklípek*“ – rekonstrukce, 1968-1970.

Masarykovo náměstí 64, čp. 110. Osvald Polívka. Úpravy bývalého jezuitského konventu, 1929-1930.

Masarykovo náměstí 68, čp. 4333. Zdeněk Sklepek, projekt 1977. Obchodní dům Prior, 1978-1983.

Na Dolech 6, čp. 4072. Vojtěch Šplháček, Eva Bánovská. Pletařský závod Modeta, 1970-1977.

Na Vyhlídce 5, čp. 257. Jaroslav Dufka. Vila firmy Rudolfa Schmidta, 1921.

Na Vyhlídce 11, 13, čp. 2520. Ing. Vokřínek. Dům Moravských kováren Jihlava, 1954-1955.

Na Vyhlídce 14, čp. 2325. František Brázda. Nájemní domy Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Rantířov, 1930-1931.

Nad Plovárnou 5, čp. 4494. Jana Fousková. Základní devítiletá škola, 1985-1987.

Okružní 2, čp. 4628. Jana Fousková, projekt 1981. Sportovní hala TJ Modeta, 1982-1989.

Okružní 7, čp. 4184. Zdeněk Baueršíma. Hotel Jihlava, 1979-1981.

Palackého 46, čp. 1606. Louis Glaser, P1913. Rakousko-uherská banka, 1913-1914.

Palackého 53, čp. 1660. Karel Jaray, Rudolf Hildebrand, Endler. Česká eskomptní banka a úvěrový ústav, 1926-1927.

Peckova 3, čp. 3215. Johann Schindler. Vila dr. Karla Kadlece, 1927 – 1928.

Pod Rozhlednou 19, čp. 3415. Ignaz Lang. Vila Karola, 1906.

Pražská 35, čp. 1425. Johann Theimer. Skladiště a správní budova německého zemědělského a výrobního družstva, 1927.

Seifertova 5, 1426. Ctibor Seliga, Jiří Herzán. Základní devítiletá škola Leninova, 1968-1970.

Smrčenská 80, čp. 4029. Milan Blahut, Pavel Fousek. Krematorium, 1970-1976.

Smrčenská 111, Jihlava - Lesnov, čp. 3421. Vincenz Zeizinger. Vila Albine a Vinzenze Zeizingerových, 1910.

Sokolovská 27, čp. 3007. Rudolf Janko. Mlýnská a obytná budova manželů Nekolových, 1934.

Sokolovská 47, čp. 3012. Wilhelm Korntner. Hostinec manželů Toscherových, 1933.

Srázná 17, čp. 1391. Arthur Corazza. Továrna a obytný dům Richarda Weissensteina, 1909-1910.

Srázná 40, čp. 167. Arthur Corazza. Továrna Aloise Neumanna, 1912.

Stavbařů 41, čp. 4334. Marta Příbová. Mateřská škola. 1985.

Štefánikovo náměstí 5, 6, čp. 1962, 1961 Vladimír Bolech. Nájemní domy státní tabákové továrny, 1929 – 1930.

Štefánkovo náměstí 9, čp. 1953. František Brázda. Nájemní domy Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Rantířov, 1931 – 1932.

Telečská 34, čp. 1727. Konrad Weigner. Vila Maxe Kohnsteina, 1928.

Telečská 36, čp. 1726. Konrad Weigner. Vila Konrada Weignera, 1928.

Tolstého 10, čp. 1454. Josef Kubička. Nájemní dům Karla Bondiho, 1911.

Tolstého 2, čp. 1455. Věra Machoninová, Vladimír Machonin, projekt 1957. Dům kultury a techniky ROH, 1957-1961.

Tolstého 13, čp. 1567. Rudolf Eisler. Nájemní dům manželů Suchých a Streitových, 1939.

Tolstého 15, čp. 1914. Zdeněk Gryc, Sekretariát OV KSČ, 1969-1972. - Zdeněk Baueršíma, Dům politické výchovy, 1983-1985.

Tolstého 16, čp. 1556. Friedrich Geilhofer. Justiční palác, 1901-1905.

Tolstého 23, čp. 1566. Vladimír Háva, dostavba Jan Řídký. Horácký zimní stadion, 1955-1956, dostavba 1966-1968.

Tyršova 12, čp. 1565. Bohuslav Fuchs. Sokolovna s tělocvičnou a kinem, 1934 – 1935.

U Dlouhé stěny 34, čp. 683. Johann Schindler. Rodinný dům manželů Pollakových, 1934.

Ve Vilách 14, čp. 431. Jan Aulík. Rodinný dům pro manžele Vaculíkovi, 1998-1999.

Věžní 26, 28, čp. 4471, 4284. Zdeněk Baueršíma. Internát Pozemních staveb Jihlava, 1983-1986.

Vrchlického 10, čp. 2079. Walther Sobotka. Dům Otto Adama, 1931 – 1932.

Vrchlického 12, čp. 2078. Walther Sobotka. Vila Otto Adama, 1929-1930.

Vrchlického 27, čp. 1973. Arthur Corazza. Nájemní dům Edmunda Hosse, 1909.

Vrchlického 46, čp. 2627. (?). Okresní národní výbor ministerstva vnitra. 1956-1960.

Vrchlického 57, čp. 2497. Oldřich Liska, projekt 1948. Oblastní zdravotní středisko, 1949-1955. - Karel Ossendorf. Infekční pavilon, 1960-1967.

Vrchlického 59, čp. 4630. Jaromír Homolka, projekt 1997. Dostavba nemocnice Jihlava, 1998-2000.

Za Prachárnou 1, 1a, čp. 4865, 4501. Jana Fousková. Dům pečovatelské služby, 1987.

Žižkova 50, 52, čp. 2047, 2048. Alois Mezera. Masarykovy jubilejní školy, 1929-1931.

Žižkova 57, čp. 1882. Jaroslav Huňáček. Sídlo úřadu pro Kraj Vysočina, 2000-2002.

Žižkova 58, čp. 1347. Jiří Herzán. Státní žakovský domov. 1956-1959.

Žižkova 89, čp. 1872. Zdeněk Petrů. Obchodní středisko s restaurací „Krystal“, 1965-1968.

16) Seznam příloh

1. Mapa Jihlavy, 2006. Nakladatelství Otava, Jihlava 2006.
2. Mapa Jihlavy, 1913. SokA Jihlava, Sbírka map a plánů, inv.č. 1-81.
3. Letecký snímek Jihlavy, 1948. Foto: *Historický atlas měst České Republiky, svazek č. 8, Jihlava*, Praha 2000, nestr.
4. Grandhotel, Husova 1, pohled ze severovýchodu, Vincenz Zeizinger, 1904-1905. Foto: Jana Laubová.
5. Vila manželů Zeizingerových, Smrčenská 111, pohled ze západu, Vincenz Zeizinger, 1910. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 3421).
6. Návrh vily manželů Zeizingerových, pohled z jihu, Vincenz Zeizinger, 1910. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 3421).
7. Spořitelna, Křížová 1, pohled z jihu, Arthur Corazza, 1912-1913. Stav v roce 1933. Foto: *Jihlava, město a okolí*, Jihlava 1933.
8. Spořitelna, Křížová 1, pohled z jihu, Arthur Corazza, 1912-1913. Stav v roce 2005. Foto: Jana Laubová.
9. Vila Artura Corazzy, Jiráskova 7, pohledy z jihu a jihovýchodu, Arthur Corazza, 1912. Foto: Jana Laubová.
10. Návrh Rakousko-uherské banky, Palackého 46, pohled z jihu, Louis Glaser, 1913-1914. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 1606).
11. Župní legionářský dům, Legionářů 15, pohled z jihovýchodu, Jaroslav Dufka, 1923-1924. Foto: Jana Laubová.
12. Návrh Župního legionářského domu, půdorys, III. patro. SokA Jihlava, Stavební archív (čp. 1471).
13. Župní legionářský dům, Legionářů 15, detail průčelí a pohled ze západu, Jaroslav Dufka, 1923-1924. Foto: Jana Laubová.

14. Školní budova České školy národní, Havlíčkova 71, jižní průčelí, Jaroslav Oplt, 1924 – 1925. Foto: Jana Laubová.
15. Totéž, interiér. MmB, inv.č. 227.894.
16. Česká eskomptní banka a úvěrový ústav, Palackého 53, pohled z východu, Karl Járay - Rudolf Hildebrand - Endler, 1926-1927. Foto: Jana Laubová.
17. Chirurgický pavilon, Legionářů 9, pohled ze severovýchodu, Karel Roštík, 1926 – 1928. Foto: *Jihlava, město a okolí*, Jihlava 1933.
18. Návrh chirurgického pavilonu, půdorys, III.patro, Karel Roštík, 1926. SokA Jihlava - Stavební archív (čp.1470).
19. Vila Louise Seidnera, Legionářů 24, pohled z východu, Adolf Foehr, 1926. Foto: Jana Laubová.
20. Návrh vily Louise Seidnera, pohled ze západu, Adolf Foehr, 1926. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 1460).
21. Nájemní domy státní tabákové továrny, Štefánikovo nám. 5, 6, pohled z jihozápadu, Vladimír Bolech, 1927 – 1930. Foto: Jana Laubová.
22. Sokolovna, Tyršova 12, pohled ze severozápadu, Bohuslav Fuchs, 1935-1936. Foto: Jana Laubová.
23. Realizovaný návrh sokolovny, pohled ze severovýchodu, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.143.
24. Totéž, půdorys přízemí, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.134.
25. Nerealizovaný návrh sokolovny, pohled ze západu, Bohuslav Fuchs, 1930. MmB, inv.č. 220.124.
26. Dům manželů Boudových, Jiráskova 49, pohled z jihu, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.856
27. Návrh domu manželů Boudových, půdorys, I. Patro, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.853.
28. Návrh hospodářského pavilonu okresní nemocnice, Legionářů 9, pohledy ze západu a východu, Bohuslav Fuchs, 1936. MmB, inv.č. 219.281.
29. Totéž, pohledy ze severu a jihu. MmB, inv.č. 219.282.
30. Hospodářský pavilon okresní nemocnice, Legionářů 9, pohledy z jihovýchodu a severu, Bohuslav Fuchs, 1936. Foto: Jana Laubová
31. Nerealizovaný návrh dostavby nemocničního areálu, Bohuslav Fuchs, 1939. MmB, inv.č. 219.252.
32. Nerealizovaný návrh prosektury, východní a západní pohled, Bohuslav Fuchs, 1936. MmB, inv.č. 219.271.
33. Nerealizovaný návrh kina Metro, pohled z východu, interiér, Bohuslav Fuchs, 1938. MmB, inv.č. 220.103, 220.102.

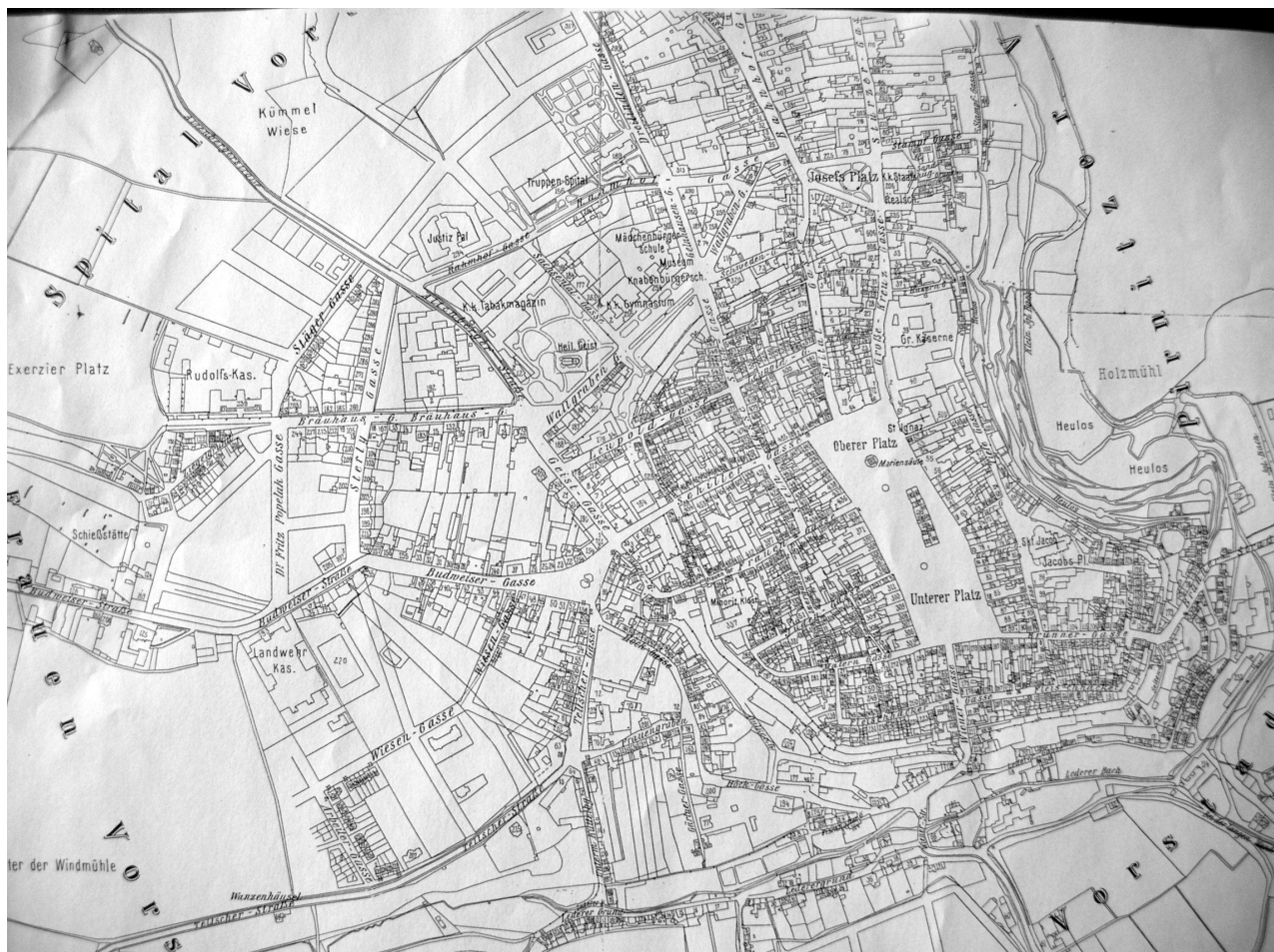
34. Generální regulační plán pro Jihlavu, Bohuslav Fuchs, 1937. SokA Jihlava, Sběrka map a plánů, inv.č.1-39.
35. Nerealizovaný návrh Obchodní akademie a státního koedukačního učitelského ústavu, pohled z jihu, Bohuslav Fuchs, 1938. MmB, inv.č. 221.064.
36. Masarykovy jubilejní školy, Žižkova 50, 52, pohled z jihozápadu a severovýchodu, Alois Mezera, 1929-1931. Foto: *Jihlava, město a okolí*, Jihlava 1933.
37. Vila Otto Adama, Vrchlického 12, pohled z jihu, Walther Sobotka, 1929-1930. Foto: Jana Laubová.
38. Návrh vily Otto Adama, půdorys přízemí, Walther Sobotka, 1929. SokA Jihlava, Stavební archiv (čp. 2078).
39. Vila Vítězslava a Anny Hornových, Jiráskova 65, východní průčelí, interiér, Bohumír Čermák, 1931-1932. MmB, inv.č. inv.č. 220.856.
40. Poštovní úřad, Havlíčkova 124, pohled z jihovýchodu, Miloslav Kopřiva, 1931-1933. MmB, inv.č. 215.408.
41. Plán hospodářského pavilonu Zemského ústavu choromyslných, pohled ze západu, půdorys přízemí, Bedřich Rozehnal, 1938-1942. MmB, inv.č. 213.747, 213.750.
42. Situace, Lidická kolonie, František Kalivoda, 1941. MmB, inv.č. 272.180.
43. Lidická kolonie, stav z roku 2009, Otto Scholss, 1939. Foto: Jana Laubová.
44. Plán užitkové plochy, Emil Leo, 1940. SokA Jihlava - Sběrka map a plánů, inv.č. 1-68.
45. Jugendherberge, Březinovy sady 12, severní hlavní průčelí, pohled z jihozápadu, Franz G. Winter, 1940-1941. Foto: Jana Laubová.
46. Oblastní zdravotní středisko, Vrchlického 57, severní průčelí, Oldřich Liska, 1949-1955. Foto: Jana Laubová.
47. Návrh Oblastního zdravotního střediska, půdorys, přízemí, Oldřich Liska, 1948. SokA Jihlava, Stavební archiv (čp. 2497).
48. Dům kultury a techniky ROH, Tolstého 2, východní průčelí, vstupní hala, Věra Machoninová - Vladimír Machonin, 1957-1961. Foto: Jana Laubová.
49. Totéž, pohled z jihovýchodu. Foto: Jana Laubová.
50. Návrh Domu kultury a techniky ROH, půdorys přízemí, Věra Machoninová - Vladimír Machonin, 1957. SokA Jihlava, Stavební archiv (čp. 1455).
51. Návrh tělocvičny s bazénem TJ Spartak, pohled z východu, Jan Řídký, 1959. SokA Jihlava - Stavební archiv (čp.2684).

52. Tělocvična s bazénem TJ Spartak, E. Rošického 6, pohled z jihozápadu, 1960-1965. Foto: J. Černo.
53. Horácký zimní stadion, Tostého 23, pohled ze severu, Vladimír Háva, 1955-1956 – Jan Řídký, 1966-1968. Foto: Jana Laubová.
54. Sekretariát OV KSČ, Tolstého 15, pohled ze severovýchodu, Zdeněk Gryc, 1969-1972. SokA Jihlava, fond Gryc, Zdeněk, Ing. arch., nezpracováno.
55. Totéž, stav z roku 2009. Foto: Jana Laubová.
56. Krematorium, Smrčenská 80, průčelí hlavní budovy, Milan Blahut - Pavel Fousek, 1970-1976. Foto: Jana Laubová.
57. Návrh krematoria, průčelí hlavní budovy, Milan Blahut - Pavel Fousek, 1970. StÚ Jihlava, ÚPA 1432/50.
58. Pletářský závod Modeta, Na Dolech 6, pohled z jihu, Vojtěch Šplháček, Eva Bánovská, 1970-1977. Foto: Jana Laubová.
59. Urbanistická studie sídliště Brezinovy sady, Zdeněk Gryc, 1966. Foto: *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970*, Jihlava 1970, s. 24.
60. Středisko obchodu a služeb a poliklinika, Brezinova 62, 62a, pohled z východu, Zdeněk Gryc, 1975-1988. Foto: Jana Laubová.
61. Poliklinika, Brezinova 62a, pohled ze severovýchodu, Zdeněk Gryc, 1975-1988. Foto: Jana Laubová
62. Návrh obchodního domu Prior, Masarykovo náměstí 68, Zdeněk Sklepek, 1977. StÚ Jihlava, ÚPA 4333/20-43.
63. Územní plán Jihlavy, Jiří Jirmus, 1989. Foto: *40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989*, Jihlava 1989, nestr.
64. Horácké divadlo, Komenského 22, pohled ze severozápadu, 1992-1995. Foto: Jana Laubová.
65. Studie hlavního průčelí Horáckého divadla, Tomáš Brix - Václav Králíček - Vladimír Krátký, 1993. StÚ Jihlava, ÚPA 245/12-84.
66. Dostavba nemocnice Jihlava, Vrchlického 59, pohled ze severovýchodu a severozápadu, Jaromír Homolka, 1998-2000. Foto: Jana Laubová.
67. Sídlo úřadu pro Kraj Vysočina, Žižkova 57, pohled z jihu, Jaroslav Huňáček, 2000-2002. Foto: Jana Laubová.
68. City Park, Hradební 1, pohled z jihu, Ladislav Kuba - Tomáš Pilař, 2007-2008. Foto: Jana Laubová.

17) Přílohy

1) Mapa Jihlavy, 2006. Nakladatelství Otava, Jihlava 2006.

2) Mapa Jihlavy, 1913. Soka Jihlava - Sbírka map a plánů, inv.č. 1-81.

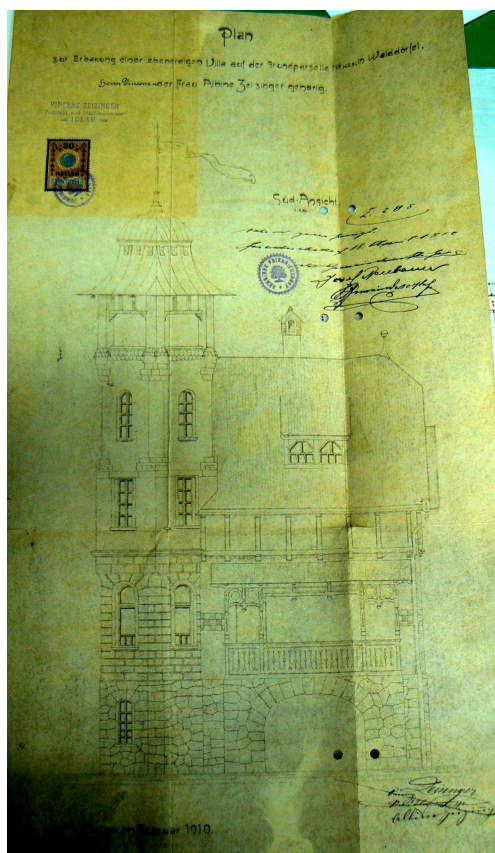
3) Letecký snímek Jihlavy, 1948. Foto: *Historický atlas měst České Republiky, svazek č. 8, Jihlava*, Praha 2000, nestr.

4) Grandhotel, Husova 1, pohled ze severovýchodu, Vincenz Zeizinger, 1904-1905. Foto: Jana Laubová.

5) Vila manželů Zeizingerových, Smrčenská 111, pohled ze západu, Vincenz Zeizinger, 1910. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 3421).

6) Návrh vily manželů Zeizingerových, pohled z jihu, Vincenz Zeizinger, 1910. Soka Jihlava - Stavební archív (čp. 3421).

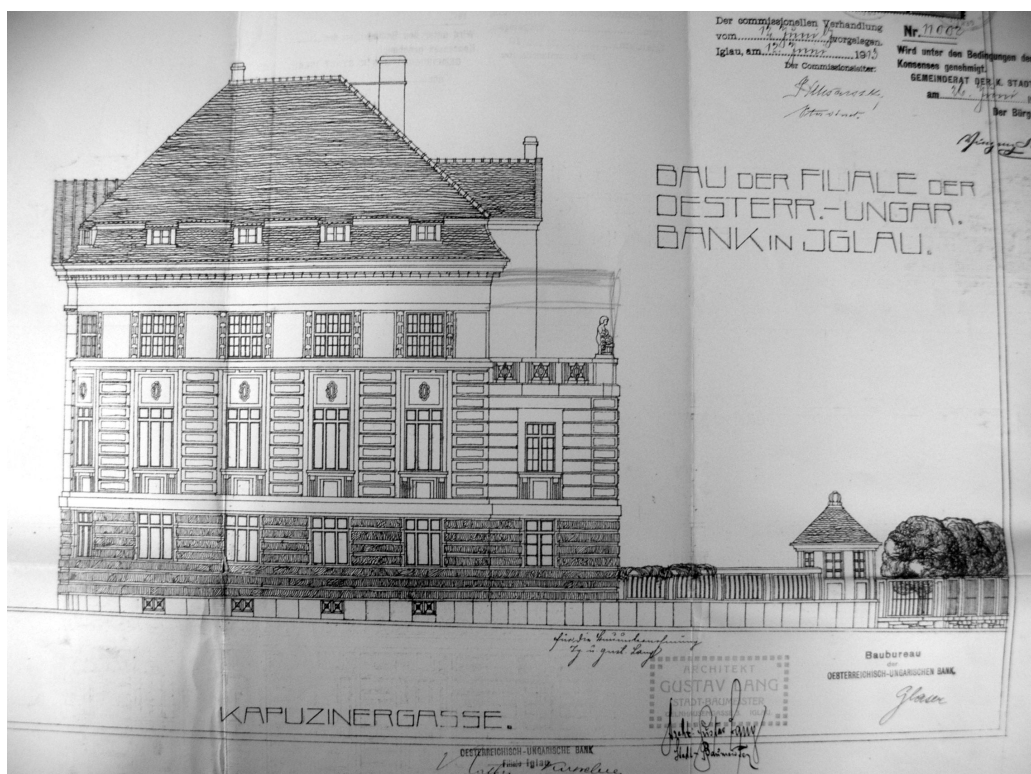

7) Spořitelna, Křížová 1, pohled z jihu, Arthur Corazza, 1912-1913. Stav v roce 1933. Foto: *Jihlava, město a okolí*, Jihlava 1933.

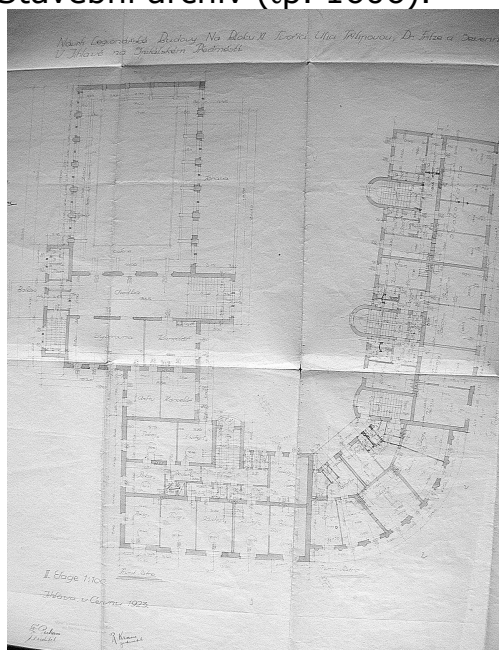
8) Spořitelna, Křížová 1, pohled z jihu, Arthur Corazza, 1912-1913. Stav v roce 2005. Foto: Jana Laubová

9) Vila Artura Corazzy, Jiráskova 7, pohledy z jihu a jihovýchodu, Arthur Corazza, 1912. Foto: Jana Laubová

10) Návrh Rakousko-uherské banky, Palackého 46, pohled z jihu, Louis Glaser, 1913-1914. SokA Jihlava - Stavební archív (čp. 1606).

11) Župní legionářský dům, Legionářů 15, pohled z jihovýchodu, Jaroslav Dufka, 1923-1924. Foto: Jana Laubová

12) Návrh Župního legionářského domu, půdorys, III. patro. SokA Jihlava, Stavební archív (čp. 1471).

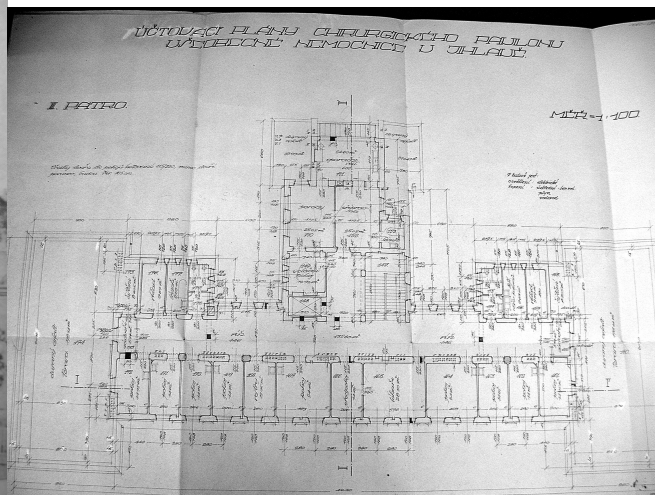
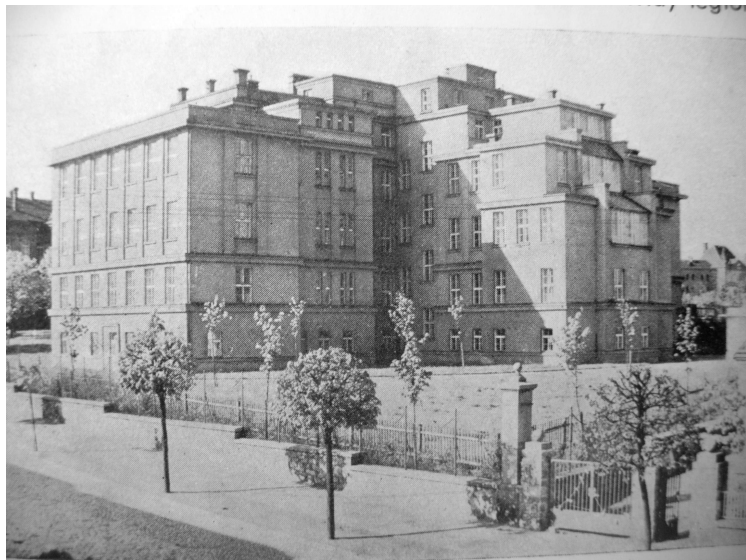
13) Župní legionářský dům, Legionářů 15, detail průčelí a pohled ze západu, Jaroslav Dufka, 1923-1924. Foto: Jana Laubová

14) Školní budova České školy národní, Havlíčkova 71, jižní průčelí, Jaroslav Oplť, 1924 – 1925. Foto: Jana Laubová
15) Totéž, interiér. MmB, inv.č. 227.894.

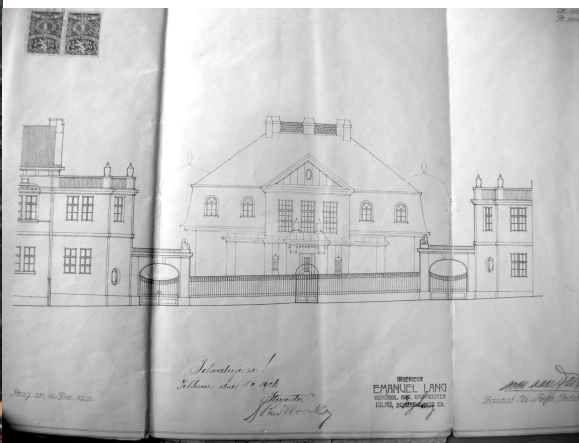

16) Česká eskomptní banka a úvěrový ústav, Palackého 53, pohled z východu, Karl Járay - Rudolf Hildebrand - Endler, 1926-1927. Foto: Jana Laubová

17) Chirurgický pavilon, Legionářů 9, pohled ze severovýchodu, Karel Rošík, 1926 – 1928. Foto: Jihlava, město a okolí, Jihlava 1933.

18) Návrh chirurgického pavilonu, půdorys, III.patro, Karel Rošík, 1926. Soka Jihlava - Stavební archiv (čp.1470).

19) Vila Louise Seidnera, Legionářů 24, pohled z východu, Adolf Foehr, 1926. Foto: Jana Laubová

20) Návrh vily Louise Seidnera, pohled ze západu, Adolf Foehr, 1926. Soka Jihlava - Stavební archiv (čp. 1460).

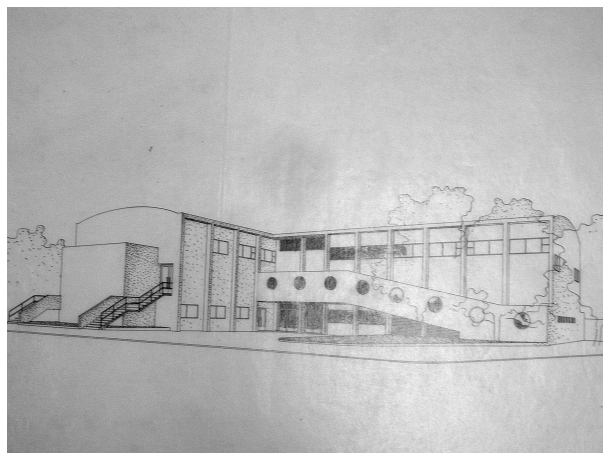
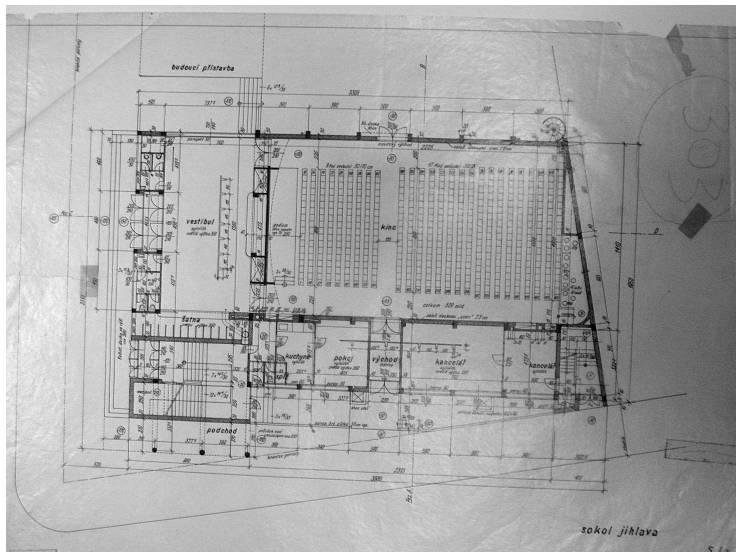
21) Nájemní domy státní tabákové továrny, Štefánikovo nám. 5, 6, pohled z jihozápadu, Vladimír Bolech, 1927 – 1930. Foto: Jana Laubová

22) Sokolovna, Tyršova 12, pohled ze severozápadu, Bohuslav Fuchs, 1935-1936. Foto: Jana Laubová

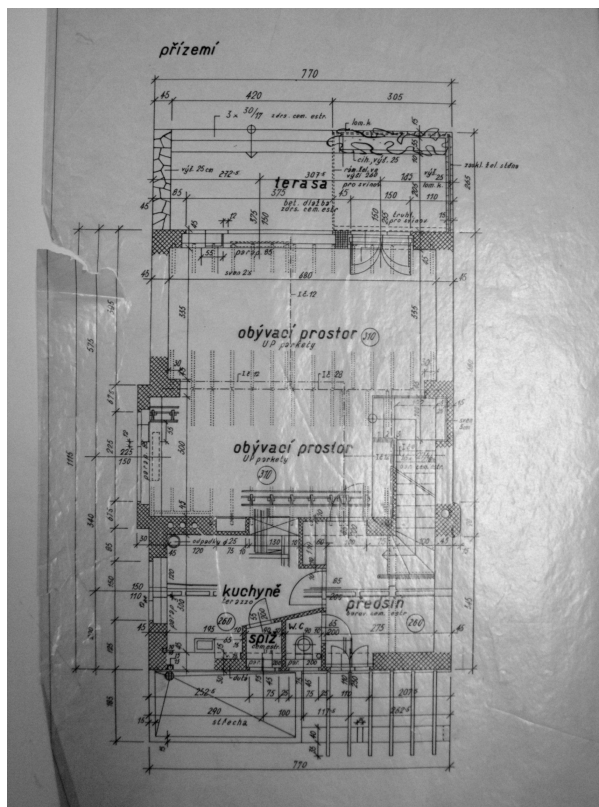

23) Realizovaný návrh sokolovny, pohled ze severovýchodu, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.143.

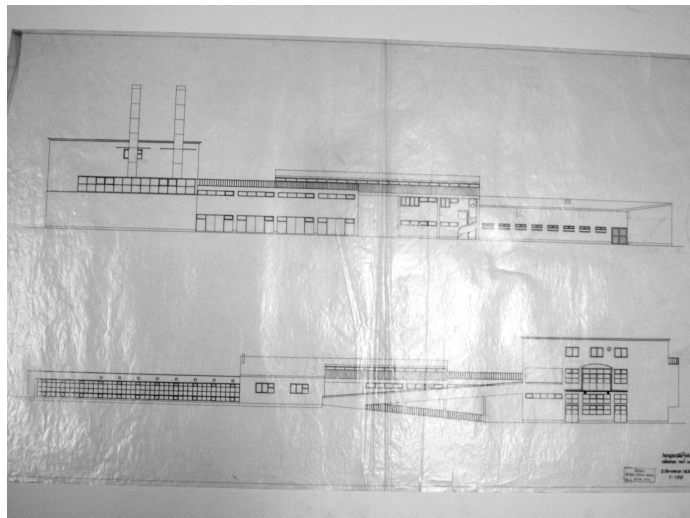
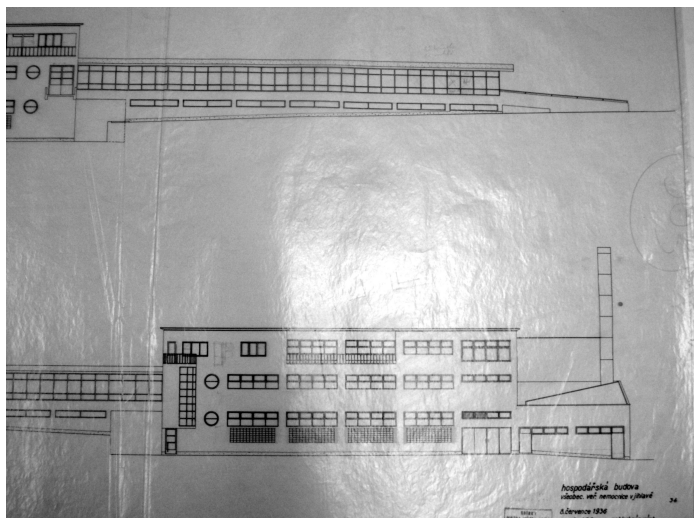
24) Totéž, půdorys přízemí, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.134.

25) Nerealizovaný návrh sokolovny, pohled ze západu, Bohuslav Fuchs, 1930. MmB, inv.č. 220.124.

26) Dům manželů Boudových, Jiráskova 49, pohled z jihu, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.856

27) Návrh domu manželů Boudových, půdorys, I. Patro, Bohuslav Fuchs, 1935. MmB, inv.č. 220.853.

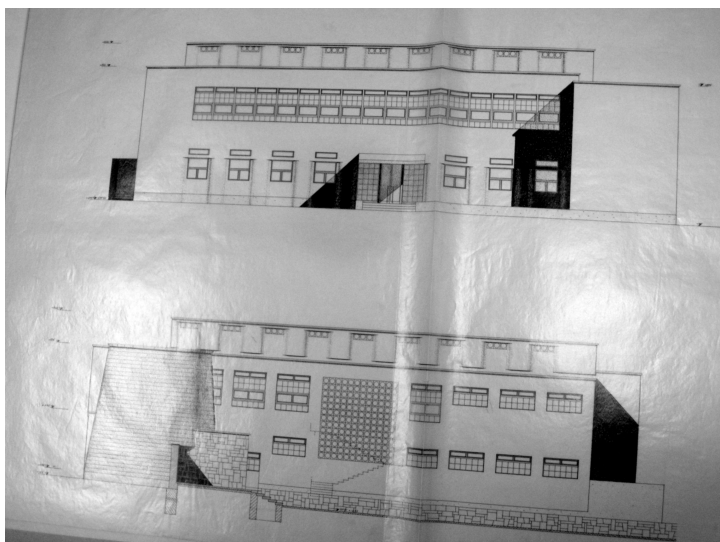
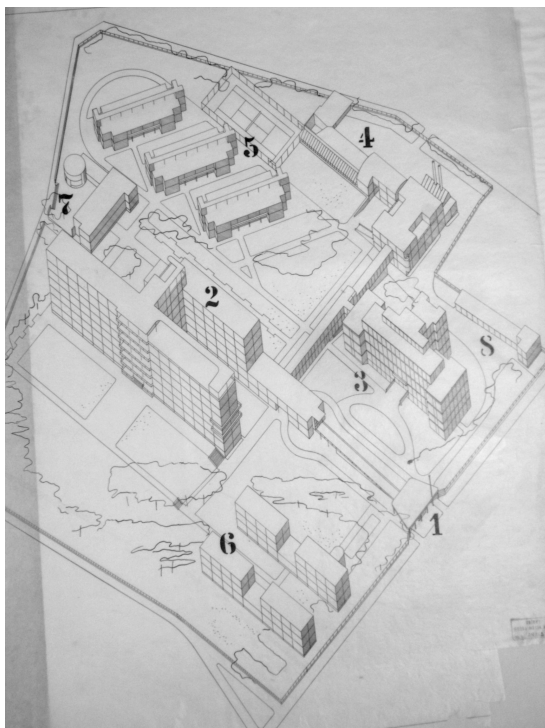

28) Návrh hospodářského pavilonu okresní nemocnice, Legionářů 9, pohledy ze západu a východu, Bohuslav Fuchs, 1936. MmB, inv.č. 219.281.

29) Totéž, pohledy ze severu a jihu. MmB, inv.č. 219.282.

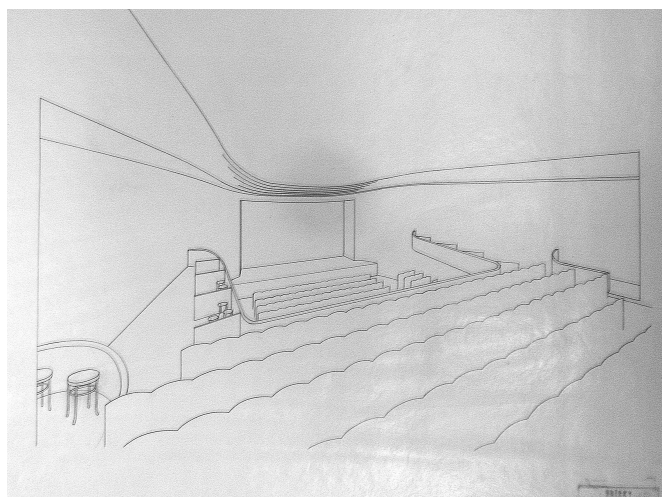
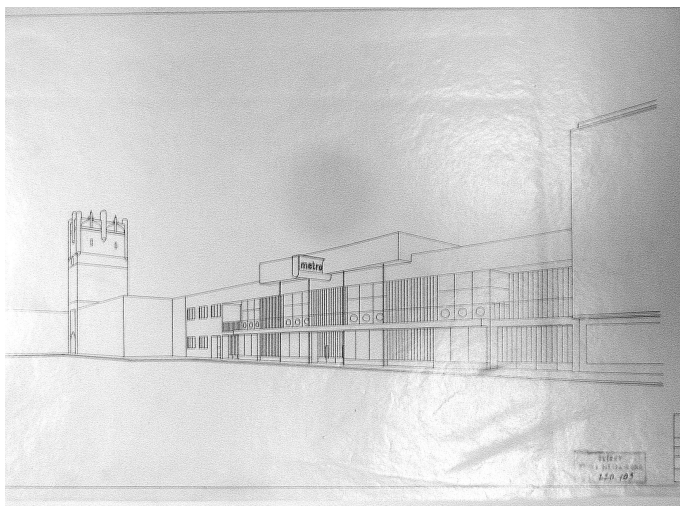

30) Hospodářský pavilon okresní nemocnice, Legionářů 9, pohledy z jihovýchodu a severu, Bohuslav Fuchs, 1936. Foto: Jana Laubová

31) Nerealizovaný návrh dostavby nemocničního areálu, Bohuslav Fuchs, 1939. MmB, inv.č. 219.252.

32) Nerealizovaný návrh prosektury, východní a západní pohled, Bohuslav Fuchs, 1936. MmB, inv.č. 219.271.

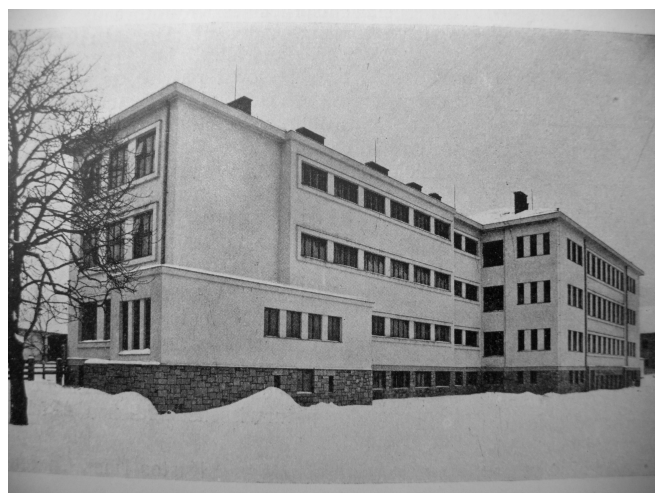
33) Nerealizovaný návrh kina Metro, pohled z východu, interier, Bohuslav Fuchs, 1938. MmB, inv.č. 220.103, 220.102.

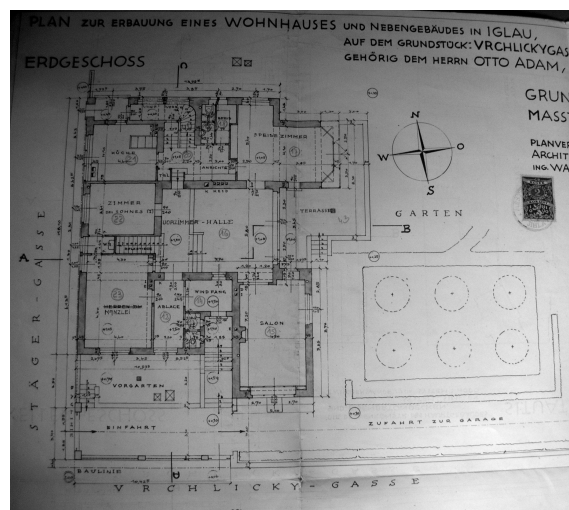
34) Generální regulační plán pro Jihlavu, Bohuslav Fuchs, 1937. Soka Jihlava, Sběrka map a plánů, inv.č.1-39.

35) Nerealizovaný návrh Obchodní akademie a státního koedukačního učitelského ústavu, pohled z jihu, Bohuslav Fuchs, 1938. MmB, inv.č. 221.064.

36) Masarykovy jubilejní školy, Žižkova 50, 52, pohled z jihozápadu a severovýchodu, Alois Mezera, 1929-1931. Foto: *Jihlava, město a okolí*. Jihlava 1933.

37) Vila Otto Adama, Vrchlického 12, pohled z jihu, Walther Sobotka, 1929-1930. Foto: Jana Laubová

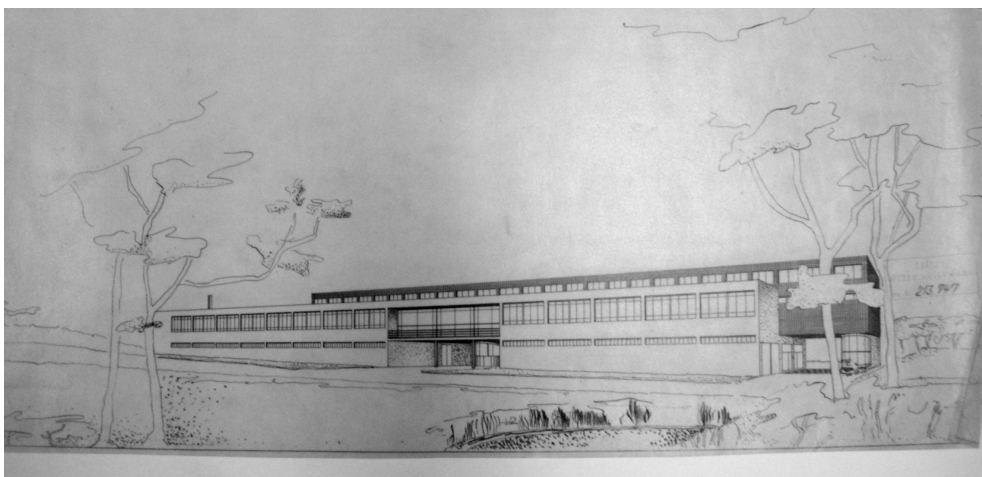
38) Návrh vily Otto Adama, půdorys přízemí, Walther Sobotka, 1929. Soka Jihlava - Stavební archív (čp. 2078).

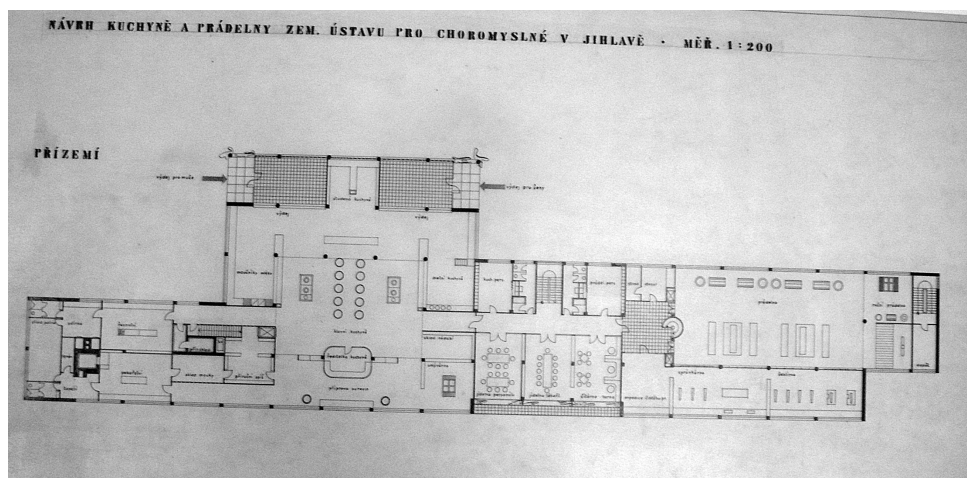

39) Vila Vítězslava a Anny Hornových, Jiráskova 65, východní průčelí, interiér, Bohumír Čermák, 1931-1932. MmB, inv.č. inv.č. 220.856.

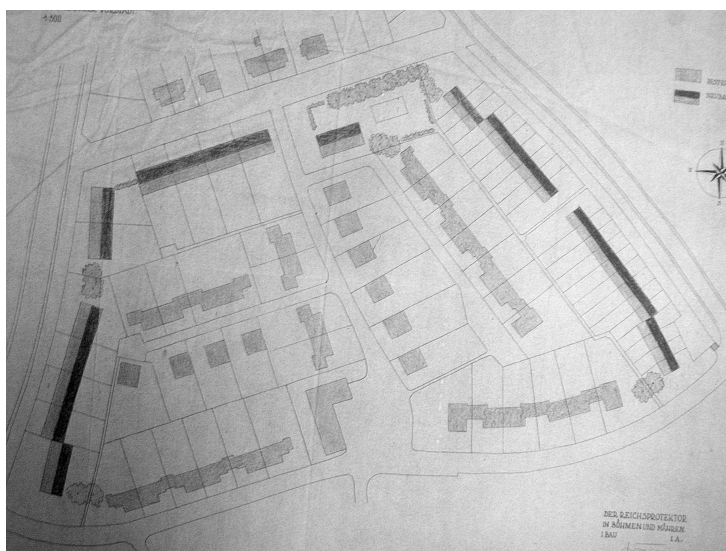

40) Poštovní úřad, Havlíčkova 124, pohled z jihovýchodu, Miloslav Kopriva, 1931–1933. MmB, inv.č. 215.408.

41) Plán hospodářského pavilonu Zemského ústavu choromyslných, pohled ze západu, půdorys přízemí, Bedřich Rozehnal, 1938–1942. MmB, inv.č. 213.747, 213.750.

42) Situace, Lidická kolonie, František Kalivoda, 1941. MmB, inv.č. 272.180.

43) Lidická kolonie, stav z roku 2009, Otto Scholss, 1939. Foto: Jana Laubová

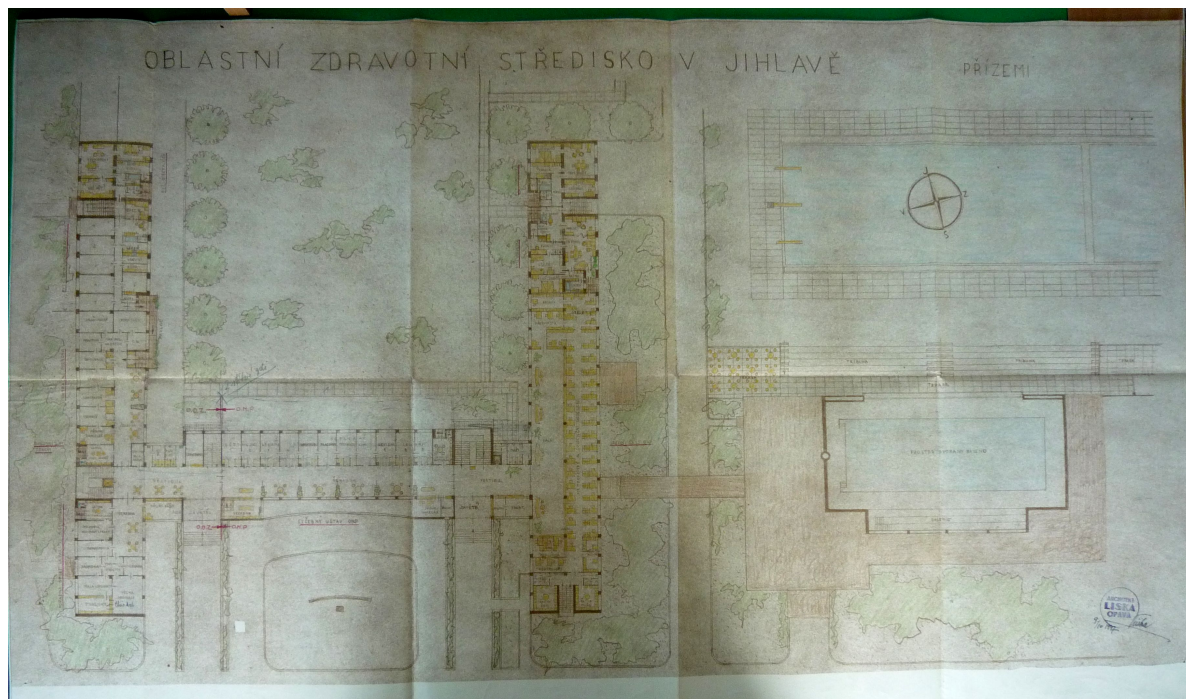
44) Plán užitkové plochy, Emil Leo, 1940. SokA Jihlava - Sbírka map a plánů, inv.č. 1-68.

45) Jugendherberge, Brezinovy sady 12, severní hlavní průčelí, pohled z jihozápadu, Franz G. Winter, 1940–1941. Foto: Jana Laubová

46) Oblastní zdravotní středisko, Vrchlického 57, severní průčelí, Oldřich Liska, 1949-1955. Foto: Jana Laubová

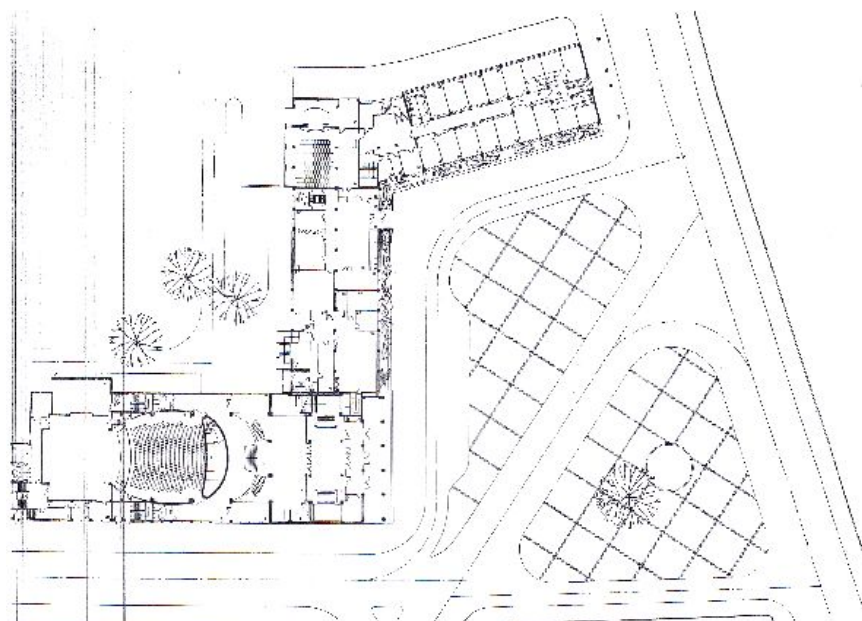
47) Návrh Oblastního zdravotního střediska, půdorys, přízemí, Oldřich Liska, 1948. Soka Jihlava, Stavební archív (čp. 2497).

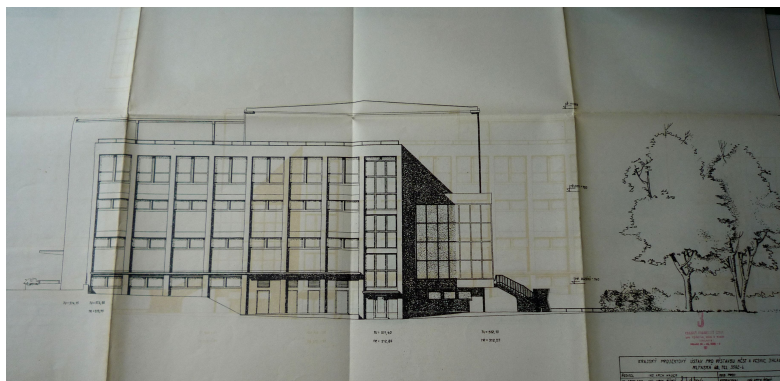
48) Dům kultury a techniky ROH, Tolstého 2, východní průčelí, vstupní hala, Věra Machoninová - Vladimír Machonin, 1957-1961. Foto: Jana Laubová.

49) Totéž, pohled z jihovýchodu. Foto: Jana Laubová

50) Návrh Domu kultury a techniky ROH, půdorys přízemí, Věra Machoninová - Vladimír Machonin, 1957. SOKA Jihlava, Stavební archiv (čp. 1455).

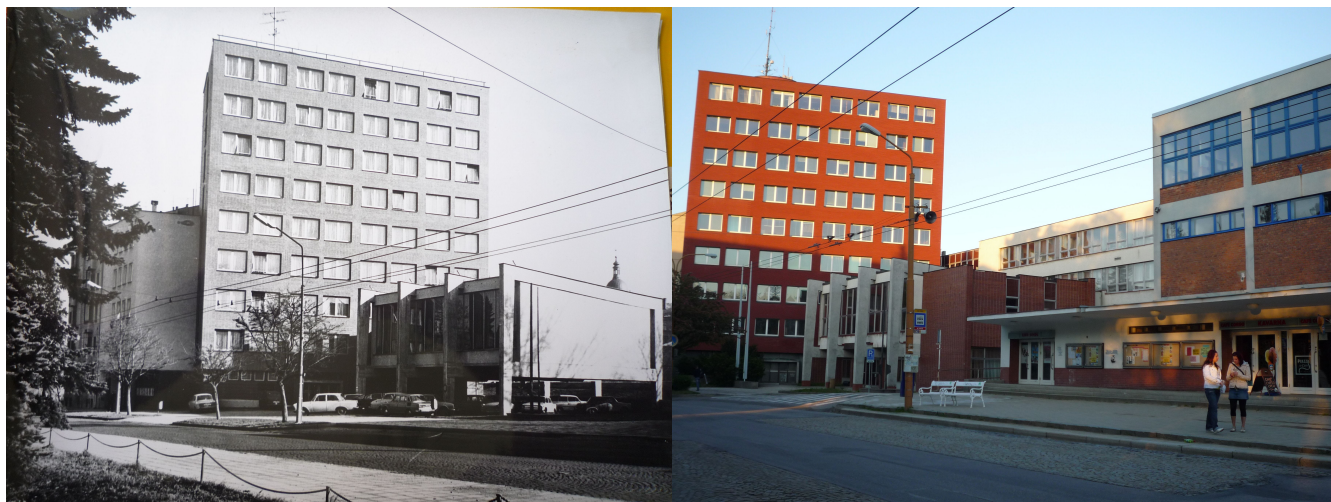

51) Návrh tělocvičny s bazénem TJ Spartak, pohled z východu, Jan Řídký, 1959. SokA Jihlava - Stavební archív (čp.2684).

52) Tělocvična s bazénem TJ Spartak, E. Rošického 6, pohled z jihozápadu, 1960-1965. Foto: J. Černo.

53) Horácký zimní stadion, Tostého 23, pohled ze severu, Vladimír Háva, 1955-1956 – Jan Řídký, 1966-1968. Foto: Jana Laubová

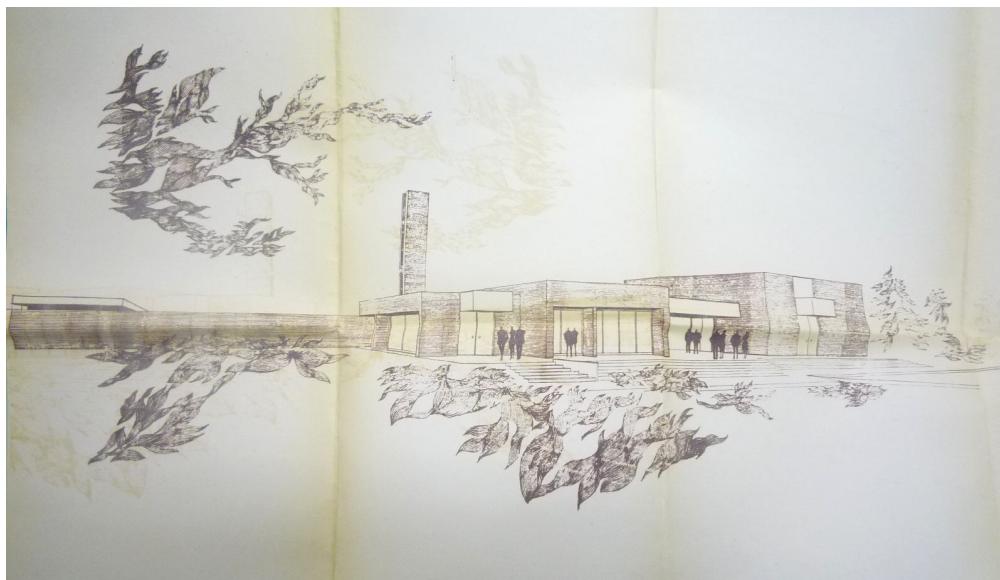

54) Sekretariát OV KSČ, Tolstého 15, pohled ze severovýchodu, Zdeněk Gryc, 1969-1972. SokA Jihlava, fond Gryc, Zdeněk, Ing. arch., nezpracováno.

55) Totéž, stav z roku 2009. Foto: Jana Laubová.

56) Krematorium, Smrčenská 80, průčelí hlavní budovy, Milan Blahut - Pavel Fousek, 1970-1976. Foto: Jana Laubová.

57) Návrh krematoria, průčelí hlavní budovy, Milan Blahut - Pavel Fousek, 1970. StÚ Jihlava, ÚPA 1432/50.

58) Pletařský závod Modeta, Na Dolech 6, pohled z jihu, Vojtěch Šplháček, Eva Bánovská, 1970-1977. Foto: Jana Laubová.

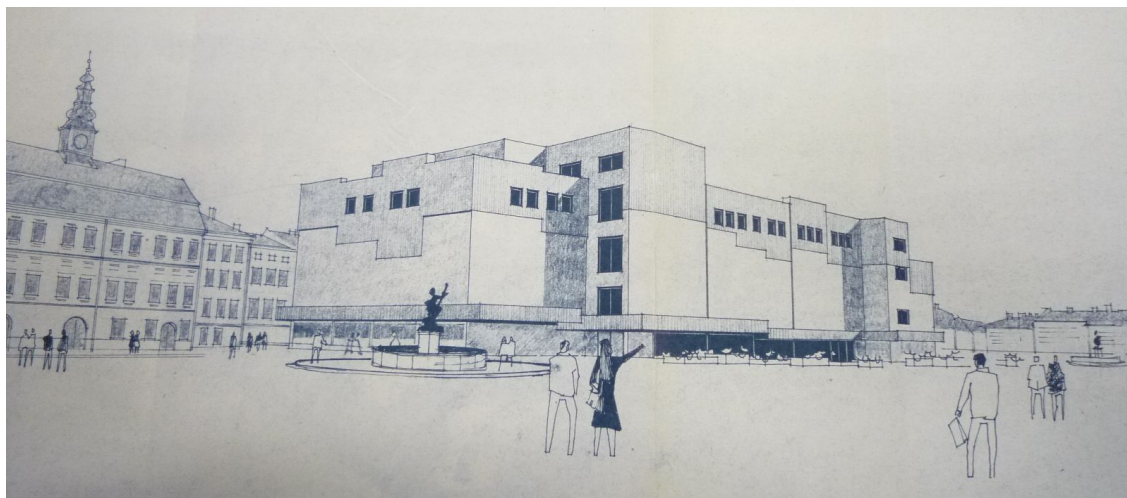

59) Urbanistická studie sídliště Březinovy sady, Zdeněk Gryc, 1966. Foto: *25 let života a práce města Jihlavy. 1945 – 1970, Jihlava 1970, s. 24.*

60) Středisko obchodu a služeb a poliklinika, Březinova 62, 62a, pohled z východu, Zdeněk Gryc, 1975-1988. Foto: Jana Laubová

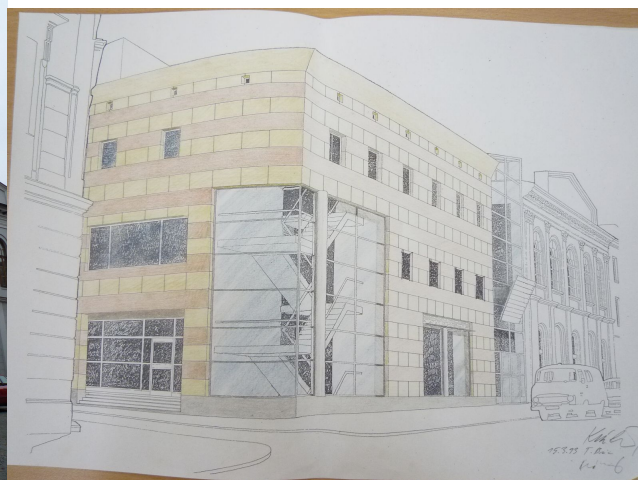
61) Poliklinika, Březinova 62a, pohled ze severovýchodu, Zdeněk Gryc, 1975-1988. Foto: Jana Laubová

62) Návrh obchodního domu Prior, Masarykovo náměstí 68, Zdeněk Sklepek, 1977. StÚ Jihlava, ÚPA 4333/20-43.

63) Územní plán Jihlavy, Jiří Jirmus, 1989. Foto: 40 let Stavoprojektu v Jihlavě. 1949 – 1989, Jihlava 1989, nestr.

64) Horácké divadlo, Komenského 22, pohled ze severozápadu, 1992-1995.
Foto: Jana Laubová.

65) Studie hlavního průčelí Horáckého divadla, Tomáš Brix - Václav Králíček -
Vladimír Krátký, 1993. StÚ Jihlava, ÚPA 245/12-84.

66) Dostavba nemocnice Jihlava, Vrchlického 59, pohled ze severovýchodu a
severozápadu, Jaromír Homolka, 1998-2000. Foto: Jana Laubová.

67) Sídlo úřadu pro Kraj Vysočina, Žižkova 57, pohled z jihu, Jaroslav Huňáček, 2000-2002. Foto: Jana Laubová

68) City Park, Hradební 1, pohled z jihu, Ladislav Kuba - Tomáš Pilař, 2007-2008. Foto: Jana Laubová